

YAVUZ BAHADIROĞLU



niğbolu aslanı

YILDIRIM BAYEZİD

NEŞİL

**yıldırım
bayezid**

YAVUZ BAHADIROĞLU

yıldırım bayezid

YAVUZ BAHADIROĞLU

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan

Editör: Sırm Bedir

İç Tasarım: Said Demirtaş

Kapak Tasarımı: Gökhan Koç

ISBN: 978-975-269-915-1

Yayıncı Sertifika No: 12403

Matbaa Sertifika No: 12531

Baskı Tarihi: Kasım 2014

Baskı Cilt:

İmak Ofset
Atatürk Caddesi Göl Sok. No: 1 Yenibosna/
Bahçelievler-İstanbul
Tel: 0212 656 49 97



Sanayi Cad., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 32 25

Faks: (0212) 551 26 59

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com



Nesil olmasaydı bir şeyler hep eksik kalacaktı...

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

**yıldırım
bayezid** YAVUZ BAHADIROĞLU

YAVUZ BAHADIROĞLU

"Özgeçmiş" nedir sahi? Nerede doğacağımıza, hangi millete mensup olacağımıza ben karar vermedim. Kendi irademle olmayan şeylerle niçin övünmeli, neden bahsetmeliyim? Yazarın nerede doğduğu, kaç çocuk ya da torun sahibi olduğu kimi ilgilendirir? Yazar, topluma katkısıyla değerlendirilmelidir. Zaten benim kuşağın özgeçmişi filan da yoktur. Hatta doğru düzgün geçmişimiz bile yoktur. İdeolojik şiirlerle, ders kitaplarına tıkıştınlan yalanlarla, bizim kuşağın çocukluğunu çaldılar.

Kana kana oynayamadık: Çünkü oyuncağımız yoktu. Bırakınız oyuncağı, doğru düzgün kamımızı doyurmaya yetecek ekmeğimiz bile yoktu. Ama bol bol "cumhuriyet-hürriyet" kafiyesi şiirlerimiz vardı. Her bayram, lastik ayakkabılarımı çamurlara vurarakтан çığlık çığlağa bağırırdım: "En büyük cumhuriyet/Bize verdi hürriyet..." Cumhuriyetin tek başına hürriyet demek olmadığını, hürriyet demek olması için insan hakları ve demokrasi ile içinin doldurulması gerektiğini sonra öğrendim. Öğrendiğimde de aldattığımı, âdeta benliğimin ruhumdan koparıldığını, paramparça edildiğimi fark ettim.

Yıllar boyu sorulanı kendime sakladım. Kimsele açaamadım. Açamazdım, çünkü bazı sorunları düşünmek kadar sormak da yasaktı. Sorularınız gırtlığınıza dizilir, soluksuz kalırdınız. Yıllar boyu soluksuz kaldım. Soluksuzluk aslında yeni bir soluktur: Ben nefesim daraldıkça düşünüyorum, hayatla ölüm arasındaki ince çizgide varlık arıyordum. Kalıplar işte o çizgide kırıldı. Kitapların o çizgide doğdu. O çizgide kitaplaşmaya başladığımı hissettim. Kısacası hayat, hayal ile o çizgide iç içe girdi.

Dizi dizi merakın ardından sonsuz arayışım başladı: Bu bir bakıma insanın kendini arayış serüvenidir. O gün bugündür, beni incitme fırsatını başkalarına vermemek için kendi duygulanımı incitiyorum. Başkalarını hırpalamamak için kendi ruhumu hırpalıyorum. Bu yüzden yaşadığım yıllardan daha yaşlı biriyim: Hem yaşlı, hem yalnız. "Dünya" denilen şu ormanda, kitapların benim sığınaklarımdır. Onlarla yalnızlıkтан kurtulurum. Kendimi hâlâ satırlarda çözmeye çalışır, geçmişimin en görkemli hikâyelerini sayfalarda ararım. Bir bakıma her kitabım, kayıp özgeçmişimi yazar.

Kısacası, kitaplarımla ben, ortak bir hikâyenin parçalarıyız. Özellikle tarih üzerine yaptığım çalışmalar, yayınladığım kitaplar, verdiğim konferanslar 20 Kasım 2004'te bana "Tarihi Sevdiren Adam" unvanını kazandırdı. Bu, hayatım boyunca aldığım en güzel ödüldür. Zaman içinde roman, hikâye, çocuk kitabı, araştırma, oyun, senaryo ve fıkri eserler olmak üzere, yüzlerce çalışmaya imza attım çok şükür. Ulusal bir radyoda "Hayatın Yorumu" başlıklı güncel yorumlarımla, televizyon programlarımla, günlük bir gazetede köşe yazarlığımla gazeteciliğimi sürdürüyorum. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı ile bazı tarihi projelere danışmanlık yapıyorum. Bir ömür böyle geçiyor...

e-mail: yavuzbahadiroglu@moralfm.com

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

TARİHİ ROMANLARI

- Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı
- Çakabey
- Selâhaddin Eyyûbî
- Buhara Yarıyor
- Elveda Buhara
- Merhaba Söğüt
- Cengâver
- Turgut Alp
- Sunguroğlu/10 Cilt
- Binatlı
- Topal Kasırga
- Sahipsiz Saltanat
- Mavi Yıldız
- Cem Sultan/1-2
- Endülü's'e Veda
- Şehzade Selim
- Şirpençe
- Mısır'a Doğru
- 4. Murat/1-2
- Ağalar Saltanatı

YAKIN TARİH ROMANLARI

- Dağlı
- Barla'da Diriliş
- Zindanda Şahlanış
- Kirazlımescit Sokağı
- Avukat Bekir Berk
- Sel
- Köprübaşı
- Kırım Kan Ağıyor

GÜNCEL ROMANLARI

- Yolbaşı
- Boşlukta Yürümek
- Keşmekeş
- Yürek Seferi

FİKİRİ ESERLERİ

- Hayatı Aşkla Yaşamak
- Eşim Çocukum ve Ben

- Yaşam Bir Avuç Gül
Bir Tutam Diken
- Cülü Arayan Adam
- Hayata Dilekçe
- Biz Osmanlıyız
- Osmanlı'da Şehzade Katli

BİYOGRAFİLER

- Canım Peygamberim
- Fatih Sultan Mehmed
- Yavuz Sultan Selim
- Kanuni Sultan Süleyman
- Bediüzzaman Said Nursi
- Osman Gazi
- Orhan Gazi
- I. Murad
- II. Murad
- Yıldırım Bayezid
- Çelebi Mehmed

İçindekiler

Zaferle hüznün	9
Şehzadenin katli üzerine bir yorum denemesi	16
Umumî ahval	27
Bizans'la münasebetler	34
İlk Anadolu seferi	38
Vakıf müessesesi	45
Karaman Seferi	51
İstanbul'un ilk muhasarası	56
Niğbolu'ya uzanan dasitanî zincir	61
İlk mahkeme rûsumu	64
Yine İstanbul, yine İstanbul	73
Niğbolu'ya sefer... Niğbolu'da zafer!	76
Yine o ezeli sevdâ	86
Topal kasırğa: Timur	90
Fetret meydanı: Ankara Savaşı	97
Sultan I. Bayezid devrine kısa bir bakış	101
Karakteri	108

yıldırım bayezid

<i>Sonuç</i>	111
<i>Bir kıssa ve Yıldırım Bayezid'in fazileti</i>	113
<i>Kaynaklar</i>	115

*“Türklere vahşet isnad edenler, onları kıskanan
ve çekemeyenlerdir. Bu milletin Balkanlar’da ve Avrupa’da
vahşet göstermiş olduğu iddiası, iftiraların en iğrencidir.
Türkler Avrupa’ya mazbut bir din ve gayet mükemmel bir devlet
teşkilatıyla gelmiş ve yerleştikleri ülkeleri medenileştirmişlerdir.”*

Çiro Truhelka
(Hırvat âlimi)

Zaferle hüznün

ZAFERLER UMUMİYETLE sevinç getirir. Ne var ki Kosova Zaferi, hunharca bir cinayetin hüznüne bulandı. Zaferin güneşi, Miloş Kabiloviç isimli Sırp asilzadenin aşağılık emellerini gerçekleştirmek için savurduğu hançerin sivri ucunda söndü.

Kosova Savaşı'nın mutlak galibi Murad Hüdavendigâr, büyük gayesinin üstüne koca bir dağ gibi devrilirken yakınında bulunanların ağzı da şuuru da kilitlendi. Oracıkta, zaferinin ortasında can çekişen yalnızca Osmanlı padişahı mıydı, yoksa aşireti devlet yapan yüce idealler mi? Kestiremiyorlar, endişe ve tereddüt içinde bakınıp duruyorlardı.

Murad Hüdavendigâr, kan fışkıran göğsüne elini bastırmış, bekliyordu. Bir şey olmamış gibi sakindi. Dudaklarında hazin mi, alaycı mı, belirsiz bir tebessüm vardı. Belki planlarını düşünüyor, belki kudretini düşünüyor ve şimdiki haline bakıp kendi kendisiyle istihza ediyordu.

Savaş öncesi yaptığı duada, "Din yolunda beni şehid eyle,

ahirette beni said eyle” diye yalvarmıştı. Şimdi din yolunda şehitlik makamına yürüyordu. Ama yüreğinde Sırlının sivri hançerinden daha sivri bir acının buruklaşması vardı. Büyüt-tüğü, Balkanlar’a uzattığı devletinin kardeş kavgaları yüzün-den yıpranarak bir gün eriyip yok olması endişesi, yarasının üstüne tuz-biber ekiyordu.

“Kader,” diye mırıldandı. “Bayezid’i padişah yapın. Biz ze-val bulduk diye devlet zeval bulmasın.”¹

Ancak o zaman Vezir-i Azam Cendereli (Çandarlı) Halil Paşa oğlu Ali Paşa kendisini toparlayabildi. Gözlerinin bütün yaşını içine akıta akıta Şehzade Bayezid’e haber saldı:

“Tiz gelsün, sahib-i devlet mevt oldu, taht ve baht kendü-nündür.”

• • •

Kader çoktan hükmünü vermişti. Talih ki düşmanı takibe çı-kan şehzadelerden “Yıldırım” unvanıyla maruf Bayezid, cina-yet mahallinin yakınında bulunuyordu. Kardeşi Yakup Bey ise bir hayli uzaktaydı. Baba vasiyeti olarak Şehzade Bayezid, kara haberin yalpasında salına salına Otağ-ı Hümayun’a girdi. Gi-rer girmez de babasının kana bulanmış naşıyla karşılaştı. Ça-resiz bir çocuk acziyle önünde diz çöktü. Sağ elini tuttu, ağzına götürdü, öptü, öptü. Sonra inim inim bir sesle

“Hünkârım,” diye inledi.

Cevap bekleyerek susuyor, babasının mutlaka cevap vere-ceğini umuyor, ne söyleyeceğini duymaz da kaçırır korkusuy-la soluğunu bile tutuyordu. Fakat Gazi Hünkâr suskundu. Sa-dece dudaklarında tuhaf bir tebessüm belirmiş, gözlerini sıkı sıkıya kapamıştı. Fakat hâlâ dipdiriydi. Sanki uyanıp doğru-lacak, sanki kılıç kuşanıp atına atlayarak ülkeler fethedecekti.

En sonunda acı hakikati idrak eden Yıldırım Bayezid, ço-

¹ Yavuz Bahadıroğlu, *I. Murad* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), s. 122.

cukluğundan beri söyleyemediği o sevgi dolu tek kelimeyi fışıldadı:

“Babacığım!...”

Ayağa kalktı. Acıların en karanlık ucunda boğuklaşan sesi, kalabalığı yıldırım gibi çarptı:

“Kim... Bu melun işi kim irtikâp etti?”

Çandarlızade Ali Paşa bir adım öne çıktı. Eğilip Yıldırım Bayezid’in elini öptü.

“Metin olasuz Hünkârım, taht yeni sahibini bekler, Allah mübarek eylesin.”

Sesindeki suni metaneti, gözlerindeki ıslaklık yalanlar gi-biydi. Besbelli onun da yüreği yanıyor, besbelli içinde kopan sevgi bağları şarıl şarıl kanıyor, ama yanıklığının ortasından kopup gelen hüznü yutup şu anda söylemesi icap edeni söylüyordu.

“Şevketlüm, bu melaneti irtikâp eden melun, yeniçeri kul-ları tarafından paralanmıştır. Hazin ki bu, Şevketlü Efendi-mizi geri getirmez. Başınız sağ olsun. Yüce Mevla ömrünüzü müzdead eylesin.”

Yanındakilere döndü:

“Ne durursunuz, cülûs olmuştur, yeni padişaha biat edil-sün!”

Yıldırım Bayezid, babasının naşı önünde atalarının tahtı-na çıktı (1389). Zırhı yer yer paralanmış, üstüne pençe pençe kan bulaşmıştı. Her tarafı toz, toprak ve kan-revan içindeydi. Sırtına bir kaftan geçirecek kadar bile vakti yoktu. Derhal tah-tına sahip çıkmalı, dizginleri çelik iradesinin pençelerine alıp bozulan düşmanı takip etmeliydi.

• • •

Artık padişahtı.

Artık birçok hakları, salâhiyetleri vardı. Ama bunların hiç-biri, babasının ardından gözyaşı dökmesine izin verecek dere-

cede geniş değildi. Hüznünü içine gömecek, sevgisini acısına mezar yapacaktı.

Damarlarda kan yerine şaşkınlık akarken biat merasimi oldu. Yıldırım Bayezid, hukuken ve fiilen padişah oldu. Yarım kalmış zaferi tamamlamalı, vaktiyle “Osmanlıları yalnız Balkanlar’dan değil, yeryüzünden sileceğiz” hayali ve büyük gururla Kosova sahrasına gelen Haçlı güruhunun kılıç artıklarını takip ettirmeliydi. Fakat neden Sadrazam Ali Paşa’nın bakışlarında bir tuhaflık vardı. Sanki bir şeyler söylemek istiyor da çekiniyor gibiydi. Eliyle “yaklaş” işareti yaptı. Sadrazam yaklaşıncı sordu:

“Bak a Paşa, cennetmekân babamızın yadigarısın, makamının hakkını verdiğini bilir, seni severiz. Lakin sadrazamımızın içten pazarlıklı olmasını istemeyiz. Seni rahatsız eden bir hal var, bilmek hakkımız ise söylensin.”

Sadrazam Ali Paşa, söze nereden başlayacağını kestiremiyordu. Kazaskerlere baktı, gözleriyle vezirleri yokladı. Koca kavuklu başlar tasdik manasında sallanınca, tekrar Padişaha döndü:

“Şevketlüm, siz gelmeden ümera ve ulema ile meşveret ittük. Devletlü karındaşınız Yakup Bey’i çağırıttuk. İmdi birazdan gelir.

Bayezid Han, Sadrazamın asıl söylemek istediklerini anlayınca ürperdi. Kederini maskeleyen sönük, acı tebessümü dudaklarında dondu.

“İlle de lazım mı?” diye fısıldadı. “Cennetmekân ceddin Orhan Gazi ile mübarek karındaşı Alâüddin Paşa, babalarının vefatında el ele virüp Kayı Aşireti’ni beylik yaptılar. Biz dahi karındaşımızla el ele virüp dağı düz eyleriz.”

“Güzel söylersiniz Hünkârım, lakin zaman o zaman değildir, karındaşınız Savcı Bey gailisini (1385) unutmayınız.²

² Sultan I. Murad’ın oğullarından Savcı Bey, Bizans İmparatoru V. Yoannis Paleologos’un tahttan mahrum ettiği oğlu Andronikos’la birlikte isyan etmiş; iki evladın

Ve unutmayınız ki âyet-i kerimede ‘Fitne katilden şiddetlidir’ buyrulmuştur. Şu sıra karındaşınız, atalarının tahtında hak iddia ederse asker bölünür, şu sahrada babanızın ve nice şehidin kanıyla kazandığı zafer hezimete inkılâp eder. Gayri hüküm senindir.”

“Hüküm senindir” demek kolay, ama o sıra hüküm vermek ne kadar zordu. Padişah olmak için elini mutlaka kardeş kanına bulaması mı lazımdı? Bu işin başka yolu yok muydu?

Kardeşi geldiğinde sordurup tahtta gözü olmadığı anlaşıncaya yanına alsa birlikte büyük zaferlere uçsalar, beldele fethetseler, Kostantiniye’yi açıp mübarek hadisin tebşirine birlikte mazhar olsalar da îlâ-yı kelimetullah sancağını birlikte taşısalar...

Düşüncelerine ara verip sadrazama baktı. Hükümün tebliğini bekliyordu. Çifteleme acı besbelli onun da yüreğine düşmüş, yüreğini kavurmuştu. Siyah sakalı titriyor, gözleri buğu saçıyordu.

“Paşa,” dedi iniltili bir sesle “Karındaşımız bir çadıra alınıp cülûs ettiğimiz söylensin. Umulur ki memnuniyet izhar edip biata gelsün. Yok ‘Saltanat benim hakkımdır’ derse...”

Bir an sustuktan sonra, soluk soluğa boşaldı:

“Siz bilirsiniz...”

Ali Paşa bu iş için bir vezirle iki hoca vazifelendirdi. Yakup Bey’in ineceği çadıra gönderdi. Yakup Bey kaçaklar üstüne at ılgar ediyordu. Babasının başına gelenlerden habersizdi. Biri gidip “Şevketlü babanız sizi ister” deyince hiçbir şeyden şüphelenmedi. Fermana intizar edip atını geri çevirdi. Buyur edildiği çadırda sıkıntıyla gezinirken bir vezirle iki hoca efendi çıkageldi.

“Bre nedir?” diye gürledi. “Hünkâr ister diye çağırılırsınız, la-

isyanı, babalarını hayli uğraştırmıştır. Sonunda mağlup olup Dimetoka Kalesi’ne kapanmışlar, orada ele geçirilmişlerdir. Savcı Bey suçunun cezası olarak idam edilmiş, Andronikos ise gözleri hafifçe kör edilerek zindana kapatılmıştır.

kin Otağ-ı Hümayun'a alınmazız. Hünkâr kandedür?"

Hoca efendilerden biri, Şehzadeyi selamladıktan sonra:

"Hünkâr hakkın rahmetine kavuştu, gayrı şevketlü karındaşınız Bayezid Han cülûs etti. Biat için çağrıldünüz."

Birden anladı. Rengi küle döndü. Ellerini zırhında dolaştırdı, sonra kılıcını yokladı.

"Yokluğumuzu fırsat bilüp karındaşımızı cülûs ettirdünüz. Şimdi de varub biat etmemizi istersüz. Varacağız lakin biat etmeye değil, karındaşımızın kellesini almaya. Asker kullar bizi ister. Çekilin yolumuzdan!"

Fakat çadırdan dışarı çıkamadı. Her ihtimale karşı hazırlanan bir grup cellâdın hücumuna uğradı. Oracıkta hırsının kurbanı oldu.

İki çadır ötede, Bayezid Han, ümera ve ulema ile savaşın bundan sonraki halini konuşuyordu. Ama gözleri hep kapıda idi. Kardeşi gülümseyerek içeri girsin, kendisini kucaklayıp tebrik etsin, vaktiyle Alâüddin Paşa'nın Orhan Gazi'ye dediğini desin, diye bekliyordu.

İçeri gire gire, Yakup Bey'i karşılamaya giden vezirlerle hoca efendiler girince hele yüzlerindeki acıyı görünce yıkıldı. Bir zaman ne söyleyeceğini şaşırdı. Kelimeler genzine tıkanı, ağzında yuvarlandı. Nihayet inim inim bir sesle, "Kader," diye inledi. "Saltanat gömleği buna değer miydi?"

• • •

Müverrih Hoca Sadüddin, *Tâcü't-Tevârih* isimli eserinde, bu acı vakayı özetle şöyle ifade eder:

"Şehzade Yakup Çelebi ki kaçan düşman ardınca ılgar itmiş ve bu vakadan (babasının vefatından) daha haberdar olmamış idi. Devlet erkânı, "El-fitnetü eşeddü minennar" hükmünü düşünüp evvelce Savcı Bey'den çıkan edebe aykırı hareketten (isyardan) usanub, saltanat varislerinin birkaç tane olmasının memleket ve milletler düzenini bozduğu tec-

rübelerle malumları olduğundan (...) Yakup Çelebi'ye şehadet şerbetini içürdiler.”

Bizim bu kitabı yazmamızdan murad, yalnızca hadiseleri nakletmek değil, oluşu ve neticesi itibarıyla da inceleyip tahlile tâbi tutmak olduğundan, hele şehzade katletme hadisele-ri daha sonra da yolumuzun üzerine çıkacağından, meselenin üstünde kısaca durmakta fayda görüyoruz.



Şehzadenin katli üzerine bir yorum denemesi

OSMANLI TARİHİNDE zaman zaman gördüğümüz şehzade katletme hadisesini alelâde bir katl şeklinde mütalâa etmek son derece yanlış; fakat bunu bütünüyle “masumca” göstermeye kalkışmak da hatalıdır. Hadiseye yirminci asrın kıstaslarıyla değil, zamanı ve tarih içindeki yeri itibarıyla yaklaşmak lazımdır. Hadisenin önünü ardını nazara almadan, muhtemel neticelerini hesaba katmadan, hele de devrin hususiyetlerini anlamadan verilecek her hüküm hatalarla, eksiklerle malûl kalmaya mahkûm olur.

Evvel-emirde meseleyi prensip olarak tatminkâr bir izaha kavuşturan Bediüzzaman’a dayanarak şunu kaydedelim ki her zaman için ideal olan, “adalet-i mahza” olarak bildiğimiz saf adaletin tatbikidir. Buna göre, hak her yerde haktır. Büyüğüne küçüğüne bakılmaz. Adalet nazarında bir ferdin hayatı ile bütün insanların hayatı eşdeğerdedir.

Nitekim Kur’ân’da da bu esas belirtilerek bir tek insanın haksız yere öldürülmesinin, bütün insanları öldürmeye denk

bir vebal getirdiği ifade edilmiştir. Ne var ki insanlık bu manadaki bir adalet tatbikatına, tarihin tek bir döneminde şahit olmuştur. Bu dönemi “Asr-ı Saadet” diye adlandırıyoruz.

Sonraki devirlerde çok çeşitli ve değişik milletlerin İslâm’a girmesi, “adalet-i mahza” esasının tam manasıyla tatbikine imkân bırakmamıştır. Çünkü Adalet-i mahza, ancak bütün fertlerinin imanlı bir şuura sahip olduğu cemiyetlerde en mükemmel şekilde tatbik edilebilir. Burada adaletin bekçisi herkeştir. Ama yeni unsurların girmesiyle cemiyetteki bağlar zayıflar, buna bağlı olarak adaletin muhafazası zorlaşır.

Bunun içindir ki, İslâm müçtehitleri adaletin nisbî de olsa korunması maksadıyla, “adalet-i izafiye” esası üzerine içtihat etmişlerdir. Bu esasa göre, umumun selameti için fertler feda edilebilir. Daha büyük şerlerden korunmak için cüz’î şerlere mecburen rıza gösterilir.³ Meselâ, devletin bekası ve ittihatın muhafazası için gerekirse bir kısım fertler feda edilebilir.

Şehzadelerin katli hadisesini de bu izah ışığında değerlendirmek lazımdır. Ortada devleti ve Müslümanların birliğini muhafaza edip saltanat kavgalarıyla sayısız masum kanın dökülmesine mâni olmak gibi bir ekseriyeti, ulemanın fetvasına dayanmaktadır. Fetva müessesesinin kılı kırk yaran bir titizlikle işlediği düşünülürse hadisenin kökünün çok derinlerde aranması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar.

En küçük bir sapma ihtimalinde padişahın karşısına dikilip şeriat ahkâmını şiddetle hatırlatan Şemsüddin-i Fenârî, Molla Gürani ve Zembilli Ali Cemali Efendi gibi ki bunlardan ilki, padişahın (Yıldırım), ibadetlerini aksattığı yolundaki söylentiler yüzünden mahkemede şahitliğini reddetmiş, ikincisi Fatih Sultan Mehmed’i sert ve acı sözlerle yüzüne karşı tenkid etmiş, üçüncüsü ise Sultan II. Bayezid’in bir mülâkat talebini geri çevirmiş, Yavuz Sultan Selim’le şiddetli bir münakaşadan

³ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1977), s. 50.

sonra selam bile vermeden çekip gitmiş, hatta padişahın haline fetva vermekle tehdit eylemiştir. Böylesine titiz, hak ve adalet gözetir din adamlarının, şehzadelerin katli karşısında sessiz kalmaları, hatta fetva dahi vermeleri nasıl izah olunacaktır.

İslâm dininin mutlak savunucusu, koruyucusu, îlâ-yı kelimetullah sancağının taşıyıcısı olan Osmanlı Devleti'ni parçalanmaktan koruma endişesi, bu fetvaların verilmesinde şüphesiz rol oynamıştır. Bir Cengiz İmparatorluğu, bir Timur İmparatorluğu yahut ondan önceki ve sonraki kuvvetli devletlerin evlatlar arasında taksim edilmek suretiyle mahvedildiği örneği herhalde Osmanlıları dün acı olan, bugün de bize acı gelen tedbire tevessül mecburiyetinde bırakmıştır.

Ekser tarihçiler, evlat yahut kardeş katlinin bir gaddarlıktan ziyade, devletin bütünlüğünü her şeyin üstünde tutmaktan gelen cebri bir fedakârlık olduğunu kaydederler. Bir yakınının aynı mütala ile öldürttükten sonra gözyaşı döken mersiye yazan, üzüntüsünden günlerce odasına kapanan padişahları tarih yazmıştır.

• • •

Bir misal zikretmek isteriz:

Yavuz Sultan Selim, tahta geçtikten sonra, biraderi Korkud Bey'e bir şans tanımış, her türlü masrafı saray tarafından karşılanmak ve siyaset dışı bütün faaliyetlerinde serbest olmak kaydıyla Saruhan Valiliği'ne tayin etmişti. Asi ağabeyi Şehzade Ahmed'i bertaraf edip büyük şark seferini başlatma azminde olan Yavuz, Anadolu'nun tam emniyet içinde bulunmasını istediğinden, bazı paşaların ağzıyla Şehzade Korkud'a mektuplar yazdırıp niyetini öğrenmek istedi. Bu mektuplarda paşalar, Sultan Selim'in gadrine uğradıklarını, askerin ondan yüz çevirdiğini, payitahta gelmesi halinde kendisinin tahta iclas edileceğini yazıyorlardı.

Şehzade Korkud büyük bir fıkıh âlimi ve divan sahibi bir

şair olmakla birlikte, her şehzade gibi bir gün padişah olma telkiniyle yetiştirildiğinden ve babasının bir seferi sırasında saltanat naipliği yaparken hükmetmenin tadını aldığından, kendisine gönderilen mektuplara inandı. Oysa ilmî faaliyetlerini sürdürmek için padişah kardeşi tarafından her türlü imkân tanınmıştı. Fakat yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, o tahtın sahibi olmak istiyordu. Mektuplara müsbet cevaplar verdi.

Oysa kardeşi Yavuz Selim’le sözleşmesi vardı. Ona hitaben gönderdiği mektupta, Yavuz, kardeşinin endişelerini izale etmeye çalışıyor, “Siz ahd-i sabuk üzre olasuz, bu canibden asla endişe itmeyüb duayla iştigal buyurasuz” şeklinde ifadelerle, ahdına sadık kaldığı müddetçe emniyet içinde bulunacağını söylüyordu.

Fakat ne zaman ki, Korkud Bey’in mektupları geldi, tahta meylettiği açıklandı, Yavuz Selim için başka çare kalmadı. Çok sevdiğini, elinde fırsat olduğu halde bağışlayıp Saruhan Valiliği’ne tayin etmesinden de anladığımız Korkud’un, devlet bütünlüğü için tehlike arzermeye başladığını anladığı anda üzerine gitmekte tereddüt göstermemesi (1513) izah edilse edilse kardeşinden ziyade vatanını sevmesiyle izah edilebilir.

Yavuz, kardeşlerinin hayatını mı, yoksa devletin hayatiyetini mi tercih etmeliydi? O ve diğer padişahlar elbette devletin hayatiyetini, bekasını tercih edecek ve buna göre tedbir alacaklardı. Şayet Yavuz bu tedbiri almayıp Korkud Bey’i bertaraf etmeden Çaldıran Seferi’ne çıksaydı ve ardından isyan başgösterip tahtını kaybetseydi Çaldıran Zaferi kazanılamayacak, bütün Mısır fethedilemeyecek, hilafet Osmanlılara geçmeyecek, böylece tarihin çehresi bütünüyle değişip belki devlet daha o zaman çökecekti. O takdirde Yavuz’u ihmal suçlayacak ve bunda da haklı olacaktık.

• • •

Burada misal olarak Yavuz Sultan Selim’i zikretmemiz, Os-

manlı padişahları arasında şiddetiyle tanınması yüzündendir. O şiddette bir padişahı ağlatan ve beddua ettiren bu halet, herhalde az bir fedakârlık olmasa gerektir.

Fransız düşünür Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü* isimli eserinde, Osmanlıların muvaffakiyetlerinin sırrını devamlılıklarında arar. "Bu devamlılığın teessüsü, devletin hiç bölünmeden yürümesine bağlıdır. Yekvücut, imanlı bir kitlenin önünde, bölünmüş Avrupa ve saltanat ortakları arasında taksim edilmiş bir Bizans, elbette dize gelmeye mahkûmdur."⁴

Grenard'ın da tespit ettiği gibi Osmanlıların'nun tarih sahnesine çıktığı yıllarda etraf kargaşa içindeydi. Bu kargaşanın ortasında Kayılar, tek sabit nokta oldular. Bu küçük ama mütecanis kitle, girdabın içinde bir cazibe çekirdeği idi. Kendisine yakın unsurları çekiyor, böylece her geçen gün büyüyordu.

Osman Gazi, Orhan Gazi ve Murad Hüdavendigâr rakipsiz saltanat sürdüler. İç gailelerle uğraşmadıklarından, bütün enerji ve dehalarını devletin içte gücünü, dışta itibarını artırıcı tedbirler almak için harcadılar. Sonra vaziyet değişti. *Savcı Bey İsyanı* kötü bir örnek oldu. Yıldırım'ın oğullarından Şehzade Mustafa, hem kardeşi Çelebi Mehmed'i uğraştırdı hem de yeğeni II. Murad'ı. Bunlar devletin hiç değilse bir bölümüne hükmetmek istiyorlardı.

Cem Sultan, şanlı kardeşi Sultan II. Bayezid'e mülkü taksim talebinde bulununca Sultan II. Bayezid, aynı zamanda Osmanlıların devlet mefhumuna bakış tarzını ifade eden şu şahane cevabı verdi:

"Bu kişver-i Rum bir ser-i pûşide-i arûs-i pûr namustur ki iki damad hutbesine tâb götürmez."

Yani Osmanlı Devleti öylesine örtülü ve namuslu bir gelindir ki iki damad istemez. Sonradan bu söz "Arûs-i saltanat

⁴ Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü* (İstanbul: MEB. 1970), s. 111.

taksim kabul etmez”⁵ şeklinde tekrarlana gelmiştir. Osmanlı hanedanı ve devlet adamları, devletin taksim kabul etmez, mukaddes bir varlık olduğu hakikatine gönülden bağlıydılar.

Daima birlik şuuruna, “nizam-ı âlem” düşüncesine ve “Fitne katilden daha şiddetlidir” mealindeki İlâhî hükme bağlı bulunuyorlardı. Peygamber tebliğine mazhar olmuş Fatih Sultan Mehmed, bir saltanat endişesi ve rakibi bulunmadığı halde, *Kanunnâme*’sine “Her kimseye? Evladımдан saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katletmek münasipdür. Ekser ulema dahi tecviz itmişdür, bununla amil olalar”⁶ şeklindeki meşhur maddeyi koyarken devletin bekası endişesinden hareket halindeydi. (Gerçi bu maddenin ona ait olup olmadığı hâlâ tartışmalıdır.)

Kanunî Sultan Süleyman zamanında İmparator Ferdinand’ın elçisi olarak İstanbul’a gelen Busbecq, “Müslümanlar Osmanlı Hanedanı sayesinde ayakta duruyorlar. Hanedan yıkılırsa din de mahvolur. Bu sebeple hanedanın, din ve devletin selameti ve bekası evladdan daha mühimdir” görüşünün efkâr-ı umumiye yaygın bir düşünce tarzı olarak benimsendiğini yazmaktadır.⁷

Padişahları kardeş ve evlat katline sevkeden saik ne şahsî kin ne de nefrettir. Bunlar tamamıyla din ve devlet kaygısından doğan hazin kararlar olarak görülmelidir. Nitekim Timur’un oğlu Şahruh, Sultan Çelebi Mehmed’i, kardeşlerini bertaraf etmekle suçlamış, Sultan Çelebi Mehmed, bu suçlamaya verdiği cevapta şunları yazmıştı:

“Osmanlı padişahları başlangıçtan beri tecrübeyi kendilerine rehber edinmişler ve saltanat ortaklığını red etmişlerdir. *Gülistan* sahibi Sâdi’nin dediği gibi ‘On derviş bir kilim üze-

⁵ Hatırlayacağınız üzere, Cem Sultan İsyanı yüzünden Osmanlı Devleti bir süre Rodos Şövalyelerinin elinde âdeta oyuncak olmuş, çok müşkül durumlara düşmüştür.

⁶ *Fatih Kanunnâmesi*, (İstanbul: 1331), s. 27.

⁷ *Türk Mektupları* (Ankara: 1953), s. 32.

rinde uyur, lakin iki padişah bir iklimde sığmaz.' Zira etrafta din ve devlet düşmanları fırsat kollamaktadır.

"Nitekim malumu âlileridir ki pederinizin Anadolu'yu istilasından kâfirler fırsat buldu, Selanik ve başka beldeler Müslüman elinden çıktı."

• • •

Bu misaller ve zaruretler kardeş ve evlat katlini elbette bütünyle mazur gösteremez. Bunun hesabı en son merci olan Mahkeme-i Kübra'da görülecektir. Ancak tarihçi yahut yorumcu, Osmanlı padişahlarının din ve devlet endişesiyle bu yola tevessül etmemeleri halinde doğabilecek mahzurları da nazara almalı, o günü bugünkü şartlar ve kıstaslarla muhakeme edip mahkûmiyet kararı vermemelidir.

Nitekim Sultan I. Ahmed zamanında, bir saltanat veraseti kanunu konularak, büyük evlat yerine, hanedan ailesinden en yaşlı olanın padişahlığı esas alındı. Fakat böylece kuvvetli şahsiyetlerin tahta çıkması yolu tılandı ve devlet yavaş yavaş inkıraza yüz tuttu.

Şöyle bir سوال akla gelebilir: Sanki Sultan I. Ahmed'e kadar padişahlık yapanlar, tahta en layık olanlar mıydı?

Hiç değilse devlet ileri gelenlerine seçim hakkı tanınsaydı, daha iyilerini seçmek belki kabil olurdu.

Hemen belirtelim ki bu mevzuda tesadüfün hemen hemen hiç rolü yoktur. Zaten tahta en layık görülen şehzade önceden tespit edilir, diğerlerine uzak eyaletlerde valilik verilirken veliahtın taht şehrine yakın olmasına dikkat gösterilirdi. Böylece kardeşlerinden evvel Dersaadet'e ulaşması ve tahta geçmesi sağlanırdı. Bazı nadir hallerde ise –Yavuz'da görüldüğü gibi– tahta layık olan şehzade, tahtın yolunu kılıcıyla açar, bileğinin hakkıyla padişah olurdu.

Bu vesileyle sıkça sorulan bir suale de kısaca cevap aramak isteriz.

Sorulur ki:

“Devr-i Saadet’te halifeler seçimle iş başına geldiği halde, Selçuklular’da ve Osmanlılar’da saltanat babadan oğla intikal etmiştir. Selçuklular bir yana, ama Yavuz’dan sonra hilafeti de üzerlerine alan Osmanlı padişahlarının Devr-i Saadet’teki usule aykırı olarak hilafeti babadan oğla intikal ettirmeleri doğru mudur?”

İhtisasımızın dışında kalan bu suale cevap vermeye kalkışmak cüretimiz bağışlanırsa diyebiliriz ki Devr-i Saadet’le sonraki devirler mukayese dahi edilmemelidir. Devr-i Saadet “âlemlere rahmet” olarak gönderilen son Peygamberin (a.s.m.) ve onun dizi dibinde İslâmiyet’i öğrenenlerin devridir. Sonraki devirler ise bir takım hatalarla maluldür. Böyle olması da gerekmektedir. Çünkü Devr-i Saadet’e damgasını vuran, en büyük Peygamberdir. Sonrakiler ise onun ümmeti olma şerefine erişmiş, ama insanî taraflarıyla kusurlu, hatalı Müslümanlardır. Bu ölçüyü göz önünde bulundurarak esasa geçelim:

Peygamber Efendimiz, hastalığı sırasında, imamet makamını Hazret-i Ebû Bekir’e (r.a.) terk etmek ve arkasında namaz kılmak suretiyle kendisinden sonraki halifeye işaret buyurmuş, yani hilafete en layık olanlardan birini seçmiştir. İrti halinde bu tercihi nazara alıp Hazret-i Ebû Bekir’e biat edilmiştir.

Sonraki seçimlerde de umumiyetle namzetlerin Peygamber-i Zîşan’a yakınlıkları, İslâm’a hizmetleri, bunun yanı sıra da liyakatleri esas alınmıştır. Ondan sonra ise hilafet gerek Abbasiler’de olsun gerek Eyyûbiler’de olsun, daima babadan oğula intikal etmiştir. Selçuklular’da da böyle olmuş ve nihayet Osmanlılara aynen geçmiştir. Yani Devr-i Saadet usulü halifelik bitmiş, saltanat dönemi açılmıştır.⁸

⁸ Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*, s. 94.

Şayet Osmanlılarda padişahlığa layık görülen herkes toplansa ve aralarında gerçekten o makamın hakkını verebilecek biri seçilmeye kalkılsaydı, eminiz, yine şehzadelerden biri tercih edilecekti. Gerek terbiyeleri, eğitimleri, askerî ve siyasî bilgileri gerekse sevk ve idarî tecrübe bakımından onlardan daha iyisini bulmanın imkân harici olduğunu ecnebi kaynaklar da teslim etmektedir. Çünkü her şehzade, bir gün tahta geçeceği düşünülerek mükemmel tarzda yetiştirilir, en iyi hocalardan dersler aldırılırdı.

Bu bir yana bırakılırsa Osmanlı Devleti, adı sanı belirsiz devşirmelere, kabiliyetlerine göre en yüksek makamların dahi kapısını açık tutan ve bunları padişahlıktan sonra gelen en yüksek makamlara getiren demokratik bir anlayışla düzenlenmiştir. Bu yüzden Osmanlılarda, Avrupadaki benzerlerinde olduğu gibi bir asiller sınıfı yoktur.

Beşerî kudret ve kuvvet yalnız padişahın olmakla birlikte, padişah da müftilerin kontrolündedir. Hanedana mensup başka hiçbir zümrenin, hiçbir şahsın fevkalade imtiyazları mevcut değildir.

Ayrıca şehzadelerin katli hadisesine bu cihetten de bakmak lazımdır. Yüzlerce yıl müddetle ülkenin her tarafına yayılacak şehzadelerin çocukları, torunları, onların torunları, damatları, baldızları, derken bir asiller zümresi teşekkül edebilir ve böylece Osmanlı Devleti özünü kaybedip Avrupadaki devletlere benzeyebilirdi.⁹

• • •

Bu mevzuu noktalarken son olarak bir hususu daha kaydedelim:

Şayet Yakup Bey sağ kalıp saltanat davasına kalkılsaydı hiç şüphesiz daha orada ordu ikiye bölünür, düşmanla savaşmak

⁹ Yavuz Bahadıroğlu, *Osman Gazi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2006), s. 73-74.

yerine birbirleriyle savaşırlar ve zafer bir anda hezimete inkılâp ederdi. Nitekim Yakup Çelebi'nin katli duyulduğunda, Âşık Paşazade'ye göre "Ol gice askere ızdırab düşdi."

Esterâbâdî'nin *Bezm-u Remz*'inde ise daha fazla tafsilat vardır. Esterâbâdî, o gece kargaşa çıktığını, umeradan bir kısmının itaatten çıkarak kendi başlarına hareket ettiklerini, ancak padişahın kendilerini teskin etmesiyle tekrar itaat ettiklerini yazar. Bundan da şu netice çıkar: Şayet Yakup Bey sağ kalıp Bayezid'e karşı gelseydi umeranın bir kısmıyla askerin bir kısmı onun tarafını tutacak ve kimsenin kestiremeyeceği kadar Müslüman canı telef olup kardeş kanı akacaktı.

Osmanoğulları'nın en küçük zafını cımbızla ayıklayıp saçma iddialarının mesnedi yaparken en büyük delilleri görmezden gelen ecnebi tarihçiler, tarihlerinde bu vakayı da istismar etmişler, Sultan I. Bayezid'i, kardeşinin hakkını gasbetmiş bir "gasıp" olarak göstermeye çalışmışlardır.

Hatta bir Katalan muharriri hadiseden birkaç sene sona *La Historia de Iacob Xalabın* isimli tarihi bir romanda bu mevzuu işlemiş, müverrih İorga da bunu tetkike değer olarak bulmuştur.¹⁰ Osmanlı Padişahlarını lekelemek onlar açısından gereklidir. Çünkü Osmanlı padişahları onların ve dünyalarının en büyük düşmanıdır.

Savaş meydanlarında kılıçla alamadıkları intikamı, kitaplarda kalemle almaya çalışmaktadırlar. Bizim vazifemiz ise tarihi, iftiralar, tezvirlerden, yalanlardan ayıklamak, insanî bazı kusurları büyütmeden tahlile tâbi tutup hadiselerle insaf ölçüsüyle yaklaşımdır.

Hem zaten Osmanlı padişahları, gerek yabancı gerekse yerli yazarlar tarafından öylesine akla, mantığa sığmaz iftiralara muhatap tutulmuştur ki mevcut bazı hata ve kusurları olsa bile daha ziyade faziletleri üstünde durmak, neredeyse insanlık

¹⁰ İ. Hami Danişmen, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkçe Yayınevi, 1947) c. 1, s. 84.

borcu haline gelmiştir. Fakat biz buna bile gerek görmüyoruz. Zira faziletlerinin yanında, kusurlarının ne kadar az olduğunu, tarihî hakikatlerin şهادetiyle biliyoruz.



Umumî ahval

OSMAN GAZİ İSİMLİ ESERİMİZDE belirttiğimiz gibi vaktiyle Selçuklu Sultanı I. Alâüddin Keykubad tarafından, Ertuğrul Bey'e Anadolu'da verilen toprak parçası 1000 ilâ 2000 kilometrekare civarındaydı. Bunu Ertuğrul Bey 4800 kilometrekareye çıkardı. Osmanlı Devleti'nin isim babası Osman Gazi ise 43 yıllık çetin ve amansız mücadelesiyle 16.000 metrekareye ulaştırdı. Şanlı oğlu Orhan Gazi, bu toprakları 95.000 kilometrekareye, Şehit Hünkâr Murad Hüdavendigâr da 500.000 kilometrekareye yükseltti. Böylece, Hüdavendigâr, babasından devraldığı maddî mirası beş mislinden fazla genişletmiş oldu.

Murad Hüdavendigâr'ın kılıcının hakkıyla alıp adaletiyle besleyerek estetik zevkiyle süslediği ve sonunda fani âlemi terk ile haşmetli oğlu Yıldırım Bayezid'e intikal ettirdiği mübarek vatan topraklarının 291.000 kilometrekarelik kısmı Avrupa'da, 208.000 kilometrekarelik kısmı ise Asya kıtasında bulunuyordu.

Avrupa yakasındaki topraklar, şimdiki mülkî taksimata göre, Gelibolu Yarımadası, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ vilayetleri, Çatalca, Bulgaristan, Batı Trakya (Semendirek Adası hariç) Güney Makedonya (Yunan Makedonyası, Taşoz Adası, Selanik ve Halkidikya Yarımadası hariç), Tesalya, Kuzey Makedonya (bugünkü Yugoslav Makedonyası), Kosova, Niş (yani Güney Sırbistan), Doğu Arnavutluk ile Doğu Karadağ'dan ibaretti. Ayrıca Dubrovnik Cumhuriyeti, Dobruca Prenslığı ve Sırbistan, bugünkü Romanya'ya ait Dobruca ve Dalmaçya'nın güney kıyıları Osmanlı himayesinde bulunuyordu.

Osmanlı Devleti'nin Asya'daki toprakları ise yine şimdiki mülkî taksimata göre Bursa, Balıkesir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Eskişehir, Bolu, Kütahya, Afyon, Çanakkale (İmroz ve Bozcaada hariç, Asya'da kalan kısımları), Ankara (Keskin, Kırıkkale, Koçhisar hariç), İstanbul (Adalar hariç, diğer Asya toprakları), Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Şarkikaraağaç, Soma, Kırkağaç, Bergama, Kınık ve Dikili'den meydana geliyordu. Himayesi altındaki topraklar, Çandarogulları (Kastamonu, Sinop, Samsun, Çankırı, Zonguldak ile Çorum'un bir bölümü), Hamidoğulları (Burdur, Yalvaç ile Şarkikaraağaç hariç, Isparta) ve Amasya Beyliği'ne ait topraklardı.

Anadolu'da, Osmanlı Devleti'nin batısında Ege Denizi, kuzeyinde Marmara Denizi ve Karadeniz, doğusunda Kadı Burhaneddin Beyliği, güneydoğusunda Karamanoğulları, güneyinde Tekeoğulları, güneybatısında Germiyanogulları ile Saruhanogulları bulunuyordu. Doğu Karadeniz kıyılarında Çandarogulları ile Rum-Pontus İmparatorluğu'nun hududu vardı. Amasra başta olmak üzere birkaç yerde Ceneviz iskeleleri mevcuttu.¹¹

Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin güneydoğusunda Bizans,

¹¹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi* (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1977), c. 2, s. 304.

doğusunda Karadeniz yer alıyordu. Tuna Nehri kuzeydoğu hududunu çiziyor, kuzeydoğudan batıya doğru uzanan şerit üstünde Boğdan (Moldovya) ve Eflâk (Romanya) prenslikleri bulunuyordu.

Kuzeybatıda ve kuzeyde, zamanın güçlü devletlerinden Macaristan Krallığı vardı. Ayrıca kuzeybatıda Bosna Krallığı'nın sınırı mevcuttu.

Batıda Dubrovnik üstünde Adriyatik'e çıkıyordu. Bu bölgede Venedik Cumhuriyeti ile Arnavut prensliklerine ait topraklar yer alıyordu.

Epir fethedilmediğinden, henüz Yunan Denizi'ne çıkılamamıştı. Güneyde Atina Dükalığı ile hemhuduttu. Yine güneyde Bizans'a ait bulunan Selanik ile Halkidikya Yarımadası vardı. Güneydoğu Ege Denizi'yle kaplıydı. Ege Adaları Venedik, Şövalyeler, Ceneviz ve Bizans arasında paylaşılmıştı.

• • •

Kitap hacmine nisbetle, uzunca kaçan şu sözlü haritayı çizmemizde maksat, haritanın merkezini teşkil eden Osmanlı Devleti'nin nasıl bir fiilî kuşatmaya muhatap tutulduğunu göstermektir. Bu vaziyette bulunan devletin ayakta durabilmesi son derece müşküldür.

Kaldı ki, Sultan Murad'ın Kosova'da şehit düşmesini fırsat bilen ve ihtimal yeni padişahın ateşin şahsiyetini ve askerî dehasını takdir edemeyen Anadolu beyleri,¹² yeni padişahın eniştesi Karamanoğlu Alâüddin Ali Bey'in tahrikiyle Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçmiş, Kosova hezimetıyla dehşet içinde kalan Avrupa'da ise yeni büyük kıpırtılar baş göstermişti.

Yıldırım Bayezid tahta çıkar çıkmaz bu iki problemle yüz yüze geldi. Hem Balkanlar'da hem Anadolu'da meydana gelen

¹² A.g.e., s. 306.

aleyhte kıpırdanışları anında bastırmak gibi şumüllü ve gerçekten zor iki büyük işin altına girdi.

Vakıa, Kosova Savaşı'ndan sonra, Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti tartışılmaz seviyeye çıkmıştı; ama bunu devam ettirebilmek, Balkanlar'da devamlı ve güçlü bir Osmanlı Ordu-su'nun bulunmasına bağlıydı. Kosova sahrasında hemen hemen bütün topraklarını kaybeden Sırbistan asillerinin uzun süre buna seyirci kalmaları mümkün değildi. Savaşçı prensler bin türlü tahrikle halkı ayaklandırıp en olmadık zamanlarda Osmanlıların başına dert açabilirlerdi.

Bir milletin savaş meydanlarında yenilmesinin mümkün olduğunu bilen, ama ilânihaye silah zoruyla merbut tutulamayacağının idraki içinde bulunan Bayezid, mağluplarla barış masasına oturmakta zerre tereddüt göstermedi.

Dâhiyane bir siyasi çizginin başlangıcını teşkil eden ilk manevrayı yaptı ve Kosova Savaşı'nda maktul düşen Sırbistan Kralı Lazar'ın oğlu Stefan ve damadı Vuk ile anlaştı.

Sürekli müzakereler neticesinde karşılıklı imzalanan sulh muahedesine göre, Sırbistan, Osmanlı Devleti'ne bir miktar haraç verecek, emredildiği anda askeriyle beraber Padişahın emrine girecekti.

Bununla birlikte Kral Lazar'ın bütün mirası Stefan'a verilmemiş, Piriştin şehri merkez olmak üzere, mirasın yarısı da Lazar'ın damadı Vuk Brankoviç'e ikram olunmuştu. Bunun iki sebebi vardır:

Birincisi; Sırbistan'ın tek idare altında kuvvetlenmesini önlemek, ikincisi ise Kosova Savaşı sırasında kayınpederine ihanet ederek askeriyle birlikte harp meydanından savuşan¹³ eski Kosova Voyvodası Vuk Brankoviç'i mükâfatlandırmak. Gerçi bazı tarihçiler, Vuk Brankoviç'in savaş meydanından kaçışını, Sultan I. Murad'la daha önce varılan bir anlaşmaya

¹³ Bahadırroğlu, *I. Murad*, s. 98.

değil, Voyvada'nın korkusuna bağlamaktadır; ama ne olursa olsun, hadisenin birinci sebebe bağlı olduğu düşünülürse onun böyle bir armağanı hak etmesi tabiidir.

Bir sıhrî akrabalıkla da mühürlenene bu andlaşma,¹⁴ çok yerinde ve tam zamanında yapılmıştır. Sırlar buna yıllarca sadık kalmışlar, samimi bir sadakatle Osmanlı idaresine bağlanmışlar; başta Anadolu beyliklerine karşı girişilen seferler olmak üzere Bosna'nın istilasında, Niğbolu Muharebesi'nde ve nihayet Timur'a karşı yapılan meşhur Ankara Savaşı'nda canla başla hizmet etmişlerdir.

Sırlarla anlaştıktan ve onları kendisine bağladıktan sonra, Padişah en yaman akıncı beylerini huzuruna çağırır.

"Bakın a şanlı beylerim," diye konuştu. "Sırbistan'ı Osmanlı'ya tâbi etmekle bütün Balkanlar'ı emniyet altına almış sayılmayız. Cennetmekân babamızın sancağı altında gösterdiğiniz şecaatı gösterecek vakittir. Evranos Gazi, baba yadigarım sen adamlarınla Serez karargâhına gidip Vodine ile Çitroz'u zaptedeceksin. Paşa yiğidim, sen Skopu (Üsküp) ve havalisini vuracaksın. Firuz Bey'im, sen de Niğbolu'ya yükleneceksin. Hepinizden gayret ve sebat bekleriz. Göreyim, nice hizmet edersiz."

Koca serhat gazileri çocuklar gibi şenlenmişlerdi. Yerlerinde duramıyor, kımıl kımıl kımıldanıyorlardı. Bir ağızdan,

"Hizmet yolunda can feda Gazi Hünkâr" diye cevap verdiler.

El öpüp kol çekerek destur dilediler. Şafakla atlanıp her biri bir ayrı cihete at ılgar ettiler.

Yıldırım Bayezid Üsküp ve Kartova şehirlerini bizzat fethe-dip Edirne Sarayı'na döndü. Venedik, Ceneviz, İtalya ve Bi-

¹⁴ Bu sıhriyet, maktul Kral Lazar'ın kızı Olivera ile Yıldırım Bayezid'in izdivacıdır. Adı bazı tarihçilere "Despina" ve "Marya" şeklinde geçen Sırlı Prensesle Bayezid en kuvvetli rivayete göre 1390 yılı baharında Niş civarındaki Kruşevaç (Alacahisar) Camii'nde nikâhlanmıştır. Bu Sırp Prensesinin, Padişahın karakterine menfi cihette tesir ettiği yolunda rivayetler mevcuttur.

zans'tan cülûs tebriki için gelen elçiler Padişahı bekliyorlardı. Önce Venedik Cumhuriyeti'nin elçisi sıfatıyla gelen Françesko Guirino'yu kabul etti. Guirino biraz küstah biriydi. Ticaret serbestisi isteyen Venedik Senatosu'nun ricalarını âdeta emir verir gibi aktarmaya başlayınca âteşin tabiatlı, yıldırım karakterli Padişah öfkelen-di. Bakışlarını öfkenin buğusu tuttu, gözbebeklerinde hiddetin şavkı arttı. Parmağındaki akik yüzükle sinirli sinirli oynamaya başladı. Telaşa düşen Sadrazam Ali Paşa, kulağına eğildi:

"Sabır Şevketlüm," diye fısıldadı. "Anadolu ahvali sertlenmeye müsait değil."

Padişah, Çandarlızade'ye hak verdi. İyi ki Anadolu ahvali-ni hatırlatmıştı. Ordusuyla Anadolu'da iken Venediklilerin Bizanslılarla el ele bir kargaşa çıkarmaları mümkündü. Bunun önüne geçmek ince bir siyaset takibini gerektiriyordu. Hele Anadolu işi hallolsun, elbet Venedik'e de dersini verecekti.

Duruldu.

Gözbebeklerinde hiddetin şavkı söndü, bakışlarında öfke-nin buğusu silindi, yüzüğüyle oynamayı bırakıp elçiye döndü:

"Söyleyin ona, Venedik'le vakti zamanında yapılan ticaret andlaşmasına sadıkız. Onlar bu andlaşmayı hatırladıkları müddetçe biz dahi hatırlayacağız. Lakin hatırlatın, bizi kızdırmasınlar, kızdırlırlarsa Roma'ya kadar gidip Saint-Pierre Kilesesi'nin mihrabında atımıza yer yediririz!"

Padişahın cevabı Françesko Guirino'ya aktarılınca sap sarı kesildi. Dikkatle Yıldırım Bayezid'in yüzüne baktı. Besbel-li babasının yiğitliğini ve dehasını tevarüs etmekle kalmamış, onlara karakterindeki cevvaliyeti de ekleyip Osmanlılara gerçekten layık bir padişah olmuştu.

Baktıkça küstahlığı eridi, cesareti tükendi, diz çöküp bo-yun büktü:

"Minnettarız" diye mırıldandı.

Ardından Ceneviz elçisi huzura alındı. Ceneviz'le Osman-

lılar arasında sulh tecdid edildi. Sonra Bizans elçileri geldi. Pa-
dişahın önünde hediyelerinden bir tepecik yaptılar. Bizans
İmparatoru ile ortağının tebriklerini bildirdiler.



Bizans'la münasebetler

OSMANLI PADİŞAHLARI TA Orhan Gazi zamanından beri, Bizans'ın iç işlerine karışıyor, hatta imparator azledip imparator nasbediyorlardı.

Sultan I. Murad, Paleologos Hanedanı'nın prenslerinde mevcut bulunan imparatorluk ihtirasını gerektiği gibi kullanarak devletin menfaati hangisini desteklemesi âmirse onu desteklemiş, bu sayede Bizans'ı haraca bağlamıştı. Vaktiyle Bizans İmparatoru V. Yoannis Paleologos ile büyük oğlu IV. Andronikos Paleologos'un kısa fasıllarla Murat Hüdavendigâr'a iltica edip birbirlerini nasıl devirdiklerini I. Murad isimli eserimizde açıklamıştık.¹⁵

Şimdi dede ile torun arasında, eskisine benzer, hatta tıpatıp eskisinin aynı entrikalar dönüyor, dede ile torun birbirlerinin kuyusunu kazıyorlardı. Murad Hüdavendigâr tarafından imparatorluktan azledilerek Silivri ve Marmara Ereğlisi gibi birkaç yerde hüküm sürmesi emrolunan IV. Andronikos 1385'te

¹⁵ Bahadıröğlu, *I. Murad*, s. 68 v.d.

ölmüştü. O sırada Bizans tahtında müşterek hüküm süren ihtiyar V. Yoannis Paleologos ile ortağı ve oğlu Manuel Paleologos, IV. Andronikos'un muhteris oğlu Yoannis'i Anemas zindanına attırdılar.

Yıldırım Bayezid Osmanlı tahtına cülus ettiğinde, Bizans'ın iç dünyası buydu. Yıldırım bu dünyaya nasıl hâkim olacağını düşünüyordu. Bizans'tan gelen elçiler, Bizans imparatorlarına, Osmanlılarla şimdiye kadar yapılan her türlü andlaşmaya sadık bulunduklarını durmadan tekrarlıyorlar, fakat yeni tavizler vermeye yanaşmıyorlardı.

Tek çare kalıyordu:

Zindandaki Yoannis'i imparator yapmak. Bizans elçileri ne kadar saklamak isterlerse istesinler, Padişah Yoannis'in zindandan kaçtığını öğrenmişti. Gidebileceği yagâne yerin Edirne olduğunu biliyordu. Bizans hakkındaki hükmünü Yoannis'le görüştükten sonra verecekti.

Fakat elçilere bunu söyleyemezdi. Sadece Bizans'ın taahhütlerine sadık kalmakla akıllılık ettiğini, eskiden de olduğu gibi Bizans'la iyi geçinmek istediğini söyledi. Konuşurken kapı kethudasının içeri girip Sadrazama bir şeyler fısıldadığını gördü. Sadrazam, Padişah'a sokuldu. Kulağına eğildi:

"Şevketlüm, birisi gelmiş, mahpus Prens Yoannis olduğunu iddia edermiş. Ne buyrulur?"

Padişah hafifçe gülümsedi. Elçilere gidebileceklerini işaret etti. Çıkmalarını bekledikten sonra, Sadrazama döndü:

"Prens huzura alınsın."

Yoannis girer girmez, kendisini padişahın ayaklarına attı:

"Meded, ulu Sultan!"

Yıldırım Bayezid, Yoannis'i tanıdı. Zindan ona yaramamışa benziyordu. Yanakları iyice çökmüş, elmacık kemikleri fırlayıp şeffaflaşmış, hayli zayıflamıştı. Yoannis ihtiyarlamış gibiydi. Yalnız gözleri gençti. Gözleri imparatorluk hırsıyla tuşmuş yanıyordu gibiydi.

“Üzölmeyiniz,” dedi, “Cennetmekân babamız, babanıza yardım etmişti, maslahat var ise biz dahi sana yardım ederiz.”

Yoannis, Bizans imparatorlarının hâlihazır taahhütlerine başka ne gibi taahhütler ekleyip Padişahı razı etti, bilmiyoruz. Fakat Padişah “maslahata binaen” Yoannis’i imparator yapmak için harekete geçti. Altı bin süvari ve dört bin piyade ile İstanbul üzerine yürüdü.

Padişahın ordusuyla yaklaştığını öğrenen İstanbul halkında korkunç bir telaş ve panik başladı. Bunu fırsat bilen Yoannis taraftarları bir ihtilalle şehrin kapılarını açtılar. Yoannis tahta geçerek taç giydi ve VII. Yoannis unvanıyla imparator oldu (1390).

İlk iş olarak dedesi V. Yoannis’le amcası Manuel’i eskiden kendisinin bulunduğu Anemas zindanına attırdı. Ama imparatorluğu fazla uzun sürmedi. Bu sefer onlar bir yolunu bulup zindandan kaçtılar. Bayezid’e sığındılar.

İhtiyar Yoannis ağlaya ağlaya, Padişahın büyük babası Orhan Gazi ve babası I. Murad’la olan dostluğunu anlattı. Genç Yoannis’in verdiğinden daha fazlasını vermeye hazır olduğunu bildirdi. Hem haracı arttıracak hem de istendiği anda askerleriyle Osmanlı Devleti’nin hizmetine girecekti.

Padişah, Bizans halkının ve senatosunun tepkilerini ölçmek için ihtiyar Yoannis’e söz vermeden önce, Bizans’a muhtemet adamlarından birini gönderdi. Bu soruşturma ile genç Yoannis’in Bizans tahtında istenmediği anlaşıldığından, Padişah, Bizans senatosuna bir teskere yazdı.

Yedinci Yonnis Paleologos’u azledip eski imparatorlarını Bizans tahtına nasbettiğini bildirdi. Böylece ihtiyar V. Yoannis Paleologos’la oğlu Manuel Paleologos yeniden Bizans tacına kavuştular. Genç VII. Yoannis ise babasının hüküm sürdüğü topraklara (Silivri ve Marmara Ereğlisi civarına) gönderildi.

Böylece Bayezid, Bizans’la satranç oynuyordu. Bu iş için de imparatorları kullanıyordu. Bizans kısıkrak bağlanmış, Pa-

dişahın emir ve direktifi olmadan kıpırdayamaz hale gelmişti.

Doğu Roma İmparatorluğu sadece bir isimden ibaret kalmıştı. Bununla birlikte şehri çevreleyen muhkem surlar, hâlâ devrin harp tekniğine mukavemet edebilecek güçte idi. Bu yüzden Bizans, fetih mayası tutmak için Sultan II. Mehmed'i bekleyecekti.



İlk Anadolu seferi

DİRAYETLİ PADİŞAH SULTAN I. Murad'ın tarih sahnesinden bir acı suikast neticesi çekilmesi, Osmanlılara damat olduğu halde dış bileyen Karamanoğlu Alâüddin Ali Bey'i yersiz bir gururla intikam hevesine bulamıştı.

Kâh tehdit, kâh vaatle diğer bazı Anadolu Türk beylerini de peşine takarak isyan etmişti. Anadolu'yu müthiş bir fırtına kasıp kavuruyordu. Beylerin endişeleri büyüktü. Anadolu halkının tartışmasız "Büyük Hünkâr" kabul ettiği Osmanlı Padişahını, eninde sonunda ellerindeki topraklara göz dikeceğini, üstelik ahaliden bir direniş gelmeyeceğini düşünüyorlardı.

Hakları da vardı. Zira babası gibi Yıldırım Bayezid'in emeli de önce Anadolu birliğini sağlamak, Anadolu'daki bütün Müslüman unsurları tek sancak altında birleştirip hayli zamandır İslâm'ın büyük hedefi haline gelen Kostantiniye'ye yürümekti. Bu emeli, küçük beylerin tebası olan Anadolu ahalisi de benimsiyordu. Bu bakımdan, ahaliyi padişahın aleyhine kıskırtmak çok güç oldu. Belki bir süre daha geçse Osmanlıları daha

yakından tanışalar, hele Yıldırım Bayezid'in ne yapmak istediğini iyice öğrenseler, asla beylerini dinlemeyecekler, Osmanlılara asla kılıç çekmeyeceklerdi.

Beyler, ahalinin temayülünü kattıklarından, doğruyu söylemek yerine yalana tevessül ettiler. Parayla satın alınmış adamlarını etrafa dağıtarak, Pazar yerlerinde tellal bağırıttılar:

"Ey ahalii, duyduk duymadık demeyiiin! Osmanlı Padişahı Bayezid Han, nahak yere, kardeşi Yakup Bey'i boğdurmuştur. Kendisine bu cinayeti işlememesini söyleyen paşaları, beyleri kazığa vurdurmuştur. Ayrıca Sırlı karısıyla işrete dalmıştır. Gece gündüz sarhoş gezmekte, namaza oruca boş vermektedir. Böyle bir padişaha tabiyetin caiz olmadığı, ulema fetvasıyla sabittir. Duyduk duymadık demeyiiin!"

Duyan duymayana anlattı. Aynı maksatla ahali içine sokulan casuslar, en akla gelmedik iftiralar, yüzleri kızarmadan, yürekleri sızlamadan anlattılar. Söylentiler, bazı camilerde padişah aleyhine verilen vaazlarda da desteklenince saf vicdanlar kandı. Artık beylere düşen, bu kandırılmış kitleyi alıp biraz daha tahrik ederek Osmanlı mülkiyetine saldırtmaktı.

Başı Karamanoğlu Alâüddin Bey çekiyor, ardından Germi-
yanoğlu II. Yakup Bey geliyordu. Acı, ama bunlardan birinci-
si Yıldırım Bayezid'in eniştesi (kız kardeşinin kocası), diğeri
Bayezid'in kayınbiraderi idi. İkisinin ortasında ise Osmanlı-
lardan sonra Anadolu'nun en kuvvetli hükümdarı Kadı Bur-
haneddin, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid, Çandar ve Teke
beylikleri bulunuyordu. Nifak ateşini Karamanoğlu yakmış,
diğerleri körüklemeye başlamıştı.

• • •

Anadolu her tarafta fokurduyordu. Biraz daha geç kalınması
büyük bir felâketi netice verebilir, "feth-i mübin" sadece tatlı
bir rüyadan ibaret kalabilirdi.

Esasen Yıldırım Bayezid de bunu biliyor, bu yüzden bir an

önce Rumeli ve Bizans meselelerini halledip Anadolu'ya yürümek istiyordu.

Babası Sultan I. Murad'ın Anadolu siyaseti, Osmanlıları Anadolu ahalisine sevdiren Osmanlı padişahlarına güvenderecek birliği temin etmekte. Vaktisiz ölmeseydi, planını gerçekleştirmesine ramak kalmıştı. Zira Anadolu halkı Sultan I. Murad'ı tanıyor, seviyor, benimsiyordu.

Ama yerine oğlunun geçmesi ile hakkında çıkarılan söylentiler, onları kuşkulandırmıştı. Anadolu'nun her yerinde, Yıldırım Bayezid'in, babasına benzemediği, onun gibi olmadığı konuşuluyordu. Gönül rabitası bir ölçüde kopmuş, yüreklerle endişe kıvılcımı ile şüphe bulutu düşmüştü.

Halkın gönül rabitasını bilhassa koparan beylerden baş çekici durumda bulunan Karamanoğlu, Sultan I. Murad'ın vaktiyle Hamidoğulları'ndan satın aldığı¹⁶ yerleri işgale koyuldu. Önce Beyşehir'i (Beyşehir) ele geçirdi. Bundan da cesaretle gelen Germiyanoglu, vaktiyle çeyiz olarak Bayezid'e -Şehzade iken- terk edilen şehirlerden Kütahya'yı aldı. Kara tatarların reisi Mürüvvet Bey Kırşehir'i (Kırşehir) zaptedip Sivas hükümdarı kadı Burhanedin'e teslim etti.

Yıldırım Bayezid, lakabını bir kere daha tescil edercesine hızla Anadolu'ya geçti. Çandaroglu II. Süleyman Paşa'nın yardımını sağladı.¹⁷

Baraberinde, andlaşma mucibince on iki bin Bizans askeri ile imparatorun oğlu ve saltanat ortağı Manuel Paleologos ve yine andlaşma mucibince Sırbistan Kralı'nın kuvvetleri de bulunuyordu.

Yıldırım'ın planı gayet basitti. Zaten girift işlerden hazzetmezdi. Önce zayıf beyleri vuracak, Karamanoğlu, Germiyanoglu ve kadı Burhaneddin gibi kuvvetleri sona bırakacaktı.

Bunları hem müttefiklerden mahrum bırakıp tecrit etmek

¹⁶ A.g.e., s. 74.

¹⁷ Bu zat Yıldırım Bayezid'in amcası Süleyman Paşa'nın damadı idi.

hem de morallerin bozmak istiyordu. Topladığı harp meclisinde basit planını açıklayınca Rumeli beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa, destur dileyip mütalaa beyan etti:

“Hünkârım, askerimiz zinde iken kuvvetlinin üstüne gitmek evla değil midir? Büyükleri yenersek, küçükler zaten kendiliklerinden teslim olurlar.”

Fakat bu basit planın içinde, son derece ince bir hesap saklıydı. Meğer şanlı padişahın yüreği, dini bir, dili bir, kitabı bir, kıblesi bir, kanı bir olan insanların en az zararla bu badireden sıyrılmalarını arzuluyordu.

“Bak a Paşa,” diye konuştu. “Küffar üzre gitmede değiliz, muradımız ahaliyi kırmamak, muhteris beylerinin ateşine yakmamaktır. Küçüklerin üstüne gidersek, korkup teslim olmaları mümkündür. Böylece Müslüman kanının akmasına belki mani olabiliriz.”

“Ya diğerlerine sıra geldikte ne olacak Hünkârım, yine Müslüman kanı akmayacak mı?”

“Yardımcı kuvvetlerden mahrum kalırsa umarız onlar da kılıcı bırakıp hizaya gelirler. Böylece yekvücut olup Kostantiniye üstüne gideriz.”

“Kostantiniye üstüne mi? Aman Şevketlüm, Kostantiniye İmparatoru müttefikimiz iken bunu nasıl yaparız?”

Padişahın dudaklarında bir hasret tebessümü kıvrıldı, ciğerleri o ezelî rüyanın soluğunu duydu:

“Vakıa İmparator müttefikimizdir, lakin dostumuz ve kardeşimiz değildir.”

Basit plan, ihtiva ettiği bütün inceliklerle birlikte harfiyen tatbik edildi. Önce Saruhan’a hücum edildi. Aslında bu hücumdan çok askerî bir tatbikata benziyordu.

Hücumdan evvel, Yıldırım Bayezid, askerine ve kumandanlarına hitaben kısa bir konuşma yapmış, ahaliye hiçbir surette zarar verilmemesini, mümkünse hiç kan dökülmemesini tembihlemişti. Esasen Saruhan ve Mentеше Beylikleri daha çok

deniz ticaretiyle uğraştıklarından, güçlü bir kara ordusundan mahrum bulunuyorlardı.

Ahali ise tekbir seslerini duyunca gönül rabitasını yeniden kurmuş, bütün iftiralara cevaben gelen tekbir seslerine silahını indirmek suretiyle katılmıştı. Saruhan Beyi Hızır Şah, birkaç fedaisiyle beraber direnmeye çalıştı, ama kısa sürede kıvrak yakalanarak Bursa'ya sevk edildi.¹⁸

Ardından şanlı ordu Aydın Beyliği'nin topraklarına girdi. Aydınoglu İsa Bey hiç mukavemet etmeden teslim oldu. Padişahın ellerini öpüp özür beyanında bulundu.¹⁹

Akabinde Menteşe Beyliği'nin üstüne gidildi. Menteşe Hakimî Mahmud Bey de teslim oldu. Kendisine yalnız Berama mevkii dirlik verildi. Özü kabul edilerek bağışlandı.

Asi Anadolu Beylerinin hemen hepsinin bağışlanarak ya topraklarının bir kısmında hüküm sürmelerine izin verilmesi yahut bir Osmanlı vilayetine vali tayin edilmeleri, hayli dikkat çekicidir. Yıldırım'ın bu asil ve müsamahakâr davranışı, iyi niyetinin delilidir. O Anadolu'ya toprak kazanmaktan çok, Anadolu insanını kazanmaya gitmiş, bu bakımdan, Anadolu insanını incitebilecek hareketlerden dikkatle sakınmıştır.

Tarihçiler Germiyan, Aydın, Menteşe ve Saruhan Beyliklerinin Osmanlı Devleti'ne ilhakıyla neticelenen bu seferi, Yıldırım Bayezid'in "İlk Anadolu Seferi" sayarlar. Başarıyla tamamlanan bu harekâtın meyvesi kısmî Anadolu Birliği olmuş, üstelik stratejik ehemmiyeti haiz İzmir'in bir bölümü de alınmıştır.

Bu tarihlerde (1309) İzmir'in sahil kesimi Rodos şövalyelerinin elindedir.

Vaktiyle Aydınogulları'nda iken Papalık makamının teşviiki ve devrin Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleologos'un

¹⁸ Yıldırım'ın baba şefkatine bakınız ki çok kısa bir zaman sonra affetti.

¹⁹ Kızını Padişaha nikâhlayarak kayınpeder olan İsa Bey'e yalnızca Tire bırakıldı. Ama kısa bir müddet sonra ölünce Tire de Osmanlı topraklarına katıldı.

talebiyle düzenlenen Haçlı Ordusu, İzmir limanıyla kalesini basıp (1344) Müslüman nüfusu kılıçtan geçirdikten sonra, Rodos şövalyelerine teslim edilmiş, o tarihten bu yana Rodos şövalyelerinin elinde kalmıştır. Bu yüzden şehrin sahil kesimi “Gâvur İzmir’i” adıyla anıla gelmiştir.

Burasını Rodos şövalyelerinden almak için Aydınoğulları bir hayli uğraşmış, fakat çok müstahkem olduğu için istirdada muvaffak olamamışlardı. Yıldırım Bayezid, Aydın Beyliği’ni alınca İzmir’in, Aydınoğulları’nın elinde bulunan ve “Müslüman İzmir’i” olarak adlandırılan kısmını da aldı. Buraya Kara Subaşı Osman Ağayı muhafız tayin etti. İstenseydi belki “Gâvur İzmir’i”ni de alabilir, en azından zorlayabilirdi.

Ne var ki kifayetli donanmaya sahip değildi. “Gâvur İzmir’i”ni muhasara etmeye başladığı anda Latinler şehrin yardımına koşacak, belki neticesi meçhul bir macera başlayacaktı. Oysa Yıldırım, kuvvetlerini yıpratmak istemiyor, şimdilik o bölgede bir üs tesisi ile iktifa ediyordu.

• • •

Bazı kaynaklar, Bizans’ın Anadolu’daki son kalesi Fladelfiya’nın da (Alaşehir) bu sefer sırasında fethedildiğini yazar. İddiaya göre kale kuşatılmış, fakat fetih gecikmiştir. Bunun üzerine Yıldırım’ın ordusunda 12 bin askeriyle yer alan Bizans İmparatoru Manuel Paleologos, huzura çağırılmıştır.

“Bak a Manuel Çelebi, Filadelfiya Hisarı’nın dışında kalan bütün topraklar bizim mülkümüz olmuştur. Gayrı Bizans’ın eli buralara yetişmez. Boş yere kan dökülmesi, kimseye fayda getirmez. Var, kale beyine söyle, teslim olsun.”

Tacını ve tahtını Yıldırım Bayezid’e borçlu olan İmparator, derhal isteneni yapmış, böylece kale Osmanlılara teslim olmuş ve Bizans’ın ayağı o tarihten itibaren Anadolu’nun mübarek

topraklarından ebediyyen çekilmiştir.²⁰

Bizans'ın Asya topraklarına dalmış yegâne kökü sayılan Alaşehir fethedilmekle, bir gün bu kökün filizlenmesini ve tekrar bütün Anadolu'yu köşe bucak sarmasını hayal eden Avrupa'nın hayallerine büyük bir darbe indirilmiş oldu.

Bu açıdan da ayrı bir ehemmiyet kazanan fetih, Avrupa'yı derin bir mateme boğarken İslâm âlemini ve bilhassa Anadolu ahalisini sevince gark etti.

Düşmanın kederini, dostun sevincini pekiştirmek arzusunda olan Padişah, fetih mührünü şehrin alınına vururcasına birkaç cami, medrese ve hamamın temellerini attı. Şehrin bütün gelirini, Anadolu Seferi'ne çıkmadan önce Edirne'de temellerini attığı camiin inşasına ve devamlı masraflarına vakfetti.

Hazır söz vakfa gelince vakıfların Osmanlı devlet yapısı ve cemiyet hayatı içindeki yerine kısaca bakmakta fayda var.



²⁰ Bu hadise bütün yabancı tarihçiler gibi Hammer'e de fazla dokunmuş olacak ki, İmparator Manuel'i vatan haini ilan eder (*Atâ Bey tercümesi*, c. 1, s. 262.)

Vakıf müessesesi

BU MEDRESELER OSMANLI cemiyet hayatını şekillendiren, ona apayrı bir mana ve ruh kazandıran müesseseler meyânındadır. Bu öyle bir müessesedir ki ancak hayatın her safhasını ibadetle yoğuran ve “Hayat yardımlaşmadır” hakikatını düstur edinen bir düşüncenin mahsulü olabilir.

Osmanlılar, Selçuklular’dan intikal eden bu aziz mirası geliştirip yaygınlaştırmış, memleketi bir baştan bir başa vakıflarla donatmak suretiyle dünyayı ahiretin tarlası yapma yolunda en büyük adımı atmış, dinî motifler taşıyan unsurları hayatın içine ustaca serpiştirmiştir.

Bu gün kısaca “vakıflar” olarak tanıdığımız müesseselere dışardan bakınca o kadar girift, içine girince öylesine sade ve muntazam görünür ki hayret etmemek elde değildir.

Yalnız ibadethaneler değil, sıradan ihtiyaçlar da bu müesese içinde yerlerini almışlardır.

Ama bunların teessüsündeki murad, müminlerin her zaman ve her yerde, en temiz, en kolay şekilde ibadetlerini yap-

bilmeleri olduğundan, bir vakfiye meydana getirmek bizatihi ibadet haline gelmiştir.

Yolcusunuz.

Kuş uçmaz kervan geçmez bölgelere yolunuz düşmüştür. Bir sanat şaheseri çeşmenin yol üstünde her an size gülümsemesi ve billur suyuyla çatlamış dudaklarınıza bir öpücük konurması daima mümkündür.

Osmanlı, suyun her çeşidini “abdest suyu” saydığından, derin bir ibadet aşkı ve engin bir sevgiyle suya el atmış “Su gibi aziz ol” atasözünde de suyu azizleştirmiştir. Osmanlı’nın, ötelerin ötesini de gören nazarında su, sadece maddî temizliğin malzemesi değil, manevî temizliğin de baş tacıdır.

Bir zamanlar Garb Dünyası, “Ruhunu şeytana teslim ettiği” gerekçesiyle ruhunda tahayyül ettiği şeytanla birlikte akıl hastalarını cayıp cayıp yakarken Osmanlı, vakıf hastanelerinde yedi dağın otlarından, köklerinden yapılmış ilaçların yanı sıra, musiki ile akıl hastalarının tedaviye çalışıyordu. Hemen her akıl hastanesinin muazzam bir fıskiye havuzu olmasını, sadece bahçeyi güzelleştirme endişesiyle izah etmek mümkün olmasa gerekir.

Osmanlı su sesindeki musikiyi daha o günlerde keşfetmiş, hastaların fırtınalı iç dünyalarını suyun dinlendirici nağmelerinde sükûnete kavuşturma sırrına ulaşmıştır.

O günün camilerinde, saraylarında, konaklarında, hanlarında, hamamlarında, çeşmelerinde; kısacası şehirlerin göbeğinden sarp dağların insana müstak tepelerine kadar, memleketin her köşe-bucağında gece ve gündüz tatlı mırıltılarla ilahi söyleyen suların her çeşidi, bir “âb-ı hayat” muamelesi görmüş; su konaklarda, saraylarda yapılan gizli görüşmeleri sırtırlatlarıyla perdelerken bir yandan hasta ruhlara şifa dağıtmış, öte yandan ibadet için gerekli temizliği sağlamıştır. Yağmura “rahmet” denmesinin hikmeti de suya verilen ehemmiyette aransa gerekir.

Dağ başında kurulu bir kervansarayın avlusunda bulunan çeşmeyi düşünün ki vakfiyesine suyun daima soğuk akacağı şartı konulmuştur. Bunu temini için kervansarayın bütün geliri çeşmeye vakfedilmiş, iki vazifelinin iki merkeple yaz ve kış, karı bitmeyen, uzakça bir dağdan çeşmeye kar taşımaları hükmü getirilmiştir. Burada suya verilen değer in temelinde yatan sırrın, insana değer verilmesi olduğunu görmemek kabil midir? Osmanlı'nın nazarında insan "ekmel-i mahlûkat" olmakla, yaratıkların halifesidir, bu bakımdan her şey in iyisine layıktır.

O, sıcak günde, sıcak su değil, soğuk su içmelidir ve bir yandan suyu Yaratana şükrederken hayrat sahibine de bir "Fâtiha" ihsan etmelidir. Böylece hayrat sahibi, ölümünden bile dirilere hizmet ederken diriler rahmetleriyle ölümlere hizmet etmektedir. Yalnız hayatta bulunanların değil, ölümlerle dirilerin bile vakıf müessesesi ve hayrat vasıtasıyla birbirlerine yardımcı oldukları bir başka sistemi, Osmanlı tarihi dışında hiçbir tarih kaydetmemiştir.

Hiçbir Osmanlı padişahı yoktur ki birkaç vakıf müessesesi vücuda getirmemiş olsun. Hatta hiçbir şey vakfetmemiş tek Osmanlı saraylısı yahut paşası göstermek dahi zordur.

Gelin, bariz örneklerden birini temaşa için ilk payitahtlardan olan Bursa'nın Setbaşı Tepecik'ine çıkalım. Orada kendi devrinin mimarî üslubundan ruh alan bir manzume karşımıza çıkar. Sanatkâr eller âdeta taş ve tuğlaya ruh vermiş, Timurtaşoğlu Umur bey Camii'ni her yandan nazlı bir gelin gibi süslemiştir. Ama Timurtaşoğlu Umur Bey'in varını yoğunu amme hizmetine arz eden anlayışın muhteşem örneği, yalnız camiden ibaret değildir. Diğer hayratlar gibi o da bütün olarak düşünülmüş, planlanmış ve her türlü ihtiyaca cevap verecek tarzda yapılmıştır.

Timurtaşoğlu Gazi Umur Bey'in vakfiyesine bir göz atalım:

"Şöyle malûm olsun ki, ben Timurtaşoğlu Umur'um. Bu yerde hasbetenlillâh bir cami bina ittüm ve bu cami mesâlihi çün yine yanında bir hamam yapıp bu camie vakfittüm ve Tuz bazarında yaptığım kervansaray ve önünde dükkânlarıyla Ayazma'daki evlerim ve bağlarım, aşağı Bursa altındaki bağçalarım, değirmenim ve mezraalarım kâfirleri (gayr-i Müslim sakinler) ile ve Bursa nihayetinde ki köylerim kâfirleri ile ki Kelesandır ve Akköydür ve Bursa'daki Yukarı Hisar'daki evlerimden gayri ne ki mülküm varsa cemin mezkûr camie vakfettüm ve İnegöl nahiyesinde İsaviranı'ndaki değirmenimi bağçasıyla ve kâfirleriyle ve Engürye nahiyesinde Destarlı adlı köyümü ve ol vilayette ne kadar mezraalarım varsa ve Tekfur Pınarı'nda üç hissem ki benümdür ve bağlarım ve bağçalarım ve ekin yerlerim ve kâfirlerim; bu mezkûrları, bu camie vakfittüm ve kitaplarım tafsille vakfittüm.

"Amma camiden taşra çıkmaya ve Bergama'da hasbetenlillâl bir medrese yapdum ve yanında bir hamam yapdum ve Bergama'da ne kadar bağlarım, bağçalarım ve iki değirmenim ki Begüş Ovada'dır..."

Bu medreseye vakfettiği malı mülkü sayıp döktükten sonra, diğer vakıfları da sayan Umur Bey, hayratının idaresini ısmarladığı nazırları da bildirip evkafının fesadına ve bozulmasına sebep olmak isteyenleri Allah'ın, Peygamberin ve meleklerin lanetine havale ederek kendisi için yalnızca rahmet talebinde bulunmaktadır.

Burada Gazi Umur Bey'in çok varlıklı olması dikkat çekiyor. Bazıları bunu vesile edip Osmanlı devlet düzenini Avrupa aristokrasisi ile kıyaslamaya kalkarlar. Ancak görmezden geldikleri husus, varlıkların Gazi Umur Bey'inkine benzer vakıf ve hayratlar vücuda getirmeleridir ki bu anlayışla şekillenen sistemin Avrupa aristokrasisine benzemesine imkân yoktur.

Avrupa aristokratları halkı köleleştirip şahsî hizmetine

alırken Osmanlı Paşası, hemen hemen bütün varlığını halkın hizmetine veriyor, "Dünya ahiretin tarlasıdır"²¹ şeklindeki hükme tabi oluyordu. Bu sayede cemiyet katları arasında bir çatışma meydana gelmiyor, tabandan tavana bütün unsurları kucaklayan bir sevgi ve saygı halesi içinde yaşanılıyordu ve hayat bir medeniyet orkestrasyonu, fikre de sanata da inkişaf zemini hazırlayan unsurların zaman ve mekân içinde birleşip lehimlenerek cemiyetin bütününü kolu kanadı altında tutan yekpare, mütecanis ve birbiri ile anlaşmış ahenginden hâsıl oluyordu.

Başta padişahlar, şehzadeler, hanedanı, saray erkânı ve devlet ricali, idare ve kaza organları, tacir, esnaf, zengin veya orta halli halk, servetlerinin bir kısmını camiler, medreseler, kütüphaneler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, çeşmeler, sebiller, köprüler, yollar, v.b. gibi din, ilim, sağlık, nâfia ve içtimâî yardım müesseseleri olarak toprağa yatırmışlardır.

Bilhassa bu tesislerin dinî ve dine bağlı eğitim ve öğretim müesseseleri hariç, şifahane, imarethane, kütüphane, han, hamam, çeşme, sebil, yol, köprü gibi sağlık, şefkat, bakım, nâfia ve belediye tesislerinden, mezhep, millet, ırk ve din farkı gözetmeden her muhtaca "âyende ve revende"ye, hatta hayvanlara bile faydalanmak imkânı verilmiştir.²²

• • •

Vakıf müesseseleri sayesinde millî imkânlar en faydalı şekilde kullanılıp hayratlar, insanların her türlü hizmetini görürken medeniyet ve kültür planında eşsiz sanat eserleri de vücuda gelmiş, hâlâ göğsümüzü kabartan camiler, çeşmeler, çarşılar vatan sathını güzel sanatlar tarlasına çevirmiştir.

Bizans'tan devralınan kıraç toprakla, ölü yaylalar adım

²¹ Aclûni, *Keşfü'l Hafâ*, 1:1320.

²² Sâmîha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, (İstanbul: Damla Yayınevi) c. 1, s. 155-156.

adım, tel tel yoklanmış; kasırlar, türbeler, medreseler, camiler, kervansaraylar, köprüler, kütüphanelerle âdeta giydirilmiştir. Bir yandan Ahilik teşkilatı ve loncalar ticaret sanatının dü-rüstlüğüne nezaret ederken diğer yanda vakıflar fakirin “na-merde muhtaç” olmamasını sağlamış, garip yolcuların sağlığı-na ve emniyetine nezaret etmiştir.

O zamanlar Osmanlı Devleti’ni gelip gören yabancılar, böylesine muazzam bir kolektif şuur karşısında afallamışlar, “Bunu onlara nasıl bir ruh hali yaptırıyor?” şeklinde kendi kendilerine sordukları suali, şöyle cevaplandırmak zorunda kalmışlardır:

“Kur’ân-ı Kerim’in, müminleri teshir eden ruhu.”²³



²³ Dr. A. Brayer, *İstanbul’da Dokuz Sene*.

Karaman Seferi

KİŞİ BURSA'DA HAYIR işleriyle geçiren Yıldırım Bayezid, baharla birlikte tekrar Anadolu içlerine girdi. Yanında yine 12 bin askeriyle Bizans İmparatoru V. Yoannis Paleologos'un oğlu Manuel Paleologos²⁴ ve askeriyle Sırp Kralı Stefan da bulunuyordu. Sultan I. Murad'ın vefatını duyar duymaz isyan eden Karamanoğlu ile ilk Anadolu seferinden arta kalan müttefikleri yola getirilecekti. Önce Karamanoğlu'nun mu, yoksa müttefiklerinin mi üstüne gidildiği yolunda ihtilaflar vardır.

Biz, Padişahın ilk Anadolu seferinde tatbik ettiği müşfik plana sadık kalıp işe ufak-tefek müttefiklerden başladığı görüşünü tarihin akışına daha muvafık buluyoruz.²⁵

Yıldırım, önce merkezi Felekâbâd (Eğridir) olan Hâmid

²⁴ Zihinlerin karışmaması için hatırlatalım ki Bizans tahtında baba Yoannis'le oğlu II. Manuel birlikte oturmaktadırlar. Bu tarihte baba imparator çok yaşlı olduğundan Yıldırım'ın maiyetine oğlu girmiştir.

²⁵ Danışmend'le Hammer de aynı fikirdedir.

Beyliği'ne girdi. Hatırlayacağınız üzere bu beyliğin topraklarının önemli bir kısmı Sultan I. Murad tarafından satın alınmıştı (1381). Hâmid Beyliği bertaraf edildikten hemen sonra Teke Beyliği üstüne yüründü. Merkezi Antalya şehri olan Teke Beyliği halkı, hemen hemen hiç mukavemetsiz teslim oldu.

Bunun bir işgal hareketi değil, Anadolu'ya ayak bastıkları günden beri, Osmanlı'nın yüreğini tutuşturan Anadolu birliği idealinin tahakkukundan ibaret olduğunu biliyorlardı. Tabii, tek başına bu bir hedef değil, "Kostantiniye mutlaka fetholunacaktır"²⁶ şeklindeki Peygamber müjdesinin tahakkukuna doğru atılmış büyük bir adımdır. Müjdenin gerçekleşmesi, Anadolu ve Rumeli'de bir ittifak ve ahengin kurulmasına bağlıdır. Şayet bu kurulamaz da her kafadan bir ses çıkarsa fetih seraba dönüşecektir.

Teke Hakimi Mustafa Bey'in Mısır'a kaçarak Kölemenlere ilticası ile yeni ilhak olunan toprakların Firuz Bey emrine verilmesi sonunda bir tehlike daha izale edilmiş, Anadolu seferinin asıl maksadına gelinmiştir. Şimdi maksat, gaileyi başlatan Karamanoğlu Alâüddin Ali Bey'e haddini bildirmektir.

Alâüddin Ali Bey, Saruhan, Aydın, Menteşe, Germiyan, Hâmid ve Teke Beyliklerinin yıldırım hızıyla işgalini öğrenince büyük bir hata ettiğini anladı, hatasını tamir yollarını aramaya başladı. Çoktan gidip özür dilerdi ya, Yıldırım'ın öfkesinden korkuyordu. Vakıa, bazı asi beyleri bağışlayıp dirlikler verdiğini duymuştu. Ama gaileyi başlatana da aynı merhameti gösterir miydi? Bu sualine tatminkâr bir cevap bulamıyordu. Padişahın ordusu Konya'ya yaklaşırken Karamanoğlu, son müttefiki Sivas hakimi Kadı Burhaneddin Bey'den²⁷ yardım istedi. Kendisi de Lârende (Karaman) Kasabası'na çekildi.

²⁶ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 4:335.

²⁷ Bir rivayete göre, önceden Padişah taraftarı olan Kastamonu Hükümdarı Candaroğlu II. Süleyman bu sırada cephe değiştirip Karamanoğlu'nun tarafına geçmiş, ancak Yıldırım'ın çok hızlı hareket etmesi üç muhalif ordunun birleşmesine meydan vermemiştir.

Padişah Konya'yı kuşatmış, tazyik ediyordu. Köylüler kaleye kapanmışlar, ama bütün mahsul dışarıda kalmıştı. Harman zamanıydı. Tarlalar bütünüyle Osmanlıların kontrolünde bulunuyordu. Bu itibarla, erzak sıkıntısı çekmeden, muhasarayı aylarca sürdürebilirlerdi.

Erzak sıkıntısı çekmeye namzet Osmanlı Ordusu değil, Konya ahalisiydi. Padişah isterse tek buğday tanesini dahi şehre sokturmazdı. Karamanoğlu'nun beklediği yardım da gelmemişti. Bu durumda sulh talep etmekten başka çaresi yoktu. Belki aff-ı şahaneye mazhar olur, kellesiyle birlikte ülkesinin bir kısmını kurtarabilirdi. Padişaha elçiler çıkardı:

"Sulh edelim, İslâm kanı dökülmesin, bir hata ettikse bile hatamız affolunsun. Af büyüklerin şanındandır. Topraklarımızı bacınız Sultan Hatun'a bağışlansın..."

Yıldırım Bayezid, Karamanoğlu'nun zannettiği gibi bir padişah değildir. Muharebe içinde bulunmasına rağmen, küffar topraklarında olmadığından, uçsuz bucaksız buğday tarlalarına dokunmuyor, dokundurtmuyordu. Çıkardığı fermanla, "ahalinin ekinine dokunanın canına dokunacağını" belirtiyordu.

Oysa asker iâşe sıkıntısı içinde idi. Yiyecek pek birşey yoktu. Ekmek kalmamıştı. Bununla birlikte Padişahın fermanına herkes harfiyen riayet ediyordu. Asker bir tarla kulübesine dahi elini sürmüyordu.²⁸

Padişah Konya ahalisine karşı apayrı duygular beslemekte idi. Onları incitmek için değil, himaye etmek için gelmişti. Selçuklu'nun büyük taht şehri olan Konya'nın ahalisini, haris Karamanoğlu'nun hırsına yakmayacaktı.

Hisar civarına tellal çıkarttı:

"Ey ahali, Padişah fermanıyla bütün mahsulünüz korunmaktadır. Ama böyle giderse kurda, kuşa yem olup ziyana gi-

²⁸ *İlâcü't, Tenvârih*, Müt. İ. Parmaksızoğlu, c. 1, s. 198.

decektir. Mahsulünüzü değeri fiyatı üzerinden Padişaha satmak istiyorsanız çıkıp harman yapınız. Canınız ve malınız, cihan Padişahının koruyucu kanatları arasında emniyette olacaktır.”

Tellalları duyan halk, kapıları açıp şehir dışına çıktı. Harmanı emniyet içinde kaldırdı ve fazlasını orduya sattı. Böylece iase meselesi halledilmiş, sıkıntı büyük ölçüde giderilmişti.

Padişahın adaletinin tatlı yelleri bu illerde böylece esmeye, kerem ırmakları her yanda çağlamaya başlayınca çevredeki bütün reaya cömert ve keremli Padişaha boyun eğmeyi diler oldular. Akşehir, Niğde ve Aksaray ile Karaman ilinin öteki büyük şehirleri bu suretle dünyaları tutan Padişahın idaresi altına girdiler.²⁹

Yıldırım Bayezid şanlı şerefle Konya'ya girdi (1390). Eniştesi Karaman Bey'in sulh talebini kabul etti. İşgal ettikleri yerlerden çıkarılan Karamanlılar, bu sefer sonunda da bir miktar toprak kaybettiler.

Osmanlı hududu Çarşamba Suyu'na, yani Konya Ovası'na dayandı. Daha da mühimi Osmanlılar Menteşe Sahilleri'nden Akdeniz'e çıkmış oldular. Ege'nin en parlak limanlarını ele geçirdiler. Aydın, Menteşe ve Saruhan donanmaları sayesinde, Osmanlı Devleti, İstanbul'u muhasarada kullanacağı deniz gücüne ilk defa sahip oldu. Gelibolu'da bir tersane inşaatına başlandı ve Osmanlı Deniz Kuvvetleri için Gelibolu üs yapıldı. 60 parçadan müteşekkil donanmayı denemek, aynı zamanda muhasaraya hazırlandığı İstanbul'un ikmal yollarını vurmaktı.³⁰

Plan başarıyla tatbik edildi ve Padişah Bursa'ya döndü.

• • •

Bu sırada ihtiyar İmparator V. Yoannis Paleologos, Yıldırım'

²⁹ A.g.e., s.199.

³⁰ Öztuna, c. 2, s. 30.

ın Anadolu'da meşgul bulunmasını fırsat bilerek İstanbul surlarını tamire kalkışmıştı.

Surların şimdi adına Yedikule denilen "Aurea Porta-Yıldızlı Kapı" kısmında muhkem iki kule inşa ettirdi. Yıldırım Bayezid'in gazabından korktuğu için de aklı sıra bazı tedbirler aldı. Kuleleri, tarihî üç kiliseyi yaktırıp³¹ taşlarını kullanmak suretiyle inşa ettirerek ve dışarıdan kabartmalarla süsleterek güya bir sanat eseri havası vermeye çalıştı. Sorulduğunda, "Tarihî iki kilise yıkılmıştı, yok olmalarını gönlüm götürmedi, malzemesinden yeni iki sanat eseri yaptım" diyecekti.

Fakat Yıldırım Bayezid böyle çocukça oyunlara gelecek biri değildi. Yıldızlı Kapı mevkiinde iki yeni kule inşa edildiği haberi kendisine verilir verilmez, ihtiyar İmparatora sert bir ultimatom verdi:

"İstanbul surlarında yapılacak herhangi bir tamir, alınacak herhangi bir tedbir bize karşı yapılmış, bize karşı alınmış sayılır. Kuleler ya derhal yıkılsın veya Ordu-yu Hümâyunumuzla gelip yıkmamız beklensin."

İhtiyar Bizans'ın ihtiyar İmparatoru müthiş bir telaşa kapılıp inşa ettirdiği kuleleri yıktırdı. Bu hadiseden fazlaca müteessir oldu ve bazı tarihçilerin kayıtlarına göre kısa süre sonra kederinden öldü.



³¹ Hammer'e göre, şehirde yapı taşı bulunamadığından taş temin etmek için yıktırılan üç kiliseden biri İmparator Marcien'in yaptırdığını "Kırk Şehit" Kilisesi, ikincisi Büyük Leon'un yaptırdığı "Eizze" Kilisesi, üçüncüsü Büyük Konstantin zamanında yapılan "Saint Moccius" Kilisesi'dir.

İstanbul'un ilk muhasarası

İHTİYAR İMPARATOR YOANNİS Paleologos öldüğünde, oğlu II. Manuel Paleologos Bursa'da Padişahın yanında bulunuyordu. Babasının ölüm haberi Vezir-i azam Çandarlıoğlu Ali Paşa vasıtasıyla kendisine tebliğ edildi:

"Padişah Hazretleri, pederinizin vefatını teessürle öğrenmiş bulunuyor. Size başsağlığı ve uzun ömür diliyor. Hafta içinde sizi huzura kabul edip duygularını bizzat ifade edecekler. Meyus olmayınız, yakında ülkenize gönderileceksiniz."

Manuel gerçekten üzüldü. Ama üzüntüsü babasını kaybetmekten dolayı değil, tahtı kaybetme ihtimalinden dolayı idi. Elini çabuk tutmadığı takdirde, tahtı kaçırabilirdi.

Uzun uzun düşündükten sonra, sadık adamlarını topladı ve geceyarısı kılık değiştirip Bursa'dan kaçtı.

Durum ertesi gün anlaşıldı. O zamana kadar maiyetinde hizmet eden ve aynı zamanda rehine vaziyetinde bulunan Manuel'in izin almadan Bizans'a gitmesi, Yıldırım Bayezid'i çok öfkелendirdi.

“Bugün iznimiz olmadan yanımızdan ayrılmaya cüret eden, yarın eski muahedeleri hiçe sayma cüretini de gösterebilir. Yılanın başı küçükken ezilmeli, denmiştir. Emirlerimizden kıl kadar ayrılırsa tecrübesiz başına şimşek gibi düşer; onu da memleketini de yakarız!”

Vakit geçirmeden, bir ültimatom mahiyetindeki meşhur mektubu yazdırdı:

“Ben ki teknil Rum ve Rumeli Hakimi Bayezin bin Murad Hanım, sen ki Kostantiniye beyisin, babanla yaptığım anlaşma mucibince tarafıma ödenen haracın tezyidini istemekte, ayrıca tabiiyet muahedesinin tecdidini, ayrıca şehirde bir İslâm mahallesi kurulmasını, bir cami inşa edilmesini ve Müslüman ahalinin davalarına şer’i hükümle bakılması için bir kadı tayinini isterim. Eğer emirlerime itaat edersen şehirde rahat yaşarsın yok itaat etmezsen bütün kapılarını kilitleyip sur içine kapan; zira sur dışında ne varsa teknil benimdir, billesin vesselâm.”

Sert ültimatomu bir elçi ile yeni İmparatora gönderdi. Manuel tereddüde düştü. Yıldırım’ı tanıyordu. Hayli zaman yanında bulunmuş, huyunu biraz olsun öğrenmişti. İsteklerini yerine getirmediği takdirde mutlaka İstanbul’u muhasaraya gelecekti.

Ona karşı bir süre dayanabilirdi belki, ama sonra ne olacaktı?

Öte yandan, istediklerini yerine getirirse babası gibi halkın gözünden büsbütün düşecek, belki köle ruhlu bir İmparator olduğu söylenip ihtilalle tahttan indirilecekti.

Tahtı kaybetmek istemiyordu. Hazır fırsat çıkmış, ortaksız şekilde tahta konmuştu. Tek çare padişahın başına bir gaile çıkarmaktı. Avrupa krallarından ve Papa’dan yardım istedi. Yardım gelene kadar surlar nasılsa dayanırdı.

Bu mülahazalarla Yıldırım’ın elçisine menfi cevap verdi.

Padişah hiç vakit geçirmeden vaziyeti kurmaylarıyla gö-

rüştü. Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa çok kızgındı. Destur alıp söze başladı:

“Şevketlü Hünkârım, bize vaciptir ki, Kostantiniye’nin üzerine düşeriz. Vilayet-i İslâm içre şol kâfir neyler? Ümittir ki Alaşhri gibi bu melunu da asanlıkla (kolayca) fethederiz.”³²

• • •

Fikirler bu merkezde birleşince hazırlıklar ikmal edildi. Donanmaya Gelibolu’dan İstanbul’a hareket emri verildi. Kara ordusu ise Edirne’de toplandı. Padişah, Bizans İmparatorunu son bir deneme kararıyla, andlaşma gereğince 12 bin askerle ordusuna iltihak etmesini, o takdirde seferin istikametinin Balkanlar’a doğru değiştirileceğini bildirdi. Ama İmparator buna hiç cevap vermedi.

Bir yandan korkuyor, bir yandan da Avrupalı dostlarına güveniyordu. Papa’ya, Fransa Kralı’na ve Macarlara mektuplar yazmış, imdat istemişti. Fakat Bayezid, onlardan çok önce yine yıldırım hızıyla civarı fethede ede surlara dayanmıştı.

Osmanlı Ordusu’nun serdarı Vezir-i azam Ali Paşa şehri kuşatmış, Osmanlı donanması boğazda demirlemişti. Şehrin içten ve dıştan ulaşım yolları kesilmişti. Surları yıkacak kudrette toplar bulunmadığından, şehrin ancak açlıkla yola getirilmesi beklenenecekti ve Ali Paşa tetikte duruyordu.

Öte yandan Padişah Silivri Kasabası’nı alarak Bizans İmparatoru’nu yeğeni Yoannis’e verdi.³³

Ayrıca kumandanlarından Turhan Bey’i göndererek Bizans’ın Karadeniz Kıyısı’nda bulunan kasabalarını tahrip ettirdi.³⁴

İlk muhasara yedi ay kadar sürdü. Grek payitahtı sıkıştırıl-

³² Neşri, s. 324.

³³ Bu Yoannis, kör Andronikos’un oğlu ve İmparator V. Yoannis Paleologos’un torunudur.

³⁴ Duccas, *Bizans Tarihi*, Müt. Mürmüroğlu (İstanbul: 1956), s. 48.

dı.³⁵ Halk surların dışına çıkamadığından yakacak odun temininde büyük güçlüklerle karşılaşmıştı. Ahşap evler yer yer sökülüp ısınmada kullanıldı.

Manuel'in beklediği yardım geciktikçe gecikiyordu. Gerçi Osmanlılara karşı harekete geçmek üzere Macar Kralı Sigismund'un bir ordu hazırladığı ve Fransız asillerinden yardım gördüğü duyulmuştu, fakat harekete geçtiği yolunda bir emare mevcut değildi.

Bu gidişle Bizans halkı ayaklanacak ve tacını, tahtını başına geçireceklerdi. Engin intikam hissini bir başka zamanda tatmin niyetiyle babasının tuttuğu yolu tuttu ve Padişaha sulh için elçi gönderdi.

Yapılan andlaşma, Padişahın evvelki isteklerini bile aşıyor, âdeta Yıldırım Bayezid, hukuken "Doğu Roma İmparatoru" oluyordu.³⁶ Muahede metnini kısaca 7 madde de hülâsa edebiliriz:

1. İstanbul'da bir Müslüman Mahallesi kurulmak üzere, İmparator tarafından 700 ev tahsis edilmesi,
2. Bugünkü Sirkeci'de bir şeriye mahkemesinin tesisi,
3. Bu mahkemeye kadı tayin hakkının Osmanlı Devleti'ne bırakılması,
4. İstanbul'da bir cami inşa edilmesi ve caminin bütün masrafinin karşılanması,
5. Sur dışında Galata'dan Kâğıthane'ye kadar uzanan arazinin Osmanlılara terki ile bu arazide bir garnizon inşasına ses çıkarılmaması,
6. Yeni İmparatorun babası V. Yoannis Paleologos zamanında kararlaştırılan haracın arttırılması,
7. Şehir dışında kalan arazide yetişen mahsulün onda birinin vergi mahiyetinde Osmanlı Devleti'ne verilmesi.

• • •

³⁵ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Müt. Tefrik Bıykoğlu (İstanbul: Vakıf Gazetesi Neşriyatı, 1938), s. 179.

³⁶ Grenard, s. 59.

İşte bu muahede Bizans'ın fetih fermanıdır. Böyle bir metni imzalatabilen kudret, şayet Balkanlar'dan ciddi endişeler duymasaydı, teknik imkânsızlıklara ve dezavantajlara rağmen, belki İstanbul'u fethedebilirdi. Ancak kaderin hükmünü daima hesaba katmak lazımdır. İstanbul adım adım fethedilmiş, ancak hükmen ve hukuken fethedilmesi için Sultan II. Mehmed'i beklemesi lazım gelmiştir.

Elbet bunda da bir hikmet gizlidir. Birgün şanlı Fatih'i yazmak müyesser olursa işin hikmet cihetine de kısaca temas etmek istiyoruz.

Demek oluyor ki muahede mucibince Cenevizliler idaresindeki Galata'dan Kâğıthane'ye kadar uzanan muazzam şeritte bir Osmanlı kolonisi kurulmuş ve rivayete göre bu garnizona altı bin asker yerleştirilmek suretiyle Bizans'ın soluk alışını senelerce dinlenmiştir. Sonradan bu garnizon Fatih'in işine çok yarayacaktır.

Yine de Yıldırım Bayezid muhasarayı bütünüyle kaldırmamış, sadece ablukaya çevirmekle yetinip diğer zarurî fetihler için lüzumlu askeri, İstanbul muhasarasındaki asker sayısını azaltmakla temin etmiştir.

Bu abluka zaman zaman gevşeyerek zaman zaman şiddetli tazyike inkılâp ederek bir rivayete göre Niğbolu Savaşı'na kadar beş yıl, diğer rivayetlere göre ise Ankara mağlubiyetine kadar on yıl sürmüştür.



*Niğbolu'ya uzanan
dasitanî zincir*

DAKTİLO TUŞLARI parmaklarımızın altında hayret çiğ-
hıkları atıyor sanki. Kitabın yarısına geldik, ama henüz
iki senelik hadisatı hikâye edebildik. Evet, Yıldırım Bayezid'in
tahta geçmesinin üstünden sadece iki sene geçmiştir.

Fakat unutmamak lazımdır ki o adıyla sanıyla ve şanıyla
tam bir "Yıldırım"dır. Sürati felaketli bir sürat değil, selametli
bir sürattir. Şehzadelîği müddetince kafa yorup inceden ince-
ye hesapladığı mükemmel planı gerçekleştirmek emeliyle yo-
la çıkmış, yolunun üstüne dikilen bütün başları eğmiş, taçları
yuvarlamış, tahtları devirmiştir.

Osmanlı akıncıları Rumeli'nin kuzey ve kuzeybatı hudutla-
rı boyunca dört kol üzerinden Rumeli'de başlattıkları akınlar-
la ta Almanya hudutlarına dayanmış, Karlofça civarında bu-
lunan Nagy Olosz mevkiinde Macaristan Ordusu'nu bozmuş,
ötede gazi ordu Selanik'i fethetmiş; Mora Despotu Theodoros

Paleologos'un³⁷ daveti üzerine Gazi Evranos Bey'in komutasındaki donanma Mora'yı kısmen fethetmiş, beride Eflâk Voyvodası Mirçe teslim alınmıştır.

1392 yılı başlarında Kastamonu Beyliği zaptedildi. Akabinde Sinop Bey'i Candaroğlu İsfendiyar Bey, Osmanlı hâkimiyetine girdi. Sonra İşkodra ele geçirildi.

1393 yılı başlarında fetihler zincirinde ise Amasya vardır. En büyük halkayı da Bulgaristan'ın Osmanlı hâkimiyetine alınarak siyasi varlığına nihayet verilmesi hadisesi teşkil eder.

Bulgaristan'ın varlığına nihayet verilmesi bir zarurettten doğmuştur.

O sıralarda bir Osmanlı valisi sıfatıyla Bulgaristan hükümetinin başında bırakılan Şişman (Adı, Osmanlı menbaalarında "Şasmanos" gibi şekiller alır), Yıldırım Bayezid'in babasının kayınbiraderidir. Şişman daha önce de isyan etmiş (1388), üzerine gönderilen Osmanlı Ordusu'na esir düşmüş, aile efradıyla birlikte eniştesi I. Murad'ın huzuruna götürülmüş, ancak yemini kız kardeşi Tamar'ın şefkati ve Padişahın engin merhametiyle kellesini kurtarmıştır.

Tekrar bir Bulgaristan seferi açılmış olduğuna göre Şişman'ın ya bir isyan teşebbüsü görülmüş yahut Osmanlılara karşı kuvvetli bir Haçlı Ordusu hazırlamakta bulunan Macar Kralı Sigismund'u destekleyeceği ihtimali göz önüne alınmıştır.

Bu seferin serdarı Şehzade Süleyman Çelebi'dir. Önce Bulgaristan'ın başşehri Tırnova'yı üç ay süren uzun bir muhasara ve tazyikten sonra fethetmiştir (17 Temmuz, 1393). Fetih bu kadar uzun sürdüğüne göre, Şişman direnmiş demektir. Şu halde Padişahın Kral Şişman'dan kuşkulananmakta yerden göğe kadar hakkı var demektir.

³⁷ Adı geçen Mora despotu, eski Bizans İmparatoru V. Yoannis'in küçük oğlu, tabiatıyla yeni İmparatorun da kardeşidir. Venedikliler'den gördüğü baskıya dayanamayıp Osmanlılardan imdat istemiştir ve Osmanlılar Mora'ya bir kurtarıcı olarak girmişlerdir.

Neticede Niğbolu Kalesi'ne kapanmış bulunan Kral Şişman'la oğlu Aleksandr esir edilmiştir. Akıbetleri hakkında rivayetler muhtelifdir. Bu rivayete göre, esaretinde bile rahat durmadığı için 1395 yılında idam edilmiş, bir rivayete göre eceliyle ölmüş, değişik bir rivayete göre de Müslüman olup Samsun valiliğine tayin edilmiştir.

Bulgaristan'ın ilhak edilmesinin asıl sebebi, kuvvetli Haçlı Ordusu'yla girişilmesi mukadder bir savaşta Osmanlı Ordusu'nun istenmeyen bir sürprizle karşılaşması ihtimalini bertaraf etmektir.

Yıldırım'ın bu düşüncede ne kadar haklı olduğu, Şişman'ın delice mukavemetinden bellidir. Padişahın bu ileri görüşlülüğü olmasaydı, belki de Niğbolu Zaferi'ni kazanamazdı. Çünkü en olmadık zamanda Şişman'ın muharip kuvvetleri Osmanlı Ordusu'na arkadan uzanıyordu. Avrupa'nın kaderi Niğbolu'da çizilecekti. Bu yüzden, savaşı kazanmalıydı.



İlk mahkeme rüsumu

TARİHİMİZ ÖYLESİNE parlak zaferlerle dolu ki, bakarken gözlerimiz kamaşıyor ve en az onlar kadar parlak hukukî, mimarî ve siyâsî düzenlemeleri gözden geçiriyoruz.

Bugün “mahkeme rüsumu” diye adlandırılan usul, Yıldırım Bayezid’in emriyle vaz olunmuştur ki hukuk abidesine konan ilk temel taşlardan biri olması itibarıyla, üstünde kısaca durulmaya değer.

Mahkeme rüsumunun ihdas edildiği 1393 tarihine kadar kadılar bütün vatan sathında davalara meccani bakmakta, bu yüzden bazıları geçim sıkıntısı çekmekte idiler. Her ne kadar ekseriyet bunu mukaddes bir vazife telakki edip sevabıyla ve manevî itibarıyla iktifa ediyor idiyse de bazıları, bilhassa başka geliri olmayanlar, kendilerince münasip bir miktar tespit etmişler, bunu davayı kaybedenden tahsil etmek suretiyle gayr-i resmî yoldan akçe tedariki cihetine gitmişlerdi.

Vakia, ordu içinde Padişahın çelik disiplini hâkimdi. Zaten bir savaş meydanında (Kosova, 1389) cülus etmiş, ondan

sonra hemen hemen her gününü savaş meydanlarında geçirmişti. Temelini atma şerefini kazandığı hayır müesseselerinin ikmalini görmeye dahi vakit bulamamıştı.

Bu durumda, daima gözünün önünde bulunan orduda bir bozulma olmaması, sivil idarede bazı aksaklıkların zuhura gelmesi kadar tabii karşılanmalıdır. Gayr-i resmi yoldan tahsil edilen “mahkeme akçesi” de bu aksaklıklardan biridir. Ama Padişah, hemen hadiseye muttali olmuş ve tedbir alma cihe-tine gitmiştir.

Bereket versin, Osmanlı devlet düzeni, sıradan vatandaş, Padişahla arada hiçbir vasıta olmadan yüz yüze getiren, hat-ta padişahla bir tebayı birlikte mürafaa eden sağlam unsurlar ihtiva ediyordu. Bu itibarla, aksaklıklar büyümeden, yayılma-dan Padişahın kulağına erişebiliyordu.

Devletin en üst makamında amme hizmeti yapan zevatla, sıradan vatandaşın yüz yüze gelmesi keyfiyetine günümüzde dahi duyulan hasreti kaydettikten sonra, gelelim “mahkeme rüsumu” ihdasına sebep olan hadisenin hikâyesine...

Yine taht, Bursa Sarayı'nın bahçesine çıkarılmış,³⁸ Yıldırım Bayezid Han, “ayak divanı”na³⁹ çıkmıştı. Davası olanlar biz-zat Padişaha arz ediyor, Padişah, yanibaşında bulunan müftü efendilere ve sair vazifelilere danıştıktan sonra hükmünü bil-diriyor; ayrıca hükmünün yerine getirilip getirilmediğini de dikkatle takip ediyordu. Böyle şartlar altında vazifelilerin hata yapma ihtimalinin asgariye indiği muhakkaktır.

• • •

³⁸ Buradaki “saray” tabiri, “padişahın ikametgâhı” manasındadır. Yoksa İstanbul fet-hine kadar, Osmanlı Padişahlarının ne Bursa’da ne Edirne’de hakiki manasıyla bir sarayı yoktur. İstanbul fethinden sonra, o da yabancılara ayıp olmasın diye bugün İstanbul Üniversitesi’nin bulunduğu eski saray inşa edilmiş, yetmeyince Topkapı Sarayı yapılmıştır. Nihayet inşa edilen Dolmabahçe Sarayı ise (1842-1853), yıkılış devrinin garabet maskesidir.

³⁹ Padişahların ahali ile yüz yüze görüşüp dert dinledikleri divan.

Ayak divanının sonuna doğru yaşlı bir kadın, kalabalığı yara yara ileri fırladı. Elindeki bastonu padişaha sallayarak:

“Padişahım,” diye bağırdı. “Sarayında yularını gevşek tuttuğun hademelerden biri, destur dilemeden sütümü içti,⁴⁰ bedelini ödemedi giderken imam efendinin himmeti, ahalinin yardımıyla yakalattım, kadı efendinin huzuruna çıktık. Kadı efendi rüşvetlendiğinden şahitlerimi dinlemedi, hademenin lehine hüküm verdi; imdi kadı efendiden de bedelsiz sütümü içen hademeden de şekvacıyım. Artık ferman senindir; yalnız, kadıların bozulduğu memlekette her şey bozulur, ben böyle duydum, böyle gördüm.”

Bu bir sinyaldi. Padişah sinyali almıştı. İhtiyar kadının önüne bütün saray hademelerini dizdi ve suçluyu teşhis etmesini istedi:

“Onu bul, cezasını verelim” dedi.

Yaşlı kadın, şahitleriyle birlikte tek tek hademeleri dolaştı. Sonunda aradığını buldu. Bir delikanlıydı. Suçunu itiraf etti:

“Affet Padişahım, şeytana uydum bundan sonra asla şeriat hükümlerinden ayrılmayacağım.”

Padişahın derdi derinlerdeydi. Bir süredir bazı kadıların şu veya bu sebeple şeriat dışı yollara tevessül ettikleri söylentileri kulağına geliyordu. Bunları Çandarlı'nın himaye ettiği iddiaları ise vahimdi. Adalet terazisinin yanlış tartması, kuruluş ve tiresinde bulunan devleti kökünden sarsar, milletin itimadını zir-ü zeber ederdi. Binaenaleyh mevzu hassasiyetle üstünde durulmayı gerektirecek bir mevzu idi. İhtiyar kadının rüşvet bahsinde yanılmasına içinden dua ede ede, delikanlıya sordu:

“Kadıya rüşvet verdin mi?”

Delikanlı boynunu büktü:

“Şevketlüm, kadı efendi, saraylı olduğumu öğrendikte lehi-me hükmetti, kabahatımı bağışladı.”

⁴⁰ Hammer, Müt. Zuhurî Danışman, c. 1, s. 288-289.

Padişah hiddetle kükredi:

“Kul hakkını Mevla bile bağışlamazken kadılar bu selahiyeti nereden alır? Tiz kadı bulunup huzura getirilsin!”

Bostancılar mahkemenin yolunu tutarken Padişah Bostancıbaşı’ya çağırdı:

“Şehri ev ev dolaş; icap ederse her kese tek tek sor; kimin hangi kadıdan şikâyeti varsa öğren ve neticeyi bize ulaştır.”

Çandarlı’ya baktı:

“Bunun esas suçlusu bizleriz; bir bozulma varsa balık baştan kokar hesabı, kusuru kendimizde aramalıyız.”

Bütün kalelere bir ferman yazdırdı:

“Kalenüzde yahut şehrinüzde yahut kasabanızda, şer’i şerife mugayir hareket ettiği, hüküm verdiği cihetinde söz çıkmış ne kadar kadı varsa derdest idilüb Beyşehir’ne⁴¹ gönderilmesi...”

• • •

Bu hadiseden sonra Padişah, haftalarca uyuyamadı. Geciken yahut yanlış tecelli eden bütün davaların ağırlığını vicdanında duyduğundan, kim ne derse desin rahatlayamıyordu. Sadrazam Ali Paşa kaç kere diller dökmüş, Padişahını rahatlatmak için neler neler söylemiş, ama başaramamıştı.

“Sen ne söylemektesin, Paşa, biz şeriat ahkâmına baş koymalıyız da Allah’ın adaletine tevzie memur ettiklerimiz, kendi başlarına iş tutup münasip olmayan cihetten akçe tedarik etsinler olur mu? Buna bugün göz yumarsak Hak Teala saklasın, devlet öyle bir zeval bulur ki ümmet-i Muhammed enkaz altında kalır. Biz dahi kurtulamayız.”

“Aman, Şevketlüm, padişahlara lazım olan, hakkı korumaktır. Temiz ve sağlam imanla cihad yolunda gayret göstermektir. Tevbe ve teslim suları, günahların kirini temizler. Mu-

⁴¹ Hoca Sadüddin “Yenişehir” der.

hakkak ki, Allah bütün suçları bağışlar. ⁴²”

“İyi söylersin, Paşa, lakin adaletin doğru tecellisini gözetmek de padişahın vazifesidir. Padişahın eteği kul hakkıyla kirlenirse dünyası da ahireti de heder olur. Bu işi kökünden halletmemiz lazım. Beylerimizi ve mutemet kadılarımızı tahkikata memur eyledik. Suçu sabit görülen öz evladımız da olsa biz yapacağımızı biliriz.”

Padişah kararlı ve öfkeliydi. Gözlerini yüzünde hissediyordu. Yüzünde, bazı söylentilerin izini arar gibiydi. Çekine çekine sordu:

“Niyetiniz kadıları cezalandırmak mıdır?”

Yıldırım Bayezid’in yüzünde acı bir gülüşün ışığı yandı, söndü:

“Ceza ne demeye gelir, Paşa, biz mülkümüzde habis barındırmazız. Rüşvet bahsine gelince: Rüşvet sâri illet gibidir, girdiği ocağı söndürür. Bu mevzuda gösterilecek az bir ihmal dahi memleketin ciğerini çürütüp içten mahveder. Niyetimiz, suçu sabit olanları bir eve doldurup toptan ateşe vermektir ki bu ayıbı silse silse alevlerin kızgın dili silebilir.”

• • •

Padişahın elbette böyle bir niyeti yoktu. Ne bu hükmü vermeye ne de tatbiki selahiyettardı. Hükmü ancak mahkemeler verebilir, cezayı mahkemeler tespit edebilirdi. Padişahın bunu söylemekten maksadı, Çandarlı’yı ikaz etmek olabilir. Zira Çandarlı, hakkında çıkarılan bazı söylentilere rağmen, kifayetli bir vezirdi ve Çandarlı ailesi, Osmanlı Devleti’ne uzun yıllar kabiliyetli vezirler vermiş bir aile olarak hürmetle anılmaya değerdi.

Belli ki Padişah, Sadrazamı hakkında çıkarılan dedikodulara hem inanmıyor hem de milyonda bir ihtimalle doğru olabileceğini düşünüp gerekirse onu cezalandırmaktan çekin-

⁴² *Tâci’-Tevârih*, c. 1, s. 210-211.

meveceğini duyuruyordu. Nitekim daha sonraki gelişmeler görüşümüzü doğrular mahiyette olmuştur. Onu da görelim...

Çandarlı, Padişahın şiddetli tedbirini duymasıyla irkildi. Padişahla Vezir arasındaki çizgiyi biraz geçme pahasına sesi ni yükseltti:

“Meded, Hümkârım! Bu ağır ceza, bütün kadıların yüreğini dağlar.”

“Hayır, sadece şeriat çizgisinden ayrılanların yüreğini ve bedenini dağlayacaktır; ama bundan sonrakilere de ibret olacaktır.”

Yerinden kalktı. Gitti, pencereden bahçeyi seyretmeye koyuldu.

Bu hareketi, daha fazla tartışmak istemediğine işaretti. Sadrazam, temenna ederek huzurdan ayrıldı. Bazı kadıların, baktıkları davalardan kendilerince münasip bir ücret aldıklarından haberdardı.

Ancak geçim sıkıntısı çektiklerini bildiği için müsamaha ediyor, ancak bunlardan bir kaçının makul miktarı aşmış olmalarından yahut şeytana uyup “akçe uğruna” yanlış hüküm vermelerinden şimdi fena halde endişeleniyordu. Zira Padişahın düşündüğü ceza vahim bir ceza idi. Hem kadıları tedirgin eder hem de Yıldırım Bayezid gibi cihangir bir Padişahı tarih önünde ve Allah huzurunda mesul mevkiye düşürürdü. Padişahı bu mesuliyetten kurtarmak, en yakını olarak vazifesi idi. Ama bu işi nasıl halledecekti?

Düşünüp yürürken Padişahın çok sevdiği Kara Arap (Habeşli maskara) nedimle karşılaştı. Bu köle, hareketleri ve sözleriyle zaman zaman Padişahı neşelendirir, harp yorgunluğunu üstünden atmasına yardımcı olurdu. Çok zeki bir insandı. Şakalarının arasına ustalıkla sıkıştırdığı tenkitler, her nasılsa gözünden kaçan bazı aksaklıkları Padişaha gösterirdi. Acaba şimdi aynı şeyi yapamaz mıydı?

Sadrazam, bu niyetle Habeşliye yaklaştı:

“Sana iş çıktı, Kara Arap, hem de zorlu iş.”

Habeşli sadrazama sokuldu:

“İşin zoru nedir?” diye sordu.

“Şudur ki efendimiz, kusurlu kadıları bir eve doldurup yakmayı düşünür. Ne edeceksen et, efendimizi bu tasavvurundan vaz geçir. Kendi kendine kara çalmaktan kurtar onu.”

İşi kısaca özetleyip zekâsına havale ettikten sonra neticeyi beklemeye başladı.

Habeşli, keskin ve pratik zekâsıyla durumu kavramış, Padişahına uygun gelecek çareyi de düşünüp hazırlıklarını yapmıştı. Divan toplantıları hariç, her istediğinde Padişahın huzuruna girebilme imtiyazını kullanmadan evvel yolcu kılığına girdi. Padişah, Habeşliyi gülünç yol kılığında görünce gülümsemekten kendisini alamayarak sordu:

“Ne o, Kara Arap, yolculuk mu var?”

Habeşli boyun büktü:

“Belî, Padişahım destur verilirse yolculuk var.”

“Ne canibe?”

“Hemen Bizans’a, Padişahım.”

İşin içinde bir iş olduğunu kestiren Padişah, üsteledi:

“Niye gidersin, yoksa bizden memnun değil misin?”

“Bizans’tan yüz papaz getireceğim, Padişahım⁴³”

“Niçin Bizans’tan yüz papaz getireceksin bakalım, Koca Arap?”

“Osmanlı mülkünde kadılık etmeleri için Padişahım.”

“Ya bizde kadılık edecek âdem yok mudur?”

“Sayenizde yakında kalmayacaktır, Hünkârım. Davalar ilim erbabınca görülür. Kadıları yakacağınıza göre bari papazlar davalarımıza baksın da ümmetin işi aksamasın.”

Padişah ister istemez, güldü:

“Koca Arap, bu sözleri huzurda söylemek için bir yerler-

⁴³ Namık Kemal, *Osmanlı Tarihi* (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971), c. 1, s. 179.

den rüşvet aldınsa vay haline, gözünün yaşına bakmaz, seni dahi cayır cayır yakarız!”

“Âmâna geldim Padişahım, meded!”

Belenen gözleri öylesine korku yüklüydü ki Padişah, ölmesinden korktu. Çıkmasına ruhsat verdi. Ardından hareme çekilip Habeşlinin kinayeli sözlerini düşündü. Sözleri mübalağalıydı.

Demek ki Sadrazam, kusurlu kadıları yakma yolunda söylediklerini hakikat sanmıştı.

Oysa niyeti sadece sadrazamın kulağını bükmek, söylentileri önleyecek tedbirleri süratle almasını temin etmektir. Herhalde bazı düşünceleri vardı. Belki de sert çıkışı yüzünden, düşündüklerini kendisine söylememiştir.

Selamlığa geçip Sadrazamı huzuruna çağırttı.

“Pekâlâ, tedbir nedir?” diye sordu.

Çandarlı Ali Paşa, hemen fikrini açıkladı:

“Mahkeme rüsumu ihdas olunsun, Şevketlüm. Kadılar görecekları her dava karşılığında belli bir ücret alsınlar. Böylece karınları tok, sırtları pek olur.

Esasen kadı efendilerin kâhir ekseriyi temiz ve dürüsttür. Padişahıtan önce Allah'tan korkarlar.

Birinin uygunsuz hareketi, sadece bir ikaz olarak görülmesi, cümlesi tek cürmün ateşine atılmamalıdır. Rüsum tahsisi sayesinde, şimdiye kadar görülmüş veya duyulmuş ufak tefek aksaklıklar da izale olacak, kadılar geçim sıkıntısından kurtulup işlerini daha salim yapacaklardır. Ferman Hünkârıdır.”

Ve ferman çıktı:

“Mahkeme rüsumu ihdas oluna!”

Böylece Osmanlı tarihinin ilk mahkeme rüsumu kondu.

Buna göre kadılar, hüccetler için 25, tescil için 7, nikâh için 12 ve miras taksimi için de mirasın tutarından binde 20 akçe rüsum alacaklardı.⁴⁴

⁴⁴ Danışmend, c. 1, s. 101.

Böylece iş tatlıya bağlanmış, hem kadıların itibarı kurtulmuş hem geçim imkânlarına kavuşmuşlar hem de dillere destan Osmanlı adaletinin bir prensibi daha temele yerleştirilmiştir. Bu temelde namıyla, şanıyla bir adalet abidesi yükselecek ve Kanunî Süleyman devrinde şahikasına ulaşacaktır.

O kadar ki, İngiliz hükümeti, Kanunî zamanında Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemindeki isabeti, sürati ve mükemmeliyeti inceleyip kendi hukukuna örnek yapmak için bir heyet gönderecektir.

Yine bu sistem, Fatih Sultan Mehmed'le, Rum mimar İpsilanti Efendi'ye İstanbul Kadısı Sarı Hızır Çelebi vasıtasıyla muhakeme edip hükmü cihan Padişahının aleyhine verdirecektir ve devlet bu mükemmel hukuk sisteminde en az dört yüz sene yalpalamadan yükselecektir.



Yine İstanbul, yine İstanbul

FASILALARLA, BİR RİVAYETE göre Niğbolu Savaşı'na kadar beş yıl, diğer bir rivayete göre ise Ankara mağlubiyetine kadar tam on bir yıl devam ettiğini okuduğumuz İstanbul ab-lukası, 1395 yılında tazyike çevrildi. Şehir, mancınıkların fır-lattığı güllerle dövülmeye başlandı.

Yıldırım Bayezid, o günün imkânlarıyla, içten ne kadar çü-rümüş bulunursa bulunsun, surları son derece sağlam kalmış Kostantiniye'yi fethedemeyeceğini muhakkak biliyordu. An-cak her devirde iktidar dizginini elinde tutan Osmanlı Padi-şahlarının "Kostantiniye elbet fetholunacaktır" müjdesinin ışığında daima kendilerine düşeni yapmaları, bir devlet politi-kası ve anane haline gelmiştir.

Yürekleri yakan, beyinlerde çakan şimşek, Kostantiniye'yi kimin fethedeceği suali değil, bu büyük şerefe, ulvî müjdeye doğru kimin bir adım daha yaklaştığı sualiydi. Yıldırım Ba-yezid, müteaddid kuşatmalar ve tazyiklerle istikbalin fatihi-ne yolu açıyor, üstüne düşeni yapıyordu. Vazifesi, içten çürü-müş elmayı dalında tutmaktı. Bir bakıma, daha güçlü ellere

teslim olmasını engellemek için Bizans'ı olduğu gibi muhafaza etmekte. Bu derdin yangınında, surların birkaç kule ile takviye edilmesi hadisesine şiddetli tepki göstermiş, sert bir ulti-matomla kuleleri yıktır-mış, bir iddiaya göre ihtiyar İm-parator V. Yoannis Paleologos bu zillete dayanamayarak öl-müştü.

1395 yılındaki vaziyet ise biraz değişikçe idi. Timur'un adı yeni yeni duyulmaya başlamıştı. Bu da Bayezid'i herkesten fazla düşündürüyordu. Cengiz Han'dan sonra taze bir Moğol fırtınasının daha Anadolu'ya girmesi, Anadolu'nun mahvol-ması demekti. Şimdiden bazı tedbirler düşünmeliydi.

Kısa zaman içinde, ecdadından intikal eden mirası iki mis-line yakın büyüt-müş olan Yıldırım Bayezid, Timur'un muhtemel bir taarruzunu anında göğüsleyip fırtınanın Anadolu'ya kasıp kavurmasını önlemek için Avrupa tarafından hiçbir teh-like gelmeyeceğinden emin olmak istiyordu.

Bu maksatla Balkan prensleriyle Paleologos hanedanını Serez'de içtimaya çağırdı. Bunların başında Bizans İmparatoru II. Manuel, bir zamanlar kısa süre imparatorluk yapmış yeğeni VII. Yoannis Paleologos, Bizans İmparatoru Manuel'in karde-şi Mora Despotu I. Theodoros ile Sırp prensleri Stefan Lazare-viç ve Vuk Brankoviç vardı.

Ama Paleologos hanedanına mensup prenslerle İmparator arasında çıkan ağız dalaşı, toplantıyı çığırından çıkardı. Hu-zurunda kavga edilmesine çok sinirlenen Yıldırım Bayezid, bir aralık Yoannis Paleologos dışındakileri kılıçtan geçirme-yi dahi düşündü.⁴⁵ Neticede toplantı bir karara varamadan dağıldı. Akabinde Yıldırım Bayezid İstanbul'u tekrar tazyike başladı. Tarihçilerin tahminine göre, Yıldırım'ın muhasarayı şiddetlendirme maksadı, bazı taahhütlerine sadık kalmayan İmparator II. Manuel'i devirip yeğeni VII. Yoannis'i tahta ge-

⁴⁵ A.g.e., s. 103.

çirmekti. Yoannis Padişaha bağlıydı ve muhsaraya askeriyle birlikte katılıyordu.

Fakat Macar Kralı Sigismund'un Haçlı Ordusu kurma teşebbüsleri başarıyla neticelenmiş ve Yıldırım Bayezid, Haçlı Ordusu'yla uğraşmak için ikinci İstanbul muhasarasını gevşetmek zorunda kalmıştır.



Niğbolu'ya sefer...
Niğbolu'da zafer!

BİR GÜN PADİŞAHIN huzuruna kısa aralıklarla iki elçi geldi. Biri Mısır'dan gelmişti. Haberi yürek çarptırıcıydı:

"Hünkârım, Mısır Sultanı Barkuk'un ricasıyla Abbasi Halifesi El Mütevekkil, zat-ı devletlerine 'Sultan' sanını resmen tevcih buyurdular, mübarek ola."⁴⁶

İkinci elçi Macaristan'dan geliyordu.

Kral Sigismund'un elçisiydi.

Öteden beri Osmanlıların yayılmasından telaşa olan Sigismund, uzun süredir bazı teşebbüslerde bulunuyordu.

Yalnız kendi ordusuyla bir taarruz denemiş; ama anında perişan edilerek püskürtülmüştü.

Bu işi Macar Ordusu beceremeyecekti. Mutlaka bir Haçlı hareketi gerekiyordu. Hava da bunun için çok müsaitti. Zira

⁴⁶ O zamana kadar Osmanlı Padişahları resmen bu sıfatı taşıyorlar, sadece "bey" ve "gazi" gibi unvanlarla anılıyorlardı. Bununla birlikte "sultan" unvanını ilk kullanan Osmanlı padişahının Sultan Çelebi Mehmed olduğu yolunda da zayıf bir rivayet mevcuttur.

Bulgaristan'ın ilhakından sonra İstanbul'dan tazyik edilmesi, bütün Avrupa'yı ayaklandırmış bulunuyordu.

Bu müsait havadan bir Haçlı ittifakı çıkarmak isteyen Sigismund, Papa IX. Bonifacios'a müracaat etti. Sigismund'un endişelerini aynen paylaşan Papa, Avrupa'nın Katolik kralları- nı yardıma çağırdı. Bir hayli uzun süren görüşmeler neticesin- de, nihayet Haçlı ittifakı kuruldu. İttifakın başyardımcısı Papa ve Fransız asilleriydi.

Vaktiyle Osmanlı hâkimiyetini tanımış bulunan Eflâk Prensi Mirçe de ittifaka girmişti. Ayrıca Alman İmparatorlu- ğu, Fransa, İngiltere, Aragon, Kastilya, Lehistan krallıklarıyla Rodos şövalyeleri de ittifakın içinde yer almışlardı.

Bunlardan başka Töton şövalyeleri, Norveç ve İskoçya Krallıkları, küçük İtalya devletleri de sembolik manada it- tifaka iştirak etmişlerdi. Bu muazzam kuvvetle Osmanlı Or- dusu'nu tamamen imha edip Bizans'ı kurtardıktan sonra, bir asır kadar önce Memlûklar tarafından ortadan kaldırılan Ku- düs Krallığı'na yeniden vücut verecek, bütün Müslümanları "kutsal topraklar"dan atacaklardı.

Şüphesiz ki bu hedef, Haçlı seferine dinî bir hedef kazan- dırmak için zorlanan hayallerin mahsulüydü. Zaten hemen her Haçlı seferi, Hristiyan unsurları coşturmak ve sefere ca- nıyla, malıyla iştirak etmeye zorlamak için bir "kutsal mak- sad"a dayandırılmıştı.

Halbuki başından beri Haçlı seferlerinin ne dinî ne de insanî bir müeyyidesi olmamıştır. Bir zamanlar yine "halaskâr" olarak girdikleri İstanbul'da, Ayasofya'nın kubbesindeki altın haçı sökmeye varıncaya kadar, her türlü yağmayı yapmışlar, geçtikleri yerlerde kandan ve dumandan bir iz bırakıp kendi dindaşlarının dahi nefretine mucip olmuşlardır.

Yine de maya tutmuş, Kral Sigismund'un gayreti, Papa'nın daveti ve Bizans'ın feryadı ile yeni bir Haçlı Ordusu kurulmuş- tu.

Bu orduya, Avrupa'nın her köşesinden süzülüp gelen nam-
lı, tecrübeli ve cesur şövalyeler kumanda ediyordu. Aralarında
Fransa Kralı VI. Şarl'ın (Charles) dayısı Comte de Nevers
(Never Kontu), Jean-Sans-Peur (Korkusuz Jan), Comte de la
Marche, yeğenleri Jacques de Bourbon, Henri, Philippe de
Bar, Philippe d'Artois, Connetable comta d'Eu Amiral Jean de
Vienne, Mareşal Boucicault, Hristiyanlığın medar-ı iftihar
Sire de Coucy, Guy de la Trimouille, de Roye, Saint-Paul gibi
namı bütün Avrupa'yı tutmuş isimler vardı.⁴⁷ Bunlar zaferden
son derece emin bulunuyor, "Gök kubbe düşse mızraklarımız-
la tutarız" diye övünerek Balkan topraklarında Osmanlı Or-
dusu'nu arıyorlardı.

• • •

Diğer Haçlı seferlerinin tam bir devamı mahiyetinde olan ve
Niğbolu sahrasında hüsrarla noktalanan bu IV. Haçlı Seferi'-
ni ve neticelerini derinlemesine inceleyen tarihçi A.S. Atiya,
seferin maksadını ve neticesini bir paragrafta şu şekilde hü-
lâsa eder:

"1396 Haçlı Seferi için yola çıkan Fransız şövalyeleri ve
yardımcıları, sadece Macaristan'ı ve Bizans'ı kurtarmak için
değil, Türkleri Asya'daki müstahkem yerlerinde ezmek, mu-
kaddes makamları Mısır Sultanının pençesinden kurtarmak
fikriyle oralara gidiyorlardı. Bunların bazıları şüphesiz Niğbo-
lu'dan öteye de gittiler, fakat bir fatih, bir halaskâr olarak değil,
köle ve esir olarak."

Haçlı Ordusu'nun sayısı hakkında birbirini tutmayan çeşit-
li rivayetler vardır. Bunlar 60 binden başlayıp 200 bine kadar
çıkarak, Osmanlı Ordusu'nun mevcudu hakkında da 50 binden
120 bine kadar muhtelif rivayetlere rastlanır. Son belgelerin
ışığında hadiseyi tahlil eden tarihçiler, Haçlı Ordusu'nun 100-

⁴⁷ Hammer, c. 1, s. 295.

130 bin, Osmanlı Ordusu'nun ise 60-70 bin civarında olduğunda birleşmektedirler.

Osmanlı Ordusu'nun İstanbul muhasarasıyla meşgul bulunmasından da istifade eden Haçlılar bir süre Balkanlar'da bir zafer alayı gibi şen ve şakrak dolaştılar. Küçük kuvvetlerle korunun bazı Osmanlı kalelerini zaptettiler. Bazı köyleri ve kasabaları yakıp yıktılar ve Doğan Bey'in komutasında bir avuç yiğit tarafından korunan Niğbolu Kalesi'ni kuşattılar.

İşte Yıldırım Bayezid'e, Macar elçisi bu şartlarda geldi.

Elçi, Kral Sigismund'un tepkisini göstermeye memurdu. Tembihliydi. Padişahın karşısına sıradan bir elçi gibi değil, bir kral gibi çıkacak, âdeta hesap soracaktı. Yüksek perdeden konuşacaktı.

Azametle Padişahın huzuruna girdi. Hangi hak ve selahiyetle Bulgaristan'ı ilhak ettiğini sordu. Padişah sükûnetle ayağa kalktı. Elçiyi kolundan tutup silah koleksiyonunun bulunduğu odaya götürdü. Silahları gösterip gülümsedi:

"İşte selahiyet, elçi!" dedi.⁴⁸

Macar elçisi başka söyleyecek söz bulamadığından âdeta inledi:

"Ama biz çok güçlüyüz."

Hemen cevabı aldı:

"Bu, cenk meydanında belli olur, sohbet anında değil."

Kös kös dışarı çıktı. İhtimal böylesine ve güçlü bir padişahla başa çıkılamayacağını kestirmiş ve Haçlı Seferi'nin hüsrarla biteceğini anlamıştı.

Padişah yıldırım hızıyla Kosova'ya yöneldi.

Bu sırada Niğbolu Muhafızı Doğan Bey Haçlıların bütün teslim tekliflerini reddetmiş, birkaç taarruzu püskürtmüş, hatta birkaç huruç hareketine de kalkışmıştı. Fakat kuvvetleri çok azdı. Etraf ise karınca sürüsü misali kaynıyordu. Tek ümi-

⁴⁸ Rivayete göre, sağ eline de bir Kur'an-ı Kerim almış, havaya kaldırarak "Ve işte hak!" demiştir. Böyle olması Osmanlı fetihlerindeki temel maksadı daha iyi izah eder.

di, Padişahının vaktiyle yetişmesiydi. Yetiyeceğine inanmak istiyordu. Ama bunun ne kadar güç hatta imkânsız olduğunu biliyordu. Padişah yetişse bile Haçlı çemberini kırıp Niğbolu Kalesi'ne sokulamazdı. Bununla birlikte direnecek, imanına ve cesaretine emanet edilmiş kaleyi küffara teslim etmeyecekti.

Oysa Yıldırım bütün tahminleri alt üst eden bir süratle Haçlı güruhunun kaynaştığı mevkiye gelmişti. Düşman ardıcılarından bir kaç Osmanlı Ordusu'nun Gazi Evranos Bey kumandasındaki akıncı kolunu fark edip derhal Mareşal Boucicault'a koştular:

"Efendimiz felaket! Padişahın askerlerini gördük, yakındalar!"

Mareşal Boucicault, hesaplarına bir göz attı. Yılların tecrübesine dayanarak yaptığı hesaplara göre, Padişahın gelmesine daha en az bir hafta vardı. Kuş olup uça bundan evvel bu yolu alamazdı. Besbelli gözcüler ya hayal görmüş yahut Osmanlı beylerinden rüşvet alıp Haçlı Ordusu'nda kargaşa çıkarmak için bir yalan uydurmuşlardı. Başka kimse böyle yalanlara tevessül etmesin diye, onları şiddetle cezalandıracaktı. Askerlere döndü:

"Çılgınlıklarını da duydunuz mu?" diye sordu.

Kendilerini bekleyen korkunç akıbetten habersiz bulunan askerler bir ağızdan cevap verdiler:

"Duyduk, Efendimiz."

"Bu kulaklarınızla mı?"

"Evet, Efendimiz..."

Mareşal Boucicault, maiyetindeki cellâtlara emretti:

"Onları kulaklarından mahrum ediniz ki bir dahaki sefer böyle olmadık şeyler duymasınlar."

Askerlerin kulakları oracıkta kesildi.⁴⁹

⁴⁹ Osmanlılar mevzuunda cumbızla hata arayan Hammer, nedense bu gerçeği yumuşatmakta, Mareşalin, askerleri sadece "kulaklarını kesmekle" tehdit ettiğini yazmaktadır.

Ama bu, Yıldırım Bayezid'e bir kolaylık getiremezdi. Güç durumunda olduğunu haber aldığı Niğbolu'nun imdadına koşmak istiyor, fakat bir yol bulamıyordu. Niğbolu muhafızı Doğan Bey'e, biraz daha dayanmasını söylemesi için Gazi Evranos Bey'i gönderdi. Lakin etrafın kum gibi Haçlı askeri kaynaması yüzünden Gazi Evranos Bey elleri boş döndü.

"Niğbolu Kalesi'ne ulaşmak imkânsız, Padişahım," diye konuştu. "Her tarafta düşman süvarileri var, her yol tutulmuş."

Şanlı Padişah sakalını çekiştire çekiştire düşünüyor, "Mutlaka bir yolu olmalı" diye söyleniyordu.

Niğbolu'ya ulaşmayı denemek, ölüme atılmaktan farksızdı. Kimseyi bile bile ölüme gönderemezdi. Lakin Doğan Bey'e, Osmanlı Ordusu'nun geldiğini bildirmeliydi. Niğbolu Kalesi elden çıkarsa savaşın seyri değişebilirdi.

Kararını verdi. Kendisi gidecekti.

"Atımız hazırlansın," diye emretti. "Doğan Bey'e biz gideceğiz."

Gazi Evranos Bey ellerine atıldı:

"Padişahım, kendini ateşlere atma."

"Ne söylersin koca Gazi, ateş bizim içimizde yanar."

"Biz tekrar gidelim, Hünkârım."

"Siz gittiniz, şimdi sıra bizde. Kendini tehlikeye atmaktan korkanın başkalarını tehlikeye atmaya hakkı yoktur. Hizmet sırası bize geldi, koca Gazi, atımız eğirlensin."

Emrini ücletemezler, daha fazla ısrar edemezlerdi. Sadece yanına birkaç silahşör almasını teklif ettilerse de Padişah kabule yanaşmadı. Evranos Gazi'ye,

"Sen birkaç kişiyle gittiğin için fark edildin" dedi.

"Biz tek başımıza gidersek belki farkedilmeyiz."

Endişe soluk soluk yüreklerinde düğümlenmişti:

"Ya görülürseniz Hünkârım, ya görülürseniz?"

"O zaman padişahça vuruşur, şehid oluruz, hamdolsun biz olmasak da ordularımızı zaferden zafere koşturacak evlatla-

rımız, vezirlerimiz vardır. Hakkınızı helal edin.”

Macar süvarisi kılığına girip atına atladı ve karanlığın konyuna sürdü. Kimsenin ruhu duymadan Niğbolu Kalesi'ne sokuldu. Doğan Bey o sırada kale burçlarından karanlığı seyrediyordu. Birden karanlığın koyu perdeleri yırtıldı, gürül gürül bir ses kale bedenlerinde çınladı:

“Bre Doğan, bre Doğan!”

Doğan Bey sesi duyar duymaz tanıdı. Bu ses, savaşta muktedir, barışta müşfik çıkan sestti. Lakin gerçekten bu sesi duymuş muydu, yoksa öyle mi hayal etmişti? Bunu kestiremediğinden, burçlardan aşağı sarkıp

“Kim var orada?” diye sordu.

“Benim, Doğan Bey!”

Evet, ta kendisi, Padişahın sesiydi bu, artık tereddüdü kalmamıştı. Gözlerine hücum eden yaşı alelacele silerken

“Kıyayı açtırırım mı Hünkârım, teşrif edecek misiniz?”

“Yok, Doğan, geri dönmem lazım, sadece biraz daha dayanmanı söylemek için geldim, kaleyi küffara teslim etme, pek yakında Ordu-yu Hümâyunumla burada olacağım, asker evlatlarıma söyle, hepinizden sebat ve sadakat bekleriz. Allah muininiz olsun.”

Doğan Bey kısaca halini anlattı:

“Merak buyurmayınız, Hünkârım, erzakımız boldur, yakınımızda olduğunu bildikten sonra, Kıyamete kadar bile dayanırız.”

Bayezid beklediği cevabı almıştı. Atının başını geriye çevirdi. Geldiği yoldan yıldırım gibi dönmeye başladı. Sabaha karşı ordugâhında bulunuyordu.

Gecenin kör karanlığında yapılan bu kısa seyahati düşmanın fark etmemesi mümkün müydü?

Bazı rivayetlere göre, Haçlı Ordusu'ndan birkaç nöbetçi, kaleye atlı bir gölgenin sokulduğunu, bazı sesler duyduklarını Mareşal Boucicault'a anlatmışlar. Hatta gördükleri şahsın

Padişaha benzediğini de sözlerine ilave etmişler. Gecenin bir vakti uyandırıldığına fena halde içerleyen Mareşal, bağıra bağıra böyle bir şeyin imkânsız olduğunu söyleyip askerlerin gözlerine mil çekilmesini emretmiş yahut bununla korkutmuş.

Her neyse fazla teferruata girmeden Niğbolu Savaşı'na dönelim. Gerçekten de bu savaş tarihin kaydettiği en kanlı savaşlardan birini teşkil eder. Şımarık Avrupalı asilzadeler, kibirli şövalyeler, başını dumanlı dağlarla eşit zanneden burnu havalarda krallar, Niğbolu'da korkunç bir mağlubiyete uğradılar.

100 bin Haçlı ya Osmanlı kılıçları altında yahut kaçmaya çalışırken Tuna suyunda can verdi. Sigismund, Rodos şövalyelerinin başı ve daha birkaç kumandanla birlikte güç hal canını kurtarabildi. Tuna'da bekleyen bir gemiye binip kaçtı. Kaçarak canını kurtarabilenler arasında müstakbel İngiltere Kralı IV. Henry de bulunuyordu.

Fakat Fransa Kralı haşmetlü Şarl'ın dayısı, namı bütün Avrupa'yı tutmuş genç Korkusuz Jan (Jean-Sans-Peur) başta olmak üzere, Fransa ve diğer ülkelerin namlı şövalyeleri esir düşmüşlerdi. Bunlar kaçabilenler kadar talihli sayılmazlardı.

En büyük talihleri ise Yıldırım Bayezid gibi mert, yiğit bir hükümdara esir olmalarıydı. Çünkü kendileri, anlaşmalarla esir aldıkları Türkleri, Osmanlı Ordusu'nun yaklaştığı haberi geldiğinde birer birer katletmiş bulunuyorlardı. Böylece kendi ahlâk anlayışlarını sergilemişlerdi.

• • •

Şimdi sıra Yıldırım'da idi, o da kendi ahlak anlayışını sergileyecek ve bir gün Korkusuz Jan'la yanındaki asilleri huzuruna kabul ettiğinde, gördüğü iyi muameleden mahçup olan Korkusuz Jan'ın, bir daha kendisine karşı savaşmayacağına dair yemin etmesi üzerine, şunları söyleyecekti:

"Jan, memleketinde büyük ve namlı bir bey olduğunu bili-

yorum. Bu mağlubiyetin yüzünden belki seninle istihza edilecektir. Ama henüz çok gençsin. İleride kazanacağın savaşlarla, göstereceğin başarılarla bu lekeyi silebilirsin.

“Bana karşı silah çekmeyeceğinize karşı yemininizi iade ediyorum. Ne zaman isterseniz büyük ordular toplayıp gene gelin. Gelin ki bana yeni zaferler kazandırın. Ben ve yanımdakiler böyle bir maksat için doğduk.”⁵⁰

Padişah, Fransa Kralı'ndan istediği fidyeyi aldıktan sonra namılı esirlerini serbest bırakıp ülkelerine dönmelerine izin verdi.

• • •

Niğbolu Zaferi, Avrupa için tam bir hezimetti. Niğbolu'da bozulan Haçlı güruhunun kılıç artıkları ancak 1397 yılının başlarında Avrupa'ya ulaşabildi. Gördüklerini herkese anlatmaya başladılar. Fakat kimse onlara inanmak istemiyor, savaştan kaçıp kendilerini mazur göstermek için yalan söylediklerini düşünüyorlardı.

Fakat söylentiler Fransa Kralı VI. Şarl'ın kulağına da gitmişti. Yakalatabildiklerini yakalattı. Durumu anlatmaları karşısında, onları bozgunculuk ve hainlikle itham edip sözlerinin aksi ispat edilmesi halinde idam ettirmek üzere Chatelet Kalesi'ne hapsedtirdi. Nihayet durum aydınlandı.

Niğbolu Savaşı'nın Osmanlılara zafer, Haçlılara korkunç bir hezimet getirdiği ortaya çıktı. Bilhassa Fransa'da çaresizlik öfkeye döndü. Paris'te halk sokaklara dökülüp hükümet aleyhine gösterilerde bulundu. Niğbolu'da ölen Fransızların ruhu için Notre Dam Katedrali'nde büyük âyinler düzenlendi. Bütün bunların şahidi olarak Eustache Dechamps şöyle yazar:

“Gece ve gündüz, kederden, göz yaşından ve cenaze alaylarından başka bir şey görmüyorum.”

⁵⁰ Gibbons'tan naklen Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK., 1972), c. 1, s. 288.

Bu zaferle Osmanlıların elde ettiği ganimet çok fazla idi. Padişah hissesi olan beşte bir ile Yıldırım Bayezid Anadolu ve Rumeli'de büyük hayır eserleri vücuda getirdi. Bu arada Niğbolu'da bir şükran abidesi olarak Niğbolu Camii'ni inşa ettirdi.

Yıldırım'ın "Sultan-ı İklim-i Rûm" unvanını kazanmasını da bu zafere bağlayan rivayetler vardır. Şüphesiz bu zafer, kuru bir askerî başarıdan çok büyük ve çok öte manalar taşır.

Evvel-emirde Osmanoğulları'nın tartışılmaz gücünü bütün dünyaya göstermiş, İslâmî yayılmayı bir türlü içine sindiremeyen Hristiyanlık âleminin emellerini frenlemiş, Osmanlıların Balkanlar'daki hâkimiyetini kuvvetlendirmiştir. Fransız tarihçisi Grenard der ki:

"Niğbolu, tarihin en büyük hadiselerinden biridir. Doğu Avrupada Müslüman Asya'nın bütünlüğünü tayin etmiştir. Batı, ondan sonra uzun müddet böyle bir teşebbüse girişememiştir. Artık Türk ilerleyişini durduramamış, sadece engel olmaya gayret etmiştir."

Haçlı güruhunun, Balkanlar'da yaşayan ve Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan dindaşlarından bir yardım görmemesi de enteresandır.

Bunlar Osmanlı idaresinden o derece memnundurlar ki, önlerine çıkan fırsatlara dahi dönüp bakmamakta, kendi mezhebinin dışındaki Hristiyanlara, hakk-ı hayat tanımayan Katolikleri aralarında istememekte, her dine ve inanca engin bir hürriyet ve müsamaha anlayışıyla bakan Osmanlı hâkimiyetini tercih etmektedirler.

Herhalde yalnız bu bahis bile başlı başına bir kitap mevzuudur. Bunun gibi, Osmanlıların nice hasletleri, alaca karanlıktan kendilerini kurtarıp günümüzün idrakine sunacak himmet eli beklemektedir.



Yine o ezeli sevda

NİĞBOLU SAVAŞI'NDA Sigismund'un tahrikleri, Papa'nın teşvikleri, Fransa'nın emelleri kadar, Bizans'ın feryatları da rol oynamıştı. Diğer savaşa bilfiil iştirak ettikleri için Niğbolu meydanında cezalandırılmış; ama Bizans İmparatoru, Haçlı seferinin bir cüz'ü olması itibariyle, sefere iştirake söz vermişken katılmadığı halde, cezalandırılmayı hak etmişti. Millî politika devam edecek, Bizans, düşünceye kadar tazyik edilecekti. Bu ezeli sevda ateşi bütün Müslümanların yüreğinde tutuşuyor; âşıkın maşuka kavuşması o an için mümkün değilse bile en azından yakın olması için gerekli her şey yapılıyordu.

Bu duygularla İstanbul, Yıldırım Bayezid tarafından üçüncü defa muhasara edildi. Padişah bu sefer biraz daha ciddî şekilde fethi düşünmüş ve Bizans'a deniz yoluyla gelebilecek yardımları engellemek için Güzelcehisar'ı inşa ettirmişti (1396).⁵¹

⁵¹ Bugün "Anadolu Hisarı" adıyla andığımız bu kalenin Niğbolu Seferi öncesi yapıldığı hakkında da bazı zayıf rivayetler vardır. Kale tarihimizde "Güzelce Hisar," "Güzel Hisar," "Nikhisar," "Yeni Hisar" ve "Yenice Hisar" gibi isimlerle anılır.

Bizans'ı sıkıştırıyor, İmparator II. Manuel'e dönekliğinin hesabını soruyordu. Zira İmparator, Haçlı Seferi'nin açıldığını duyar duymaz Osmanlı'ya karşı verdiği eski taahhütlerini yerine getirmemeye başlamıştı.

İlk İstanbul muhasarası sırasında İstanbul'da kurulmasını taahhüt ettiği Müslüman Mahallesi'ni kaldırmış, Müslümanları sürmüş, şeriat mahkemelerini lağvedip "yaptırılan camii de kendi devleti gibi harap"⁵² eylemişti. Üstelik haracını da göndermemişti.

İmparator II. Manuel, tekrar Avrupa'dan yardım istedi. Niğbolu Savaşı'nda canını zor kurtaran Fransız Mareşali Boucicault, Bizans'a yardımdan ziyade Niğbolu'da uğradığı mağlubiyetin intikam sevdasıyla müsbet cevap verdi. Altı harp gemisi Bizans'ın yardımına koştu. Yolda kendisine Venedik ve Ceneviz gemileri de katıldı. Fakat Osmanlılar karşısında en küçük bir başarı dahi gösteremedi. Ümitleri kırık, yüreği dağlı bir şekilde Paris'e döndü. Çaresiz kalan İmparator taahhütlerini yerine getireceğini bildirdi ve af diledi.

Zaten Bayezid, mevcut imkânlarla İstanbul'u düşüremeyeceğini müdrükti. Senelerce bu muhasara ile zaman kaybedemezdi. Yapılması gereken daha acil işler vardı. Akıncılar, Niğbolu'dan sonra Arnavutluk, Eflâk ve Macaristan içlerine akınlar düzenlemişler, Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetini iyice kuvvetlendirmişlerdi. O taraftan şimdilik bir tehlike gelmezdi.

Oysa total kasırga Timur yaklaşıyordu. Ona karşı durabilmek için Anadolu'nun mütecanis bulunması gerekliydi. Halbuki Kadı Burhaneddin ile Karadeniz'deki bazı ufak-tefek Türk Beylikleri ve Karaman Beyliği dilediği gibi hareket ediyordu.

Yıldırım, Anadolu harekâtını tam ve tekmil gerçekleştir-

⁵² Hoca, Sadüddin, c. 1, s. 228.

mek için hazırlıklara başlanmasını ferman etti. Kendisi Karaferye'de yaptırdığı camiye nezaret ediyordu.

Bir gün Yunanistan'ın Amphissa –yahut Solana– şehri Piskoposunun geldiğini, huzura kabul edilmek istediğini bildirdiler. Hemen Piskoposu çağırıp derdini sordu. Piskopos,

“Kiliseyi temsilen geldim, Padişahım” diye söze başladı. “Kantakuzinos ailesinden Salona Düşesi Heleni, âşıkıyla beraber halka eziyet eder. Siz cihan padişahısınız, duyduk ki, girdiğiniz her yere kıldan ince, kılıçtan keskin, adaletinizi de götürmüşsünüz. Bize de getirin, bu zalimlerin şerrinden halkımızı halas edin. Halkımız bu zulüm ve istibdada dayanamaz haldedir, aç ve perişan olmuştur.”

Bu istek üzerine, kendisini yalnız İslâm âleminin değil, bütün cihanın koruyucusu bilen Yıldırım Bayezid, seferin yönünü Yunanistan'a doğru değiştirdi.

Bir halaskâr olarak Yunanistan'a girdi ve önce Teselya'nın en mühim merkezlerinden Pharsalâdan (Çatalca) başlayarak Larissa (Yenişehir), Tricala (Tırhala) şehirlerini alıp Salona Dükalığına yürüdü. Salona Düşesi Heleni Kantakuzinos hiçbir mukavemet göstermediğinden hayatını kurtardı. Salona Dükalığına son verildi. Ardından mühim şehirler fethedilebile, eski Osmanlı menbaalarında adı “Medinetü'l hükemâ” şeklinde geçen Atina şehri ele geçirildi⁵³ (1396).

Bundan sonra Anadolu tarafına dönen Padişah, Karaman ülkesini devletine ilhak etti (1397). Arkasından Karadeniz'deki irili ufaklı beyliklere son verildi. Talihe bakın ki tam bu sırada Kadı Burhaneddin ölmüş ve dirayetli idaresinden mahrum kalan beyliği kolayca Padişahın avucuna düşmüştür.

Hemen sonra Dulgadır Beyliği tâbiyyet altına alınmış, son fetihlerle Osmanlı sınırları Fırat boylarına dayanmıştır. Fakat

⁵³ Sonra tekrar geri alınan Atina, Fatih Sultan Mehmed tarafından ikinci defa fethedilmiştir.

Yıldırım, bir kere daha Bizans entrikalarıyla yüz yüze gelmiştir (1399).

Artık hayatından bile emin bulunmayan Bizans İmparatoru II. Manuel Paleologos, bu sefer karısı ve çocuklarını da alıp Avrupa'dan yardım dilenmeye çıktı. Niyeti yeni bir Haçlı Ordusu'nun kurulmasını sağlamaktı. Karısını ve çocuklarını Mora Despotu olan kardeşi Theodoros'a bırakıp Avrupa'ya geçti. Londra'da İngiltere Kralı IV. Henry ile görüştü. Kosova'da kellesini talih eseri kurtarabilen Henry, Osmanlıları ve bilhassa Yıldırım Bayezid'i çok iyi tanımıştı. Ne kendisini ne de halkını böyle bir maceraya sokmak niyetinde değildi.

Bizans İmparatoru'na sadece nasihat vermekle yetindi ve İmparator, 13 ay süren dilencililiği sırasında bütün kapıların yüzüne kapandığını görüp derin bir ümitsizliğe yuvarlandı.

Artık elinden bir şey gelmezdi. Osmanlılar İstanbul'un surlarını belki aşamazlardı; ama muhasara daha uzun bir süre devam ederse halk baskı ve açlık yüzünden dize gelip kapıları elleriyle açacak, Padişah bu kapılardan şehre girecekti.

Şimdiden şehir halkından bazıları iplerle duvarlardan sarak Osmanlılara teslim oluyorlar, böylece karınlarını doyurmanın yolunu buluyorlardı. Artık Osmanlılara nasıl bir oyun oynanıp da surlardan uzaklaştıracağını kestiremiyordu.

O kestiremiyordu ya, ondan millerce uzakta bulunan Timur, Osmanlılara oynayacağı oyunu düşünüp zevkleniyordu. Evet, bu defa talih, Bayezid'in karşısına Timur'u çıkardı ve Bizans İmparatoru, Yıldırım'ın çelik iradesinin pençesinden malesef kurtuldu.



Topal kasırğa: Timur

OSMANLI KAYNAKLARINA umumiyetle “soyu sopu belirsiz” olarak geçen Timur, Miladi 1335’te Semerkand’ın güneyindeki Keş şehrinde doğdu. O tarihte Maverâünnehir’de Cengiz soyundan Çağatay Hanları hüküm sürmekteydi.

Timur, gençliğinde Semerkand Valisi Emir Kazan’ın emrine girdi. Emir Kazan Çağatay Hanlara isyan bayrağını açınca Timur onun maiyetinde savaştığı için Çağatayların takibine uğradı. Yerine göre sadık, yerine göre isyankârdı. Her ikisini de aynı maharette yapabiliyordu. Sadakatı ona mevki hazırladı, isyankârlığı da onu Mâveraünnehir hükümdarlığına getirdi.⁵⁴

Otuz üç yaşında iken Belh emiri oldu. Cesur ve gözü pekti. Etrafa saldırıyor; hem yağmıyor hem hudutlarını genişletiyordu. Kısa süre içinde “Han” payesine erişti.

Altınordu Devleti hakanı Toktamış’la savaşarak onu yendi.

⁵⁴ Grenard, s. 70.

Yedi sene içinde Irak'ı işgal etti. Bölgede hükümdarları ya topraklarından kovdu yahut hükmü altına aldı.

Daha sonra Hindistan'a sefer açtı. Büyük başarılar kazanıp 1399'da ülkesine döndü. Bağdat'ı yeniden işgal etti.

Bunun üzerine Celayiriyye (Irak ve Azerbeycan) hükümdarı Sultan Ahmed'le kendisine tâbi bulunan Kara Koyunlu Kara Yusuf beraberce Bayezid'e ilticaya mecbur oldular.

• • •

Timur'la Yıldırım Bayezid arasındaki yangının ilk kıvılcımı, işte bu iltica hadisesindedir. Tabii, bu ancak zahiri sebepler arasında zikredilebilir. Çünkü savaşın görünmeyen bazı sebepleri de vardır ki şöhret delisi Timur'un Bayezid'le boy ölçüşme sevdasıdır.

Yıldırım'da böyle bir niyet var mıydı, kesin olarak bilemiyoruz. Ancak Timur'da olduğu muhakkaktır. Zira Timur bir fatih değil, sözün tam manasıyla istilacıdır.

Kim bilir, belki de han soyuna mensup olmamaktan gelen aşağılık duygusu büyük, göz kamaştırıcı zaferlerin şavkıyla bastırıp kendisini evvela kendisine ve adamlarına, sonra da bütün cihana ispat etmek sevdasına kapılmıştır.

Bu seveda, soyunu illa Cengiz Han'ın soyuna dayandırma gayretinde de apaçık kendisini göstermektedir. Kalıcı olmayan ve hiçbir değer ölçüsüne, hiçbir maksada, mefkûreye dayanmayan zaferlerini, tatminsizlik gibi duygularla izah etmek ancak kabil olabilmektedir. İhtimal, soylu olmadığı halde güçlü olması onu soylu hanlardan, sultanlardan, krallardan intikam almaya sevk etmiştir.

Yine de han soyundan gelmemesi daima kusur sayılmış, uydurma nesep ittihazı bile işe yaramamış; tarihin gözünde daima "soyu-sopu belirsiz Topal Timur" olarak kalmıştır.

Timur'un belki Cengiz'den sonra, tarihin ender kaydettiği zalimlerden biri olduğuna şüphe yoktur. Girdiği her mamur

ülkeyi mahvetmiş, perişan etmiş, Cengizvari hilelerle zaptettiği şehirlerin sakinlerini diri diri toprağa gömdürmüş; hunharlık ve canilikte âdeta Cengiz'le yarış tutmuştur.

Lakin Cengiz'in putperest olması, İslâm'a verdiği zararları bir ölçüde izah etmeye kâfidir. Ancak aynı zamanda Müslüman olduğu bilinen "Topal Kasırga"nın İslâmiyet'e ve Müslümanlara verdiği zararı, ne izah etmeye ne de mazur görmeye imkân vardır.

Bir hayli zamandan beri namı dillerde dolaşan, kahramanlığı efsane gibi söylenen Yıldırım Bayezid'le boy ölçüşmeyi, onu yenerek kendi namını söyletmeyi saplantı haline getirmiş bulunan Timur, nihayet mezkûr hadiseyle beklediği bahaneye kavuşmuş, ihtimal sinsi sinsi gülümseyip el oğuşturarak

"Şimdi yandın işte, Bayezid" diye söylenmiştir.

Timur, kaybedecek hiçbir şeyi olmadığını biliyordu. Devlet gibi mukaddes mefhumlar umurunda bile değildi. Zaten kalıcı bir devlet kurmaya, onu her hususta tanzim ve takviye etmeye lüzum görmüyor, sadece gününü gün etmeye bakıyordu. Muhatabının ise kaybedecek çok şeyi vardı. Mükemmel büyük bir devleti, dillere destan adaleti, tertemiz bir şöhreti ve atalarından miras asaleti...

Timur, Bayezid'i yenmekle bütün bunlara sahip olmaya-
cak, ama onu da her şeyden mahrum edip bu değerlerle alay etme zevkini doyasıya tadacaktı.

Öte yandan, Yıldırım Bayezid tarafından toprakları fethedilmiş bazı Anadolu beyleri de Timur'a sığınmış, topraklarını Yıldırım'dan alması istirhamıyla ona bir koruyucu payesi vermişlerdi. Herhalde bu da Timur'un pek hoşuna gidiyor, Asya şeytanı, "koruyucu melek" rolüne çıkıyordu.

Osmanlı hükümdarına bir mektup yazdı. Mektupta Yıldırım Bayezid'i kendine tâbi addeden bir üslup kullandı:

"Allah'ın yarattığı dünya üzerinde biricik sultan bulunduğundan, bütün hükümdarlar ve beyler bana tâbi olmuşlardı.

Sana sığınmış olan Ahmet Celâyir ile Kara Yusuf'u ya memleketinden uzaklaştır veya idam ettir. Anadolu Beylerinden aldığın toprakları geri ver. Bir oğlunu da iyi bakılmak üzere bana gönder. Sakın ola ki emrime muhalefet etme. Emrime muhalefet edenlerin akıbetlerinin ne olduğunu düşün.”⁵⁵

• • •

Bu mektup, Yıldırım Bayezid gibi şöhreti cihanı tutmuş bir cihan padişahı için hazmedilir cinsten değildi. Timur, kendisini sıradan bir metbu yerine koyuyor, üst üste emirler sıralıyordu.

Bu mektup Yıldırım'ın tertemiz nesebinin ve muazzam idealinin üstünde kırbaç gibi şaklıyordu. Diğerleri neyse; ama gönül verdiği Anadolu birliğini zir ü zeber edici teklifin kabule imkân yoktu. Bunu kabul ettiği takdirde saltanatının bir ehemmiyeti kalmazdı. Varlığıyla, yokluğu müsavi olurdu.

Çok kızdı.

O kızgınlıkla, şahsiyetine, siyasetine ve ferasetine yakışıp yakışmadığı hâlâ tartışılan, ama Timur'un öyle bir mektuba layık olduğunda şüphe bulunmayan cevabî mektubunu yazdırıp gönderdi.

Yıldırım, Timur'a “kudurmuş köpek” diye hitap ediyor, “Üzerime gelmezsen karıların talâk-ı selâse ile boş olsun, üzerime gelir de ben cenkten kaçarsam benim karılarım talâk-ı selâse ile boş olsun” diyordu. Hatta rivayete görev hıncını alamamış, Timur'un elçilerini idam etmeye kalkmış, ama başta Molla Fenarî ile Emir Buharî (Emir Sultan) olmak üzere devrin büyük şeyhleri bunu engellemiştir.

Yıldırım'ın hakaret dolu mektubuna çok içerleyen Timur, hemen harekete geçti. Vaktiyle Kadı Burhaneddin Beyliği'nin başşehri olan Sivas'a yürüdü. 9 Ağustos 1400'de şehri kuşattı.

⁵⁵ Mektubun tam metni, Feridun Bey'in “Münşeat”ında, özeti N. Kemal'in “Osmanlı Tarihi”inde mevcuttur.

Muhkem surların içine kapanmış mamur bir şehir olan Sivas'ın o tarihteki valisi, Yıldırım'ın büyük şehzadesi Süleyman Çelebi idi. Asya'nın dört bucağından toplanmış mahşeri bir ordunun Sivas'a yürüdüğünü öğrenen Süleyman Çelebi, bir avuç yiğitle kaleyi korumanın imkânsızlığını takdir edip kumandayı Malkoçoğlu Mustafa Bey'e bırakarak vaktinde kaleyi terk etti.⁵⁶ Fakat küçük Şehzade Ertuğrul Bey kalede kaldı.

Timur, Sivas'ı 18 gün müddetle kuşattı, tazyik etti. Sivas büyük ölçüde harap oldu. Malkoçoğlu Mustafa Bey, daha fazla dayanmanın imkânsızlığını biliyordu. Timur da haber göndermişti.

Şayet kaleye zorla girerse taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmayacağını söylemişti.

Malkoçoğlu Mustafa Bey, bir heyeti Timur'a gönderdi. Kaledekilerin serbestçe gitmelerine izin verilmesi halinde, teslim olacağını bildirdi. Timur,

"Söz ve yemin" dedi, "Kimsenin kanı dökülmeyecek, herkes önceden olduğu gibi işiyle, gücüyle uğraşacaktır. Biz de Müslümanız, dindaşlarımıza eza ve cefa etmeyiz."

Cengiz kadar bile mert değildi. Cengiz, aynı şartlarla Buhara'yı teslim teklifine gelen heyetin yüzüne karşı kahkahalarla gülmüş, "mağlûpları şart koşma hakkı bulunmadığını" haykırmıştı.

Timur Leng 1400 yılı Ağustos ayının 27. günü Sivas'a girdi. Sivas, kapılarını ardına kadar açmış, kurbanlık koyun gibi Timur'un ayakları altına serilmişti.

Timur'un ilk yaptığı işlerden biri, dört bin civarında bulunan kale müdafilerini diri diri gömdürmek oldu.⁵⁷ Böylece güya sözünde durmuş, kan dökülmemiş oluyordu. Zulmü bu kadarla da kalmadı, başlarında Kur'an-ı Kerim cüzleri olduğu

⁵⁶ Ulaşılabildiğimiz bütün kaynaklar.

⁵⁷ Danişmend, c. 1, s. 126.

halde tekbirlerle kendisini istikbale çıkan –ahali belki sadra şifa olur diye böyle bir tedbire tevessül etmişti– bin kadar çocuğu atlı süvarilerine ezdirdi.

“Bunu böyle yapan adam, meşhur *Tüzükâr*’ın başına, kendisinin en büyük ve birinci umdesi İslâm dininin neşrinden ibaret olduğunu söyleyip kendisini bir İslâm kahramanı gibi göstermek isteyen adamdır.”⁵⁸

Yine yetinmeyerek o zamana kadar nice Türk devletine payitaht olarak hizmet veren ve mütemadiyen imar edile edile İslâm medeniyetinin en mükemmel merkezlerinden biri haline gelen Sivas’ı baştan başa yakmış, yıkmış, köşesini bucağını intikam ateşine vermişti. Bu ateş, yıldırım Bayezid’in şehzadelerinden Ertuğrul’u da yakmıştır.

• • •

Rivayet olunur ki felaket haberini alan Yıldırım Bayezid, hıncından ve teessüründen hüngür hüngür ağlamış, şanlı ordusunu hazırladığı gibi Bursa’dan hareket etmiş ve yolda dertsiz, gamsız kaval çalan bir çoban görünce “Çal çoban çal! Gam senin neyine? Sivas gibi kale mi, Ertuğrul gibi oğul mu kaybettin? Senden mesud kim var?” diyerek padişahlığına rağmen, çulsuz bir çobanın gamsızlığını kıskanmıştır.

O zamanlarda 120 bin nüfuslu olan Sivas’ı yakıp yıktıktan sonra, Timur geri çekildi. Anadolu’dan çıktı. Yıldırım canhıraş bir gayretle her tarafta Timur’u arıyor; fakat Timur, sinsi bir hesabın peşinde kaçıyordu. Yıldırım o hızla Erzincan ve Kermah’ı aldı. Timur hâlâ görünürlerde yoktu.

Bu kaçış, hesaplı bir kaçıştı. Timur, Yıldırım Bayezid’e üstten bakmakla birlikte, Niğbolu kartalından çekiniyor, Türkistan’dan gelecek taze birlikleri bekliyordu. Beklediği birlikler nihayet 1402 yılı baharında geldi ve Topal Kasırga, muhtelif

⁵⁸ A.g.e., s. 126.

ırlardan ve milletlerden mürekkep muazzam ordusuyla tekrar Anadolu'ya girdi.

Korkunç kâbus yaklaşıyordu. Sadrazam Çandarlızade Ali Paşa, Padişahın mülayim bir vaktini yakalayarak

“Şevketlüm,” dedi, “Timur gelip geçici bir fırtınadır, lakin zulmü korkunçtur. Geçtiği her yeri çöle döndürür, tüten her ocağı söndürür. Ziyanı büyük olur. Belayı savmak için tekliflerini kabul etmiş gibi yapamaz mıyız?”

Yıldırım şahlandı:

“Bak a Paşa! Şol sözlerini duymamış olalım, sana kıyarız! Hamdolsun şerefimiz ve karşı koyacak kuvvetimiz vardır. Timur'a tâbi olamayız, biz istiklalsiz yaşayamayız.”⁵⁹

Ali Paşa sustu ve bir daha buna benzer bir teklif yapmadı.



⁵⁹ Uzunçarşılı, c. 1, s. 308.

Fetret meydanı: Ankara Savaşı

TİMUR GERÇEKTEN ÇOK kurnaz bir askerdir. Yıldırım Bazezid'in namıyla maruf bir hükümdar olduğunu takdir ediyor ve asla küçümsemiyordu. Üstelik savaşı Osmanlı topraklarında yapacaktı. Bu, kendisi için bir dezavantajdı. Lakin avantaja çevirecekti.

Hem orta Anadolu'yu vurup yağmalıyor hem de Yıldırım'ı ardından koşturup ordusunu yoruyordu. Sivas'a gelmiş, oradan Kayseri'ye geçmiş, Osmanlı Ordusu'nu ardından sürükleyerek Kırşehir üzerinden Ankara'ya ulaşmıştı. Osmanlı Ordusu Bursa civarından Tokat'a, Tokat'tan Kırşehir taraflarına, oradan da Ankara üzerine dönüp dolaşarak koca bir kavis çizmiş, haliyle çok yorulmuştu.

Savaş en kuvvetli rivayetlere göre, 28 Temmuz 1402 günü Ankara'nın Çukurova Meydanı'nda cereyan etti. Timur'un askerî kuvveti üç yüz bin civarında idi. Ayrıca ön safta, devrin tankları sayılabilecek eğitilmiş filer yer alıyordu.

Yıldırım'ın asker mevcudu ise yüz bin civarında bulun-

yordu ki kuvvetler arasında baş döndürücü muvazenesizlik bile insanı ürkütmeye yetmektedir.

Lakin Yıldırım Bayezid ürkmedi. Sonuna kadar da zaferden ümidini kesmedi. Hatta Yıldırım'ın süvarileri, savaşın başında büyük başarılar kazandılar. Rivayete göre, Timur bu mevzii başarılarından son derece ürkmüş ve yere diz çöküp zafer için dua etmiştir.

Osmanlı Ordusu'nun merkezinde, âdet olduğu üzere, Sultan Yıldırım Bayezid yer alıyordu. Yanında vezir-i azam Çandarlızade Ali Paşa ile Padişahın oğulları Şehzade Mustafa, Şehzade İsa ve Şehzade Musa Çelebiler vardı. Sağ cenahı teşkil eden Anadolu birliklerine Vezir Timurtaş Paşa, sol cenahı teşkil eden Rumeli birliklerine de Şehzade-Valiahd Süleyman Çelebi kumanda ediyordu.

Vezir Hoca Firuz Paşa, Süleyman Çelebi'nin yanında yer almıştı. İhtiyatta Şehzade Mehmed Çelebi bulunuyordu. Sol cenahın ihtiyatı Sırbistan Despotu ve Padişahın kayınbiraderi Stefan Lazaroviç ile Prens Vuk komutasındaki Sırp askerlerinden meydana geliyordu. Merkez ihtiyatında Kara Köylü askerleri, sağ cenah ihtiyatında Kara Tatarlar denilen İlhanlılar'dan kalma Türkleşmiş Moğollar vardı.

Moğol Ordusu'nun merkezinde Timur Leng yer almıştı. Torunu Sultan Muhammed Mirza, zırhlı ve atlı Maveraünnehir tümenleriyle ihtiyata ayrılmış, Timur'un diğer torunları Pir Muhammed ve İskender Mirzalar da emrine verilmişti.

Sağ cenah komutanı, Timur'un üçüncü oğlu Miranşah Mirza; sol cenah komutanı, Timur'un dördüncü oğlu Şahrüh Mirza; sağ cenah öncüsü Ebu Bekir Mirza; sol cenah öncüsü Emir Sultan Hüseyin'di. Merkez sağ tümene Timur'un ikinci oğlu Ömer Şeyh Mirza, merkez sol tümene Emir Celâl İslâm komuta ediyordu. Bir süre evvel Yıldırım Bayezid tarafından yenilerek toprakları ilhak edilmiş bulunan Anadolu Beylerinden Karamanoğlu, Aydınöğlu, Menteşeoğlu, Germiyanöğlu,

Saruhanoglu ve Candaroglu sag cenahta yer almis, Yildirim Bayezid'in ordusunda bulunan eski taraftarlarini kendi salarina çekmek için bayrak açmişlardı.

Bir büyük farka daha dikkat çekmek isteriz: Osmanlı askeri ilâ-yı kelimetullah umdesini ihya üzere eğitilmiş ve yönlendirilmiş, "küffar üstüne gaza"ya şartlandırılmıştı. Oysa şimdi durum çok değişikti. Karşılarında aynı dine mensup, aynı dili konuşan, aynı kanı taşıyan askerlerin yer aldığı bir ordu vardı. Bu orduya karşı, küffar ordularıyla savaşmakta gösterdikleri secaati gösteremezlerdi. Durum, şimdiye kadar alışageldikleri durumlardan çok farklıydı ve düşündürücüydü.

Peki, aynı duygular Timir'un askerlerinde de olmaz mıydı?

Onların karşısında da dini bir, dili bir, kanı bir olan bir ordu bulunmuyor muydu?

Öyleyse neden aşkla, şevkle dövüşüyorlardı?

Bu sualin cevabı, iki ordunun yapısında aranmalıdır. Moğol Ordusu'nun, Osmanlı Ordusu'nda bulunan "devlet" anlayışından ve bundan kaynaklanan temel değer hükümlerinden mahrum olduğu muhakkaktır. Ordunun yapısı temel bir maksada müteveccih değil, tamamen yağma ve çapaçul esasına müstenittir. Dinî duygu zayıftır. Hele hele din şuuru yoktur. Her ne kadar Timur, *Tüzükât*'in girişinde, maksadının dine hizmet olduğunu iddia etmişse de bunu delillendirecek, kuru laf olmaktan çıkaracak bir davranışı hayatı boyunca görülmemiştir. Kendisi mefkûre sahibi olmayan, hareketlerinde ilâ-yı kelimetullah'ın bir kırıntısı dahi bulunmayan bu hükümdarın ordusunda öylesine mükemmel bir ortak şuur aramak, elbette ki beyhudedir. Timur'un, komutanlarına ve askerlerine vaad ettiği tek şey servet, şöret, ikbal, makam ve kadındır.

Timur, Anadolu'nun yüzlerce yıllık alın teri ve göz nuruyla mayalanmış zenginliklerine göz dikmiş, ordusunun bütün dikkatini bunun üstüne çekmiştir. Böyle bir orduda dinî, millî, mefkûrevî endişeler elbette beklenmemelidir.

Nitekim savaş sırasında Osmanlı askerinin gösterdiği çekingenliği Timur'un askerleri göstermemiş; putperestinin malına, Hristiyan'ın servetine konmak için nasıl saldırıyorlarsa Osmanlı zenginliğini yağmalamak için öyle saldırmışlardır. Girdikleri bütün şehirleri yağmaladıktan, sakinlerini kılıçladıktan sonra, üstelik kundaklayıp yakmalarını başka nasıl izah edebiliriz?

Evet, Ankara'nın Çubukova meydanında,⁶⁰ aralıksız 14-15 saat süren ve çağdaş tarihlerimize "Ankara Meydan Savaşı" olarak geçen kanlı savaş sonunda Osmanlı Ordusu mağlup ve perişan oldu. Cihan Padişahı Yıldırım Bayezid'in şan yıldızı birden bire söndü. Sadrazamın, vezirlerin ve şehzadelerin, birliklerini alıp savaş meydanını terk etmelerine, bazı taraftarlarının, bilhassa ve öncelikle Kara Tatarların taraf değiştirmelerine aldırmadan, yanında kalan üç-dört bin kişiyle Çaltepe'ye çekildi ve savaşa devam etti.

Savaşın kaybedildiğini, canını kurtarırsa yine ordularını toplayıp nice zaferler kazanabileceğini ağlayarak anlatmaya çalışan Minnet Bey'e, "Biz sultan oğlu sultanız, bir zaman cenk meydanından kaçtı dedirtmeyiz" cevabını verip sonuna kadar savaştı. Hatta rivayete göre, Timur'u öldürmek için tek başına Moğol Ordusu'nun merkezine yüklendiği sırada atı sürçtü. Fakat uzun zaman kimseyi yanına yaklaştırmayarak direndi. Nihayet Cengiz Hanedanı'ndan geldiği halde, Timur'un dama taşı olmayı kabullenen Sultan Mahmud Han tarafından esir alındı.

Kartal ruhlu Yıldırım Bayezid uzun süre bu zillete dayanamayacak ve 3 Mart 1403'te, Akşehir'de 42 yaşında ebediyete irtihal edecektir. İntihar ettiği yolundaki rivayetler, koca Yıldırım'ın kadere olan imanını anlayamayanlar tarafından atılmış ve zaten tarihî belgelerle yalanlanmış iftiralardır.

⁶⁰ Osmanlı menbalarında "Çubuk-âbâd" olarak da zikredilir.

Sultan I. Bayezid devrine kısa bir bakış

HAKKINDA CİLTLER doldurmaya layık olan ve hâlâ geniş çaplı bir araştırmaya muhtaç bulunan Sultan Yıldırım Bayezid, hiç şüphesiz, tarihin kaydettiği en büyük hükümdarlar arasındadır.

Batı kaynaklarında onun adı, büyüklük sıralamasında Fatih, Yavuz ve Kanunî'den hemen sonra yazılmıştır. Binaenaleyh bu küçük hacimli eserde, onu ve devrini bütün yönleriyle izah etmenin imkânsızlığı elbette takdir edilecektir. Bizim bu başlık altında yapacağımız, yalnızca işaret taşlarına temas ve muhtasar bir göz atmaktan ibaret kalacaktır.

Evvel-emirde belirtelim ki babasından kendisine intikal eden maddî mirası on üç senede iki misline yakın büyütebilen Yıldırım Bayezid, gerçekten "fatih" unvanıyla anılmaya layıktır. Babasından intikal eden 500 bin kilometrekare civarındaki toprak parçasını 942 bin kilometrekareye çıkarmış; Avrupa kıtasındaki toprakları 291 bin kilometrekareden 441 bin kilometrekareye, Asya kıtasındaki toprakları ise 208 bin kilomet-

rekareden 500 bin kilometrekareye yükseltmiştir.

Fakat onun asıl büyüklüğü Anadolu birliğini sağlamak için attığı cesur adımlarda aranmalıdır. Anadolu birliğini siyasî ve resmî bir ideal şekline sokan ilk Osmanlı olma şerefi Yıldırım'a aittir. Hemen hemen hiç kan dökmeden ulaştığı bu başarı, Yıldırım'ın siyasî dehasına işaret eder.

• • •

Hazin ki, Ankara mağlubiyetinden sonra Anadolu beyleri tekrar eski topraklarına dönmüş, beyliklerini yeniden tesis etmek suretiyle bir hayli zaman Osmanlıların başını ağrıtmışlar, mutlak surette İstanbul fethini geciktirmişlerdir.

Fakat talih ki, Yıldırım Bayezid'in çelikleştirdiği ordu disiplini bu büyük bozgunla dahi gevşememiş; ordu ve millet, dünyaya parmak ısırtan bir çabuklukla toparlanıp Timur'un yerle bir ettiği koca ülkeyi ayağa kaldırmışlardır. Bu büyük başarının içinde Yıldırım'ın hissesini unutmamak lazım gelir. Zira Yıldırım'ın attığı ittifak çekirdeği Anadolu topraklarında mayalanmış, ayırık otlarını kurutup neşv ü nema bulmuştur. Yıldırım Bayezid, Anadolu'nun Tevhid sancağını dikmeseydi oğlu Çelebi Mehmed, yeniden doğuşu zor gerçekleştirdi. Bunu söylerken maksadımız Çelebi Sultan Mehmed'in misyonunu inkâr etmek değil, sadece şanlı pederinin hakkını teslim eylemektir.

Yıldırım Bayezid, yalnız kendi milletince değil, hâkimiyeti altında tuttuğu diğer milletler tarafından da sevilip sayılmakta, hayırla anılma bahtiyarlığına ermiş, nadir hükümdarlardan biridir.

Osmanlı hâkimiyeti altında, dillerinde, dinlerinde, inanç ve geleneklerinde, Müslümanları rahatsız etmemek kayd ve şartıyla serbestçe yaşayan Hıristiyan unsurlar, hükümdarın elinde kendilerine sunulan engin şefkat, müsamaha ve hürriyet iksiriyle, kendi idarecileri zamanında hayal dahi ede-

medikleri öyle bir rahata kavuştular ki fetret döneminde Anadolu'da hem Müslüman hem de Türk beylikler miras davası güdüp isyan ederken kollarını dahi kıpırdatmadılar.⁶¹

• • •

Niğbolu'da 130 bin Haçlı cellâdı Yıldırım'ın üstüne çullandığı halde, kardeş kavgalarıyla on yıl sarsılan ve neredeyse enkazdan ibaret kalan Osmanlı Devleti'nin üzerine hiçbir Haçlı Seferi açılmadı. Bundan elbette Haçlılara öncülük eden Macar Kralı Sigismund'un bir ihtilalle devrilerle hapsedilmesinin ve onun en büyük yardımcıları olan Fransızların kendi dertlerine düşmelerinin hissesi vardır. Ancak Haçlıların Balkanlar'da müttefik bulamama endişesini de hesaba katmak lazımdır. Bu neticeyi de şüphesiz Yıldırım Bayezid hazırlamıştır.

Yıldırım Bayezid'e muasır Arap tarihçisi Kahireli İbni Hacer, Osmanoğlu Bayezid'in yeryüzündeki hükümdarların en iyilerinden birisi olduğunu kaydetmekte; ulemayı sevdiğini, asayiş yoluna koyduğunu ve halkla bütünleştiğini yazmaktadır:

"Şikâyeti olan kimse bu şikâyetini bizzat kendisine arz edebilir. O da meseleyi derhal halleder. Memleketinde her tarafta öyle bir emniyet mevcuttur ki bir adam tek başına, eşya ve mal yükleriyle, hiç kimse tarafından taarruza uğramadan seyahat edebilir."⁶²

Çağımızın Fransız tarihçilerinden Benoist-Méchin ise hakkı sahibine teslim etmekte cimri davranmaz:

⁶¹ Osmanlıların din ve inanç mevzuunda gösterdikleri hassasiyet ve tanıdıkları hürriyete sadece tek misal vermekle yetineceğiz. Zira bir devletin temel politikası bu misalin içinde mündemiçtir.

Bir gün Kral Bronkoviç, Jan Hunyad'a sorar: "Türkler mağlup edildikleri takdirde Sırp Ortodoksluğu ne olacak?" Mutaassıp bir Katolik olan Hunyad'ın cevabı şudur: "Sırbistan'ı baştan aşağı Katolik kiliseleriyle dolduracağım." Fakat benzer bir suale Fatih Sultan Mehmed'in cevabı şu şekilde olur: "Her camiin yanına bir Ortodoks Kilisesi kurulmasına müsaade edeceğim." (Ayverdi, c. 1, s.194.)

⁶² Öztuna, c. 2, s. 352.

“Yıldırım Bayezid, bütün tarihin en büyük kumandanlarından biridir.”⁶³

Romanyalı tarihçi Yorga da hemen hemen aynı sözlerle Yıldırım’ı övdükten sonra, onun bir cihan hâkimiyetine doğru gittiğini, ülkesinde bir demir disiplin ve mükemmel bir nizam kurduğunu söyler.

Yıldırım Bayezid’in askerî ve siyasi sahalarda gerçek bir dâhi olduğunu kabul etmekte hiç mahzur yoktur. Babasının şehit edildiği meydanda cülus ettiği halde babasını şehit edenlere karşı şahsî bir kin gütmemiş, intikam peşine düşmemiş, babasını katleden hunharın mensup bulunduğu milletin, ülkesinden önce kalbini fethetme yoluna gidip maktul Sırp Kralı Lazar Grebliyanoviç’in oğullarıyla görüşerek babalarının tah-tını onlara ikram etmiştir.

Böylece Sırbistan’ı yaktığı yerde tekrar diriltmiştir. Ama bütün savaşlarına canla, başla iştirak edecek kuvvetli bir mütefik de kazanmıştır. Sırbistan’ı Yıldırım Bayezid’e sarsılmaz bir sadakatle bağlayan ruhî rabitanın sırrı işte bu insanî siyasette aranmalıdır.⁶⁴

Yine bu siyasetin, bu adalet anlayışının ve müsamahanın bir neticesi olarak birkaç kere Yunanistan’ı, Mora’yı ve Arnavutluk’u fethetme, bizzat Yunanlılar, Moralılar ve Arnavutlar tarafından davet edilmiş; İslâm adaletinin titiz bir tatbikatçısı olarak adı duyulan her yerde özlenmiş, benimsenmiştir. Milletler onu bir halâskâr olarak görmüşler, kendilerini başlarındaki zalim idarecilerden kurtarmasını istemek için nice defalar ayaklarına kapanmışlardır.

• • •

Yıldırım Bayezid’in idarî ıslahatları, en az askerî ve siyasi ıslahatları kadar mühimdir. Osmanlı adliyesinde yapılan ilk

⁶³ A.g.e., s. 352.

⁶⁴ Danışmend, c. 1, s. 140.

köklü ıslahat onun emriyle tahakkuk etmiştir. Adaletle o derece saygılıdır ki Bursa Kadısı Mevlana Şemsüddin-i Fenarî tarafından mahkemede hazır bulunanlar önünde azarlanmayı dahi sineye çekebilmiş, adaletle ve kadılık müessesesine saygısından ötürü başını önüne indirip çekilmeyi bilmiştir.

Bu hadise gerçekten kaydedilmeye değerdir. *Hadikatüs-Salâtîn*'de nakledildiğine göre, mahkeme huzuruna gelen bir dava dolayısıyla Yıldırım Bayezid'in şahitliğine müracaat edilir. Gerisini birlikte okuyalım:

"Bursa Kadısı Mevlana Şemsüddin-i Fenarî huzurunda malûm-ı Hümâyunları olan bir madde için edây-ı şehâdet ettiklerinde kabulde tereddüd idüp terk-i cemâat bâis-i cerh-i düğün arzyledikte, saray-ı hümâyunları pişgahında bir câmi-i şerif idüp evkât-ı hamsede cemaate müdavemet buyurdular."

Yeni nesiller için Türkçeyi Türkçeleştirmek mecburiyetindeyiz. Yani Bursa Kadısı, bir davaya şahit gösterilen Padişahı mahkemeye çağırmuş, fakat şahitliğini kabul etmemiştir. Sebep olarak da Hakka ibadette kusur ettiği yolundaki söylentileri göstermiş, hükmünü "Hakka ibadette kusur eden birinin halk hukukunu gözetmede de laubaliliğe kapılıp yalan yere şahitlik edebileceği" ihtimaline bina etmiştir.

Bu söylentinin yayılmasının sebebi ise Yıldırım'ın devlet işleri yüzünden zaman zaman cemaate iştirak edememesidir ve Kadı bu sözleri Padişahın yüzüne karşı söylemiş, mahkeme halk huzurunda cereyan ettiği için de herkes duymuştur. Zaten kızını bir din âlimine –Emir Sultan– vermesi de âlimlere karşı duyduğu hürmetin ve sevginin en bariz delilini teşkil eder.

Gerçi ekseriyetle yabancı tarihçiler, bazı bazı da –eski ve yeni– yerli müverrihler Yıldırım'ın Sırp prensesi olan karısı Olivera –yahut Despina– tarafından keyfe ve içkiye alıştırıldığını iddia etmektedirler.

Umumiyetle Anadolu halkını Yıldırım'dan soğutmak için

Anadolu beyleri tarafından çıkarıldığında şüphe bulunmayan bu söylentiler Şeyh Hâmid Aksarayî'nin de kulağına gitmiş olmalı ki Yıldırım, Bursa'da yaptırdığı muazzam Ulu Camii gezdirip nasıl bulduğunu sorduğunda, Şeyh, "İyidir, lakin dört köşesinde dört meyhane eksiktir" diyerek acı bir üslupla Padişahı ikaz etmiştir.

• • •

Anlatılanlara bakılırsa bu ağır ikaz Padişahın içkiyi ve keyfi bırakmasına sebep olmuştur. Şuyûu vukuundan beter olan bu iddia, maalesef bazı tarihçiler tarafından hakikat olarak kabul edilmiş ve yazılmıştır. Oysa Yıldırım Bayezid'in değil yeyip içip keyfetmeye, onca fethi kısa bir süreye sığdırmak için doğru dürüst uyumaya bile vakti olmaması lazım gelir.

Kendisini içki ve zevke verdiği ileri sürülen Padişah, dört sene içinde bir defa Sırbistan'a, iki defa Bosna, Macaristan ve Eflâk'a ordular göndermiş; bir defa Sakız'ı, bir defa İstanbul'u, bir defa da Eflâk'ı çiğnemiş; iki defa Karaman'ı ele geçirmiş; Alaşehir'i almış; Anadolu'daki irili-ufaklı beyliklerden Aydın, Saruhan, Menteşe, Teke, Karaman, Sivas ve Kastamonu'yu topraklarına katmıştır. Ankara Savaşı'na kadar yaptığı bütün savaşları kazanmıştır.

Ankara Savaşı'nda ise gafleti yoktur. İhanet yüzünden hezimete uğramıştır ve talihsizlik eseri esir düşmüştür. Ordusunu da imha ettirmemiştir. Kimbilir, belki de Şehzadesi Süleyman Çelebi'ye, Osmanlı kuvvetlerinin seçmelerini kaçırmak için vakit kazandırmak uğruna, dikkatleri üstüne çekip Timur'a esir olmayı askerinin imha olmasına tercih etmiştir. Vakiya şu ki bu cevval kuvvetler sayesinde Osmanlı Devleti çabucak toparlanmıştır ve müstevli Timur'un devletinden çok daha uzun yaşamıştır.

Şu sürate bakınız ki Niğbolu Zaferi'ni 25 Eylül 1396'da kazanan Yıldırım Bayezid, birkaç ay sonra kuvvetleriyle İstanbul

muhasarasındadır; ondan iki ay sonra da Timur'u karşılamak için Tokat'a yürümüştür. Bu sürat, aklın alabileceği cinsten olmasa gerektir.

Esasen onu tenkit edenler de içki iftirasıyla, kardeşi Yakup Bey'i öldürtmesinden gayri bir şey bulamamışlardır.



Karakteri

YILDIRIM BAYEZİD İRADE sahibi, azimli ve kararlı bir padişahı. Anı vakalar karşısında bile tereddüdü düşmez, soğukkanlılığını kaybetmezdi. Çok hızlıydı. Ordusunu yıldırım süratiyle sevkeder, en beklemediği sırada düşmanın karşısına çıkardı. Aklın alamayacağı derecede cesurdu. Bütün hayatı, yukarıda saydığımız meziyetlerin ispatı mahiyetindedir.

Değirmi yüzü kırmızıya yakın sarı renkte idi. İri kartal burnlu, mavi gözlü, kumral sakallı, sağlam yapıydı. Görünüşü insana hem hürmet hem de korku verirdi.

Her şeyi anında kavrar, parlak ve pratik zekâsı sayesinde çok kere görüşlerinde isabet kaydedirdi. Bu işe kalkışmadan önce mutlaka derinlemesine araştırır, inceler ve karara vardık-tan sonra süratle yapılmasını temin ederdi. Başkalarının imkânsız saydığı şeyi azmi ve cesareti sayesinde imkân dâhiline sokardı.

Yıldırım Bayezid devri, Osmanlı Devleti'nin bilhassa mi-marîde ve ilim sahasında şahlanmaya geçtiği devirdir. Emir

Buharî ve Molla Fenarî başta olmak üzere, zamanın en büyük ilim adamları Bursa'da toplanmış; Bursa Timur tarafından yıkılıp yıkılıncaya kadar -ki, bu felaket anında Osmanlı Devleti'nin kuruluş safahatına ait bütün belgeler yanmış, bu yüzden devletimizin ilk bölümü alaca karanlıkta kalmıştır- ilim merkezi olma vasfını korumuştur. Bu ilim ve din büyüklerinden herbirinin yazdığı kitapların sadece isimlerini sıralamak için bile büyük çaplı bir kitap yazmak icap eder.

Mimarîde ise büyük adımlar atılmış, Osmanlı, kendi tarzını ve üslubunu bulmaya başlamıştır. Devlet ileri gelenleri camiler, hanlar, hamamlar, mescidler, kervansaraylar, çeşmeler yaptırmakta âdeta bir yarışa girmiştir. Bizzat Padişah, ülkenin çeşitli yerlerinde sayısız hayrat vücuda getirmiş, bunların korunması için vakfiyeler tahsis etmiştir.

Sultan Yıldırım Bayezid'in, hissesine düşen harp ganimetleriyle yaptırdığı hayır eserlerinin başlıcaları şunlardır: Bursa'da Ulu Cami ile Yıldırım Camii ve bunun karşısındaki darüşşifa, medrese, imaret, misafirhane, hamam ve zaviye; Edirne'de cami ve imaret; Kütahya ile Balıkesir'de camiler, mescitler. Ayrıca Bursa'daki Akçağlayan suyunu şehre getirerek camilerinin şadırvanlarında akıtmış ve halkın hizmetine sunmuştur.⁶⁵



⁶⁵ Uzunçarşılı, c. 1, s. 323.

Sonuç

YILDIRIM BAYEZİD'İN TARİHİ misyonunu br kitapçığa sığdırma iddiasında olmadığımızı tekrarlayalım. Biz sadece paragraf başlarına ve işaret taşlarına temasla iktifa ettik. Bunları özetlemeye çalışırsak Yıldırım, Bizans'ın fethine ve dünya hâkimiyetine doğru atılmış en büyük adımın sahibidir.

Hatırı sayılır kuvvette bir donanma vücuda getirmiş, İstanbul'un, ancak deniz kuvvetlerinin takviyesiyle fethedilebileceğini idrak ile Güzelcehisar'ı inşa ettirmiştir. Ayrıca Osmanlılar ilk defa Niğbolu Zaferi'nden sonra Avrupa'nın karşısına haşmetle dikilmişlerdir.

Birbirinin toprağına göz dikmiş Avrupalı kralların ihtiraslarından faydalanmış, mezhep ve zümre rekabetlerinden ustaca istifade ederek bunları millî menfaatler istikametinde kullanmasını bilmiştir. Bizans'ı tamamen Osmanlılara tâbi bir devlet haline getirerek Bizans İmparatorluğu payesini unvan dan ibaret bırakmıştır. Gerektiğinde bütün imparatorları satranç taşları gibi kullanmayı başarmıştır.

Balkanlar'da girişilen fütuhât bir yandan devletin genişleme ihtiyacına cevap verirken bir yandan da Cermen ve Latin baskısı altında inim inim inleyen Ortodoks milletleri koruyucu kanatları altına almış, güçlü Katolik devletlerin mezhep taassubu altında bunalan Ortodoks kitlelere vicdan ve iman hürriyeti getirmiştir.

Cihana hükmeden ideal bir devlet kurmak için Anadolu'nun tamamına ve boğazlara hâkim olmanın zarureti açıktı.

Bizans neyse fakat Anadolu'yu, Anadolu halkını kırmadan, rencide etmeden almak lazımdı. Konya muhasarası sırasında gördüğümüz şefkat ve anlayışla bunu halletti. Önce halka kendisini sevdirdi, benimsetti, ardından Anadolu beylerini halletti.

Bazen Anadolu'da, bazen Rumeli'de lakabının hakkını vererek yıldırım hızıyla büyük fetihler yapan I. Bayezid, "Gök kubbe çökse mızraklarımızla tutarız" gururuyla üstüne gelen Haçlı Ordusu'na Kosova Meydanı'nda büyük bir şamar aşketti. Bu öyle bir şamardı ki bütün Avrupa'yı içinden sarsıyor, Fransa Kralı VI. Şarl, kederinden bir süre sonra aklını oynatıyor, halkının nezdinde de maskara oluyordu.

Bir süredir Osmanlı Devleti'nin bir ayağı Rumeli'de, bir ayağı Anadolu'da idi.

Lakin ayaklar Yıldırım Bayezid devrinde kök salıyor, top-rağa âdeta yapışıyor ve dört yüz yıl o güçlü köklerin üstünde ayakta kalıyordu. Zaman içinde bir Sultan II. Mehmed gelecek ve bu ayaklar üstünde teşekkül etmiş güçlü bünyenin başına murassa bir taç koyacaktı: İstanbul.

Şimdi düşünüyoruz da "Acaba" diyoruz, "Topal Kasırga Ankara Savaşı'yla mefkûre yolunu tıkamasaydı yahut farz-ı muhal, Timur, Yıldırım Bayezid'le işbirliğine girseydi tarih ne türlü tecelli edecekti?

Acaba, II. Mehmed "Fatih" unvanını alabilecek miydi?"

Tabii bunu düşünürken kaderin payını unutmamak lazımdır.

Bir kıssa ve Yıldırım Bayezid'in fazileti

ŞİMDİ KISA BİR SÜRE İÇİN 1300'lü yıllara gidiyoruz...⁶⁶

Başkent Bursa... Osmanlı tahtında genç padişah Yıldırım Bayezid oturuyor.

Emir Sultan merhum, tekmi'l Osmanlı Devleti'nin "Müf-tii'l-Enam"ı, yani Yüksek Mahkeme Başkanı...

Bir davada padişahın mahkemeye gelip şahitlik etmesi gerekiyor.

Padişah geliyor. Şahitlik edeceğini söylüyor. Fakat Emir Sultan merhum, şu gerekçeyle Yıldırım Bayezid'in şahitliğini reddediyor. İmparatorluk Türkçesiyle diyor ki:

"Terk-i cemaat eyledüğün şuyu' bulmağilen, şahadetün ca-iz değildir."

İmparatorluk Türkçesini cumhuriyet Türkçesine çevirelim:

"Namazlarını cemaatle kılmadığın söylendiğinden (aksini

⁶⁶ (Peşin hükümleri bertaraf etmek için de hemen belirtiyim ki, bu hikâye, Osman-zade Taib'in *Hadikatü's-Selâtin* isimli eserinde anlatılıyor. Yani birinci sınıf bir kay-naktan aktarıyorum.)

ispatlayana kadar) şahitliğini kabul etmiyorum.”

Ne yapmış padişah?

Gelin onu da aynı kaynaktan okuyalım:

“Hünkâr, saray-ı hümayunları pişgahında bir cami-i şerif bina idüb evkaat-ı hamsede cemaate müdavemet buyurdular.”

Yani, Yıldırım Padişah, sarayının bahçesinde bir cami yaptırmış (bugünkü Yıldırım Bayezid Camii) ve beş vakit namazını bu camide cemaatle kılmaya başlamış.

Özetle demek istediğim şudur: Artık kendi geçmişimizle barışmamız, tarihimize ilim, insaf ve vicdan ölçüsünde yaklaşmamız, geçmişi kötüleyerek günü kurtarma hatasından kurtulmamız lâzım.

Çünkü bu temel bir hatadır. Ve bu temel hata, ister istemez bizi başka hatalara sürüklemektedir.

Unutmayalım ki, hatalı temeller üstünde abide inşa edemezsiniz. Etseniz etseniz gecekondlu inşa edersiniz ki, o da ilk depremde yerle bir olur.

Sanıyorum, hâlâ dirilemeyişimizde, tarihe hatalı bakışımızın büyük rolü var.



Kaynaklar

Ahmedî. *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Osman* (İskendernâme). İstanbul: Nihad Sami Banarlı, 1939.

Asrar, Dr. Ahmet. *Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslâm Âlemi*. İstanbul: Büyük Kitaplık, 1972.

Âşık Paşazade. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: Ali Bey, 1915.

Bahadıroğlu, Yavuz. *Osman Gazi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.

Bahadıroğlu, Yavuz. *I. Murad*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2006.

Baltacı, Cahit. *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.

Bıyıktaş, Hâlis. *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. Askerî Matbaa, 1934.

Busbecq, Ogier Ghisalin. *Türk Mektupları*. Müt. H. Cahit Yalçın. Ankara: 1953.

Danişmend, İsmail Hakkı. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1971.

Diehl, Charles. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Vakıf Gazetesi Neşriyatı, 1938.

Ducas. *Bizans Tarihi*. Müt. Mırmıroğlu. İstanbul: 1956.

Enverî. *Düstürnâme*. İstanbul: M. Halil Yinanç Neşri, 1928.

- Fatih Sultan Mehmed. *Kanunnâme*. İstanbul: 1331.
- Feridün Bey. *Münşeât-i Salâtin*. İstanbul: 1274.
- Gibbons. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Müt. Ragıp Hulusî. İstanbul: 1928.
- Grenard, Fernand. *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*. Müt. Orhan Yüksel. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Hammer, Von Joseph. *Devlet-i Osmaniye Tarihi*. Müt. Ata Bey. İstanbul: 1329 ve Müt. Zuhurî Danişman, İstanbul: Özyayın Matbaası, 1972.
- Hayrullah Efendi. *Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Tarihi*. İstanbul: 1292.
- Hoca Sadüddin. *Tâcü't Tevârih*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- İbn Kemal. *Tevârih-i Âl-i Osman*. Şerafettin Turan. Ankara: TTK, 1970.
- İdris-i Bitlisi. *Heşt Bihişt*. Müt. Vanlı Abdülbaki Sâdi. Murad Mol-la Ktb., No: 928.
- Kâtip Çelebi. *Fezleke (Tarih-i Osmanî)*. İstanbul: 1869-70.
- Köprülü, Fuad. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Ankara: Beşnur Matbaası, 1971.
- Lütfi Paşa. *Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: 1341.
- Namık Kemal. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971.
- Neşrî Mehmed Efendi. *Cihannümâ*. Ankara: TTK. Basımevi, 1971.
- Nazmizâde. *Tarih-i Timurlenk*. İstanbul: 1277.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979.
- Solakzâde. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: 1298.
- Turan Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1978.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK., 1972.
- Witteck, Haul. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*. Müt. Fahriye Arık. İstanbul: 1947.
- Yinanç, Mükrimin Halil. *Anadolu Fethi*. İstanbul: 1944.
- Yorga, Nusret. *Hızır Tercümesi*.